

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZO|FICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2009

Bc. Martin Chochola

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Kořeny a současnost baskické identity a nacionalismu
Martin Chochola

Diplomová práce
2009

Poděkování:

Chci poděkovat docentu Oldřichu Kašparovi za podporu, kterou mi poskytl v posledních měsících. Chci také poděkovat všem studentům a profesorům, stejně jako občanům Baskicka. Chci poděkovat své rodině za to, že jsem mohl do Baskicka jet, stejně jako kamarádům, kteří mne podpořili a také Lence, bez které bych práci nedokončil. Nemohu zapomenout poděkovat Míše, Štěpánce, Zuzce, Petrovi, Igorovi a Katarině, kteří byli se mnou v San Sebastián. Bez vás by to nebylo stejné. Naposledy chci poděkovat těm, kteří se snaží porozumět násilí, ale vždy dialogem.

Agradecimientos:

Quiero dar las gracias al señor Doc. Oldřich Kašpar, CSc. por el apoyo que me ha dado durante los últimos meses. Dar las gracias, también, a todos y todas, tanto al alumnado de clase como al profesorado, así como a la ciudadanía vasca. Agradecer a mi familia el poder venir a Euskadi, a mis amistades que me dieron fuerzas para ir, y a Lenka, sin la cual no podría haber acabado este texto. No puedo olvidar dar las gracias a Misa, Stepanka, Zuzka, Petr, Igor y Katarina que estuvieron conmigo en Donosti. Sin vosotros no hubiese sido igual. Por último, dar las gracias a quienes intentan entender la violencia, pero siempre, desde el diálogo.

Eskerrak:

Eskerrak eman nahi dizkiot Oldřich Kašpar jaunari, azken hilabeteetan emandako laguntzarengatik. Eskertu nahi diet baitza ere, ikasleria guztiari, bai eta irakasleriari, zein euskal hiritarrei. Nire familiari eskertu nahi diot Euskal Herrira etorri ahal izana, baita nire lagunei ere, bertara joateko indarra emateagatik, eta Lenkari, bere laguntzarengatik ez balitz ezin izango nuelako textu hau bukatu. Ezin ahaztu ditut Misa, Stepanka, Zuzka, Petr, Igor eta Katarina, Donostian nirekin egon izanagatik. Zuen gabe ez litzake berdina izango. Azkenik, eskerrak eman nahi dizkiet biolentzia ulertzen saiatzen diren guztiei, beti ere elkarrizketa eta hitzen bidez.

Shrnutí:

V následujícím textu se autor pokouší porozumět etnicitě Basků a baskickému nacionalismu. Zdroje jsou založeny na historicko-teoretických pracech a terénním výzkumu, který byl proveden ve španělském Baskicku, zvláště pak v oblasti Guipúzcoa a městě San Sebastián mezi únorem a červnem 2009. Baskický nacionalismus a etnicita jsou analyzovány jako moderní fenomény, založené na kulturních zdrojích, které byly vykládány různými mysliteli. Historický pohled je zaměřen na události 20.století, přesně na tzv.druhou republiku, občanskou válku, období frankistické diktatury, vznik organizace ETA, transformaci Španělska v konstitucionální stát a konstrukci a rozvoj autonomní oblasti Baskicko po dnešní dny. Terénní výzkum hledá vlivy, které se podílejí na utváření historické paměti občanů, hledá také auto a hetero stereotypy a celkově konstrukci etnicity. Některé kapitoly jsou věnovány problémům revitalizace baskičtiny, rozvoji politiky v posledních třiceti letech a polarizace ETA-Španělsko. Autorovým cílem není řešit problém jako určitou esencionalizaci kultury. Autorovým cílem je porozumět něčemu z Baskicka a načrtnout určitou mozaiku.

Klíčová slova: Sociální antropologie, Baskové, etnicita, nacionalismus, bilingvismus, Španělsko, terorismus, ETA

Title: Roots and present of Basque ethnicity and nationalism

Resume:

In the following text, the author intends to understand the ethnicity of Basques and today Basque nationalism, too. The sources are based on historiography and social science theories and fieldwork, which was done in Euskadi/Basque Country, especially in Guipúzcoa and the city of San Sebastian between February and June 2009. Basque nationalism and the ethnicity are analysed as a modern phenomenon, based on culture sources which used to be explicated by various intellectuals. The historical point of view is accented in events of the twentieth century, exactly on the second republic of Spain, the civil war, Franco's dictature, the origin of ETA, the transformation of Spain into the constitutional state and the construction and development of Basque Autonomy until

today. The fieldwork is searching for influences which build Basque citizens' memory of the past, the auto and hetero stereotypes, the construction of ethnicity. Some chapters are focused on the problems of the revitalization of Basque language, the development of the politics during last thirty years and the polarization ETA-Spain. The aim of the author is not to deal with the problem as an cultural essentialism. The author's aim is to understand something regarding Basque Country and sketch out a mosaic.

Keywords: Social anthropology, Basques, ethnicity, nationalism, bilingualism, Spain, terrorism, ETA

Título: Raíces y actualidad de la etnicidad vasca y el nacionalismo vasco

Resumen:

En el presente texto el autor intenta entender algo de la etnicidad vasca y el nacionalismo vasco contemporáneo. El texto se alimenta de fuentes histórico-teóricas y del trabajo de campo, realizado entre febrero y junio 2009 en Euskadi/El País Vasco, en la provincia de Gipuzkoa/Guipúzcoa, concretamente en Donostia/San Sebastian. El nacionalismo Vasco y la etnicidad están analizados como fenómenos modernos, basados en fuentes culturales y explicados por intelectuales de origen deferente. Desde el punto de vista histórico están acentuados ciertos hechos del siglo XX, especialmente la Segunda República, la Guerra Civil, la opresión de Franquismo, el surgimiento de ETA, la transformación de España en un estado constitucional y la construcción y desarrollo de la Comunidad Autónoma Vasca hasta nuestros días. En el trabajo de campo, el autor busca los factores que construyen la memoria histórica de la ciudadanía vasca, los auto y hetero-esterotipos, la construcción de la etnicidad. Algunos capítulos son dedicados al problema de la recuperación del euskera, el desarrollo de la política en los últimos treinta años y a la polarización ETA-España. No se trata de un esencialismo cultural. El intento del autor es entender algo del País Vasco y dibujar un mosaico.

Palabras claves: Antropolgía social, Vascos, etnicidad, nacionalismo, bilingüismo, España, terrorismo, ETA

OBSAH:

Obsah.....	6
1. Úvod.....	7
1.1 Teoretická pozice.....	9
1.2 Osobní pozice.....	12
1.3 Metodologie.....	16
1.4 Užitá terminologie.....	19
2. Terénní výzkum.....	23
2.1. Úvod k terénnímu výzkumu.....	23
2.2 Popis lokality - <i>Euskal Herria, Navarra, Euskadi, Gipuzkoa</i>	26
2.3. Jazyk terénního výzkumu.....	31
2.4. Metody a techniky.....	32
2.5 Výzkumné otázky.....	33
3. Historie.....	36
3.1 Původ Basků - fyzická antropologie, jazyk, archeologie.....	36
3.2. Baskové v dějinách - Řím a počátek středověku.....	40
3.3 Od středověku po novověk.....	43
3.4 Devatenácté století - společenské změny a zrod nacionalismu.....	47
3.5 Dvacáté století - cesta k frankismu.....	49
3.6 ETA	51
3.7 Baskicko a Španělsko - vývoj posledních desetiletí.....	56
4. Současnost Baskicka - jazyk, etnicita a nacionalismus.....	57
4.1 Baskičtina - zázrak znovuoobnovení.....	57
4.2 Mikel Laboa - symbolická analýza.....	60
4.3 Baskicko dnes - symbolika a politika.....	68
4.4 Několik pohledů na věc, stereotypy.....	72
4.5 Jesús Azcona a kritika nacionalismu.....	75
5. Závěr.....	76
6. Seznam literatury a zdrojů.....	78
7. Seznam respondentů.....	80
8. Přílohy.....	81

1. Úvod

Tato diplomová práce se zabývá problematikou baskické národní identity a nacionalismu. Text se zakládá na terénním výzkumu, který probíhal ve španělském Baskicku, konkrétně v oblasti Gipuzkoa, v rozmezí únor-červen 2009, a na studiu literatury, především sociálně vědních studií, encyklopedií a mediálních zdrojů, tedy primární a sekundární literatury, ale také přednášek ze sociální antropologie v České republice a Baskicku.

Než se dostanu k vlastnímu výzkumu, chci se pokusit splnit dva předběžné požadavky. Prvním požadavkem je vymezení teoretické pozice, ke které se jako autor hlásím, druhým je stručné nastínění pozice osobní. Myslím, že právě tyto dvě pozice je když ne nemožné, tak minimálně velmi těžké oddělit. Je možné uvažovat čistě teoreticky či čistě badatelsky, a jindy s velkým osobním zaujetím, nemožné je však tyto pozice vždy striktně oddělit či dokonce jednu z nich dle libosti vypínat. Naopak soudím, že popsání pozice osobní může být pro osvětlení zkoumané problematiky také přínosné.

Jedním ze základních problémů věd, a to nejen věd společenských, zůstává otázka možnosti objektivitě poznání. Sociální antropologie v tomto směru ve své vlastní historii učinila nemalý posun. Svými kořeny vycházející ze západocentrických pohledů, posléze sama sebe za toto kritizující, v neustálé sebekritice badatele a v kladení otázky terénního výzkumu, později v postmoderním obratu, stejně jako v nutnosti jeho překonání, antropologie neustále zpochybňuje sama sebe. Nemalou součástí vývoje antropologie je i vývoj jejích teoretických nástrojů - pojmů. Jak píše Eriksen:

Antropologická terminologie je ovlivněna spíše hermeneutikou a literární teorií než přírodními vědami. Slova jako "funkce" a "struktura společnosti" jsou méně častá. Výrazy typu "třída", "infrastruktura" a "rozpor" zaznamenaly v sedmdesátých letech krátké období popularity, zatímco od počátku osmdesátých let zvolna narůstala obliba výrazů jako "diskurz", "rezistence" a "symbolický kapitál". Terminologické změny odrážejí posuny dominantních hledisek na zkoumané objekty, ale mohou také odrážet změny vnějšího světa. O některých změnách svědčí obrovský zájem o etnicitu, který vzrůstá od sklonku šedesátých let, rostoucí zájem o nacionalismus, jenž je patrný od

počátku osmdesátých let, a nesmírné množství knih, v jejichž názvu se přibližně od roku 1990 objevuje slovo “globální.” (Eriksen 2008:315-316)

Studenti sociální antropologie v ČR i jinde mohou tento historický vývoj zakoušet sami na sobě. Není těžké jít tak daleko, abychom vzpomněli, jak byl pro nás svého času Clifford Geertz “peckou”, aby se posléze ukázalo, že se do určité míry jedná o slepou uličku antropologie. Ještě v současné době trvá spor společenských věd s takzvanou sociobiologií o to, kdo má mít primát na vysvětlení člověka. Tvrdím, že primát nemůže mít nikdo. Ve chvíli, kdy vylučujeme jednu metodu pro její špatné či nebezpečné plody, dopouštíme se stejné chyby, jako když její potenciál naopak přeceňujeme.

Poučením často bývá, že žádný teoretický koncept či přístup v antropologii nemůže být odložen navždy, neboť důležitější na teoretických konceptech jsou otázky, jež nastolují, namísto odpovědí, které přinášejí. Odpovědi se s historickým pohybem zpochybňují často, samotné otázky však málokdy. Můžeme téměř s jistotou říci, že v případě antropologie se jedná o špatně viditelnou, ale stále existující pupeční šňůru s filozofií, o ono čistě filozofické ptaní se: “Co je člověk?”. Naprosto konkrétně: ačkoliv máme k dispozici různé metody k analýze společenské reality, a ačkoliv se jevy ve svém základě v lidských společnostech opakují, sociální realita nás vždy překvapuje.

Výše uvedeným má být řečeno, že pozice antropologa jak v terénu, tak v teoretickém zázemí, se jeví jako problematická a nestabilní. To jistě není objevení Ameriky, je to nicméně pádný argument pro to, aby autor svoji “pozici” vysvětlil. Profesor Kilbride na svých přednáškách na FF UPCE v letním semestru 2008 tento přístup prezentoval jako “pozicionalismus” a hodnotil v zásadě kladně. Vytvářím-li duchovní hodnoty, jako například antropologický text, je vhodné vysvětlit nejen moji metodu, ale i moji “pozici.” Profesor Kilbride zároveň několikrát varoval před přeháněním takového přístupu. “V USA jsou lidé, kteří vydají 200 stránkovou monografii, z čehož 100 stránek je pozicionalismus autora, často nudné, samolítostné existenciální stěžování si na těžkosti badatele v terénu života, až se ztrácí skutečná etnografie.”¹

---

1 Z přednášek P.Kilbrida na FF UPCE v letním semestru 2007-2008 (předmět Anthropological theories).

1.1 Teoretická pozice

Moje teoretická pozice není pevně vymezena. Přesto mohu jmenovat vlivy, kterých se mi během studia dostalo. Obhajuji silný vliv filozofie na antropologii, a to nejen kvůli analytickému pohledu, který by měl vždy klást otázku: “Co je člověk? Co vytváří sociální realitu? Co je pro lidi skutečně důležité (ať už lokálně, či univerzálně)? Co je kultura?” Ale také: “Co mám dělat? Kam směřujeme?” Obecně obhajuji interdisciplinaritu a snahu jít do houbky věcí. Druhým vlivem, který s prvním souvisí, je můj zájem o západní sociologii, moderní společnost a kritiky modernity, od sociologů (Simmel, Beck, Bauman, Keller), filozofů (Foucault, Patočka) k antropologům (Appadurai). Tito autoři se často ptají po konformitě, ale také po důvodech, proč se snažíme vytvářet kolektivní identity, stejně jako se ptají po tom, jak souvisí moderní násilí s otázkou globalizace (Keller, Appadurai, Eriksen). Analýzy globalizace a současného kapitalismu jsou také mým zájmem. Jedná se často o analýzy kritické až angažované, ačkoliv se nedá striktně říci, že se jedná o marxismus. Tito autoři bývají ovlivněni levicovými teoriemi, málokdy je však přijímají bez výhrad. Moje pozice je tedy také ovlivněna mou inklinací ke kritikám současného kapitalismu jako společenského a kulturního systému. Práce je zaměřena na problém etnické identity, národa a nacionalismu. V tomto směru se odvolávám na jedné straně ke “klasikům” tématu, jako je Ernest Gellner (nacionalismus jako moderní jev vzniklý spojením racionalismu s romantismem na základě potřeb organizace společnosti na základě sdílené vysoké kultury), Benedict Anderson (národ jako imaginární symbolický systém či společenství) a především k vynikající analytické a syntetické práci Thomase Hyllanda Eriksena, která téma etnicity (a dalších s etnicitou spojených termínů) zpracovává v několika dílech, přičemž já se nejvíce opírám o učebnici *Sociální a kulturní antropologie* (2008). Eriksenovy texty jsou jednoduché, trefné a vtipné, ale hlavní důvod toho, proč je důležité z něj čerpat, je fakt, že v něm je možné v češtině nalézt shrnutí toho, co je možné jinak číst často jen jednotlivě v cizích jazycích. Jeho pojetí etnicity jako jedné z identit, jako identity flexibilní a situační je velmi přínosné. Přinášejí žádoucí odstup, který je v přímém kontaktu s realitou všudypřítomnosti politických symbolů velmi těžký.

V problematice etnicity, jazyka a jazykové revitalizace se v české antropologii nejlépe orientuje Leoš Šatava (1994, 2009), proto bude zmíněn i jeho pohled na věc.

Teoretickou pozici ovlivňuje v textu užitá literatura z dějin Španělska, Baskicka, politologické analýzy, etnografie Basků (či baskická etnografie Basků) a baskická kritická antropologie.

Autoři “baskické provenience”, jak si je nyní pracovně nazvu, jsou pro celé téma mimořádně důležití. Můžeme říci, že od druhé poloviny 18.století v souvislosti s německým romantickým hnutím stejně jako se zájmem o vědecké poznání přírody a člověka vzniká v Evropě veliký zájem o Basky a vše baskické, nejvíce pak o jejich jazyk². Evropsští osvícenci jezdili do Baskicka “bádat” o tomto “tajemném národě” a později vytvářeli rasové, lingvistické a kulturní teorie, které byly zcela v duchu paradigmat oné doby, a tím i určitou legendární až superexotickou auru, která tento národ dodnes obklopuje. Jako tak často jinde v Evropě, osvícenské vědění pomáhalo stvořit národ nastolením otázek a vytvořením teorií. Na konci 19.století již existuje antropologické bádání, které je baskického původu, a které má za cíl shromažďovat “vše o Baskách.” Politické implikace na sebe nenechávají dlouho čekat. Není na místě tvrdit, že zde byl stvořen baskický národ, ani se nepopírá existence baskického etnika.³

Ani se tím neříká, že se jedná o jediný faktor vzniku baskického nacionalismu, ani že před tímto obdobím neexistovaly vážně míněné snahy o shromažďování informací o Baskách. Míra, v jaké se vědění uplatňuje na vzniku baskického nacionalismu, je ale v období od konce 18. a počátku 19.století velmi výrazná. Toto vědění má svůj vnitřní vývoj, který nás na konci 20.století dovede k baskické kritické antropologii, kterou zde budu reprezentovat dvěma “školami”⁴, a která se může jak v rovině teoretické, tak v rovině empirické plně srovnávat se současným stavem antropologického vědění jinde ve světě. Součástí textu je tedy nastínění několika

---

2 Asi nejdůležitější osobou v tomto směru je německý osvícenec Wilhelm von Humboldt, který Baskicko navštívil několikrát, autor teorie o baskičtině jako nejstarším jazyku Evropy, člověk v Baskicku známý a citovaný i na přednáškách Jesúse Azcony (viz dále v textu) během kurzu *Cultura Vasca II*; více například wikipedia: http://es.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_von_Humboldt

3 Rozhodovat o existenci či neexistenci Basků jako národa nebo etnika není cílem tohoto textu. Ostatně povědomí o kritickém přístupu ke konceptu baskického národa nevylučuje, že vlastník tohoto povědomí je baskický nacionalista, tak jako povědomí ideologicky vyhraněného člověka o jiné ideologii nepředpokládá, že člověk automaticky vymění jednu ideologii za druhou. Znalost opozičního názoru často naopak provokuje myšlení jedince či skupiny k vytváření nových protiargumentů. A zde jsme již plně v oblasti konstrukce identity v systému MY-ONI.

4 Nejedná se o deklarované školy (a proto uvozovky), lze ale říci, že se přístupy jednotlivých antropologů liší natolik, že jsem je já jako školy označil.

antropologických jmen. Mimo jiné se jedná o jména: José Miguel de Barandiarán, Julio Caro Baroja, Joseba Zulaika a Michael Douglass a v neposlední řadě Jesús Azcona.

Jsme tu u onoho poznání, že antropologie dnes pomáhá rozbourat či alespoň přehodnotit to, co dříve pomáhala vytvořit. V případě Baskicka se nejedná o výjimku z pravidla, že vědecké bádání ovlivňuje společenskou realitu. Etnické stereotypy a antropologické dezinterpretace jsou v současném Baskicku ve vulgární i sofistikované podobě slyšet z mnoha úst příslušníků různých vrstev a sociálního i etnického původu. Jak píše v úvodu své práce *Baskové* Roger Collins (1994:5): “Jen pro málo národů světa a určitě pro žádný jiný v Evropě nemá vědecké bádání o původu a nejstarší historii tak přímý vztah k současnosti a tak blízko k politickým diskusím, dokonce i k problematice terorismu, jako je tomu v případě Basků.” Součástí výzkumu byl pokus o prokázání výše uvedeného tvrzení.

Tím nechci říci, že jsem se nesnažil být v hodnocení situace v Baskicku objektivní, jen poukazuji na to, že z letmých pohledů se může baskický nacionalismus zdát být “sympatickým” svou inklinací k levicovosti, stejně jako tím, že se jedná o boj “malého národa proti velkému”. A taková představa, totiž představa ublíženosti malého národa, bývá mocná. V září 2009 jsem měl možnost mluvit s galicijskou studentkou společenských věd, jež byla na návštěvě v Pardubicích, a zeptal jsem se jí tedy na její názor o vztahu Španělsko-lokální nacionalismy. Odpověděla, že ona je voličkou PSOE⁵, a že “ve Španělsku se někdy vytváří dojem, že jsou dva druhy nacionalismů, ten dobrý, to je nacionalismus dnešních autonomních oblastí, malých, utlačovaných národů, a druhý, ten špatný, totiž nacionalismus Španělů, španělského státu. A s tím já nesouhlasím.” Tato odbočka jen ilustruje potřebu komparovat vnitřní (baskický) obraz s tím vnějším. Jakkoliv samotná situace v Baskicku připomíná “spíše souostroví, místo s mnoha ostrůvky, než jeden velký ostrov”⁶, je Baskicko prostředím, které vytváří “svět sám pro sebe.” Je možno říci, že problematiku lokálních nacionalismů v rámci Španělska nelze zkoumat bez celošpanělského kontextu.

---

5 PSOE - Partido Socialista Obrero de España - česky Španělská socialistická dělnická strana, nejsilnější středolevá strana ve Španělsku, v čele současné španělské vlády (premiérem José Luis Zapatero).

6 Bernardo Atxaga, spisovatel píšící v baskičtině, in: MEDEM, Julio: *La Pelota Vasca* (2003).

Posledním vlivem, který leží již na pomezí osobního vymezení, je otázka životní zkušenosti, kterou jsem si jako občan post-socialistické⁷ České republiky s sebou přinesl. Jedná se o vliv naší zkušenosti s marxistickým režimem, která vytváří specifické prostředí, ve kterém se společensky promlouvá jednak o našich nedávných dějinách, jednak o společnosti jako takové a hodnotách a postojích. Není stejné mluvit o marxismu či levicovosti v současné České republice a v současném Španělsku, natož ve španělském Baskicku, kde se nacionalistické postoje pojí s levicovou analýzou a ideologií. Není lehké analyzovat naši dnešní situaci ve vztahu k politicko-ekonomickým názorům, mohu-li použít tento termín, jsem si však jistý, že právě konfrontace s realitou Baskicka mi umožnila vidět věci v novém světle. Terénní výzkum mi tedy pomohl uvědomit si lépe dvě věci. Za prvé proces toho, čemu my Čechách říkáme *národní obrození*, zadruhé naši vlastní post-socialistickou zkušenost. V závěru práce budou daná témata více rozvedena.

Celý text, jakkoliv jsou mé záměry poctivé, a jakkoliv se snažím držet faktů z literatury i přepisů rozhovorů, je interpretací. Sdílím postmoderní názor na objektivitu, který říká, že vždy realitu vytváříme, stejně jako vytváříme historii tím, že sbíráme fakta a skládáme je do příběhu. Rozlišuji ale mezi záměrnou manipulací a snahou mluvit o problému ne příliš zaujatě. Jsem si plně vědom, že není v silách jednoho člověka obsáhnout celý obrázek, posbírat všechna fakta, znát všechny pohledy i způsoby výkladu.

Antropologii dává, myslím, ale smysl právě to, že si je své neobjektivity vědoma, totiž že sama sobě přiznává svůj sociální původ. Stává se tak čistší a poctivější. Ostatně poctivost je to, co nám sociálním badatelům zbývá, když už nemůžeme dosáhnout měřitelnosti a exaktnosti.

1.2 Osobní pozice

Chci se tedy nyní jen zběžně vyjádřit ke způsobu, jakým jsem se dostal k Iberskému poloostrovu a tématu Basků. O Baskicku by se dle osnov českého školství mělo dostat informace každému, kdo navštěvoval hodiny zeměpisu. V rámci zeměpisu

---

⁷ Nechci se pouštět do kritických analýz způsobů pojmenovávání československé éry 1945(1948)-1989(1993). Žádné jednoduché označení nebude přesné a každé si nese zavádějící konotaci. Volím termín post-socialistický v tom smyslu, že režim a stát sám sebe označoval za socialistický.

Evropy se vypráví i o Španělsku. Na našich hodinách zeměpisu se v polovině 90. let vyprávění o Španělsku soustředilo na rozmanité geografické podmínky, bývalou koloniální slávu, období občanské války a frankismu, kulturní zajímavosti a *výrazné regionální rozdíly*. Tyto věci skutečně patří mezi “typické rysy” Španělska. I Baskicku se dostalo “zadostiučnění”. Byl mu přiznán status *historické a kulturní oblasti*, bylo řečeno, že se rozkládá na území dvou států a že je Baskicko hornaté a bohaté a že tam od 60. let působí separatistická organizace ETA⁸. A také, že teď (rozuměj v 90. letech) je poměrně klid⁹. Nebudu zde tvrdit, že výše napsané výroky z hodin dějepisu jsou mylné. Jsou jenom nepřesné, ač v zásadě trefné. Důležitý je ale akcent na terorismus. Ten se totiž objevuje také v českých médiích, a to tím obvyklým způsobem, který vede k naprosto zjednodušenému expresivnímu dojmu v očích všech nás - mediálních konzumentů. Tento dojem pak způsobuje, že začnete-li mluvit někde mimo odbornou sféru (leč dokonce někdy i v rámci ní) o Baskicku nebo Bascích, vyvoláte reakci přimhouřených očí, podezírání, odtažitost či prosté konstatování: “Baskové jsou nějaké ty kurvy teroristické.”¹⁰ Také o vytváření takových stereotypů bude, jak jinak, tato práce.

Začátkem studií antropologie na Univerzitě Pardubice jsem v rámci přednášek a seminářů nevěnoval tomuto tématu žádnou pozornost. V prvním ročníku jsem se ale zapsal na hodiny španělštiny. V dalších ročnících jsem španělštinu zase opustil. V roce 2007 jsem se v létě při pracovní brigádě na řece Vltavě seznámil se dvěma španělskými filology a také se španělskými rodilými mluvčími, kteří byli jako já také na brigádě. Uplatňoval jsem pár slovíček ze španělštiny a vyptával se na vše možné. Znal jsem v té době španělské malíře, méně už spisovatele, znal jsem pojmy jako Paco de Lucía či El Greco, a už tehdy mi Španělsko učarovalo. Znal jsem také píseň *Spanish caravan* od The Doors, která ve mne uvolňovala představy plodnosti a strádání, vlkosti a sucha, ale hlavně umění žít. Jel jsem přes Madrid do Andalúzie. Andalúzie mne uchvátila. Podstatná pro tento text je skutečnost, že tam jsem se poprvé setkal se skutečným

---

8 *Euskadi ta Askatasuna*, česky *Baskicko a svoboda*. *ta* v akronymu znamená a, samostatně baskicky *eta*, tedy baskická spojka a. Ve španělštině se můžeme setkat s *El País Vasco y Libertad*, není to však časté. Zajímavé je, že se zde odkazuje na *Euskadi*, tedy tři provincie dnešní autonomie Euskadi ve Španělsku, a ne na širší koncept *Euskal Herria* (viz oddíl užitá terminologie).

9 V té době byl skutečně poměrně “klid”. Jedná se totiž o patnáctiměsíčního *alto de fuego* (klid zbraní) vyhlášeného ze strany ETA 16. září 1998. V roce 1999 pak ETA nezabila žádného člověka (Strmiska 2001:30).

10 skutečný výrok jednoho obyvatele Břeclavi, září 2009

Španělskem - s velikou rozmanitou zemí se specifickými společenskými podmínkami. V malém městečku Lebrija jsem se setkal s mladou generací tiše mluvící o neshodách se staršími, konzervativnějšími kruhy. O majetkovém rozdělení společnosti, o znovuposilování fašistických tendencí ve společnosti, o epidemii kokainismu, která donutila vlády vysílat anti-kokainové reklamy v televizi. Jednou večer jsem se svou kamarádkou z Lebriji uviděl hákový kříž na plastovém kontaineru na odpad. Říkala, že zde nikdy nic podobného neviděla. Viděli jsme spousty nápisů “ne Katalánsko, ne Španělsko, jsem odrodilec!” nebo “puč.”¹¹ Hovořili jsme též o Baskicku. Vzpomínám, že názory Andaluzanů, se kterými jsem mluvil, byli silně “proti”. Dle nich byli Katalánci povýšenci, kteří se chtějí beze smyslu odtrhnout, Baskové totéž. Zároveň mladí, levicově zaměření, se kterými jsem hovořil, byli silně zaujatí jednak proti španělskému státu a královské rodině, která “jen bere peníze”, jednak proti regionálním nacionalismům. V té době jsem ještě více hovořil v angličtině, což ztěžovalo mé dotazování. Samozřejmě mne zajímalo, jak je to v jiných regionech, nicméně v té době jsem na další cesty po Španělsku nepomýšlel. Již tehdy mne ale zaujal způsob, jakým se ve Španělsku nakládá s veřejným prostorem. Jedná se o moji první generalizaci ohledně Španělska, a tato generalizace se s další zkušeností prohlubuje. Španělé, alespoň ti politicky aktivní, se totiž snaží prezentovat své politické názory na co možná nejvíce místech, přičemž velmi často pramálo dbají o to, zda se jedná o prostor k veřejnému výlepu plakátu či místo k pronajmutí či dokonce o místo, kde je lepit plakáty zakázané. Pro srovnání s Českou republikou mohu tvrdit, že v České republice je veřejný prostor daleko více okleštěn, a prezentovat veřejně a vizuálně (myšleno na plakátě) svůj názor znamená ve většině případů tvrdě zaplatit nějaké agentuře či městu, nebo riskovat vysoké pokuty za přestupek.

V roce 2008 jsem se se svým kamarádem po dvouletém plánování vydal na další cestu do Španělska. Cílem byla pěší pouť do Santiaga de Compostela. Místo začátku pěší pouti nebylo předem pevně dané. Stopem jsme projeli Německo, Lucembursko, až jsme nešťastnou náhodou skončili v Paříži (chtěli jsme se vyhýbat velkým městům). Z Paříže jsme pokračovali autobusem do města San Sebastian ve španělském Baskicku. Druhého září 2008 jsme vystoupili v San Sebastiánu, zakoupili mapu Baskicka a vyrazili směr západ. Cestou jsme procházeli nádhernou hornatou krajinou, chvíli při

---

11 “Ni cataluña, ni españa, apatrida!” a “golpe de estado.”

pobřeží, chvíli vnitrozemím, kolem krásných statků, kostelů, lesy a kopci až do industrializované aglomerace kolem Bilbao a dál přes hutě u Portugaleta směrem na provincii Kantabria. Cestou jsme míjeli začmárané nápisy a černé slogany, občas “gora eta”¹², občas pochybné vlajky či obrysy území se šipkami. V překrásné vesnici Larrabetzu (Bizkaia) jsme na radnici rozluštili španělsko-baskický nápis “potřebujeme mír.”¹³ Ta země mne začala zajímat, a nemohu říci, zda více pro politickou záhadu či pro krásu krajiny. V té době jsme si s kolegou kladli otázky, na které jsme nemohli odpovědět. (Dnes mám k oněm otázkám více informací, ale to je také jediná změna). Trochu se dnes stydím při pomyšlení, že jsme neuměli baskicky ani pozdravit. Vtipné je, že v Baskicku příliš nepršelo, neboť se jedná o jednu z nejdeštivějších oblastí Španělska.¹⁴ Cestou do Santiaga jsme pak prošli ještě Cantabrii, Asturii a také Galicii. Krajina i “doklady materiální kultury” se cestou proměňovaly. Cesta zpět ze Santiaga se konala stopem. U města Burgosu nám zastavil Pamploňan, Španěl znající více situaci v Baskicku. Mluvil o podpoře hnutí za nezávislost a obnově baskičtiny s tím, že “vždy záleží na dané vesnici, kde se více mluví, více se podporuje baskická kultura, tam bývá také více nacionalistů.” Také doporučoval navštívit svátek San Fermin¹⁵, jehož nejslavnější verze se každoročně koná právě v Pamploně. (DOPLNIT kavárníka)

Po návratu do České republiky se objevila možnost odjet studovat do Baskicka v rámci mezinárodního programu Erasmus. Protože mne v té době již severní španělsko hodně zajímalo, rozhodl jsem se jet. Původní meziuniverzitní smlouva nás (mé kolegyně a mě) měla zavést do města Vitoria-Gasteiz ve správní oblasti Álava (Araba) za účelem studia germanistiky. Protože jsme již ale věděli, že ve městě San Sebastian se provozuje Sociální antropologie, snažili jsme se dostat tam. Přes počáteční nesnáze se někdy v prosinci 2009 podařilo uzavřít novou smlouvu, která nás poslala do San Sebastiánu v oblasti Gipuzkoa, jednom z krajů CAV.

---

12 *Gora ETA* neboli *Sláva Etě*; takových nápisů je Baskicko plné. Někdy je ETA přeškrtnlé a místo toho je napsáno *ratas*, neboli krysy. [To lze vnímat jako ilustraci rozpolcenosti, v jaké Baskicko ve vztahu k radikálnímu nacionalismu žije.

13 “*Necesitamos paz*” (baskicky: *bakea behar dugu*).

14 Celý sever Španělska je velmi deštivý. Příznačné je, že se jedná o celoročně vysoké průměry srážek. Pro přesné údaje viz např. ATLAS NACIONAL DE ESPAÑA (TOMO I) - Ministerio de Fomento - Instituto geográfico nacional, Madrid 2000, oddíl 9.4-5

15 vysvětleno níže.

1.3 Metodologie

Práce je kombinací použití kvantitativních a kvalitativních metod. Pouze kvalitativní metoda nestačí, jak píše Eriksen (2008: 367): “Klasické terénní výzkumy jako jediná metoda sběru údajů a postřehů potřebných pro pochopení společenského a kulturního života na této planetě začínají být poměrně nedostačující. Terénní výzkum je nutno doplnit dalšími zdroji, jež osvětlí širší souvislosti jevu,...Těmito zdroji jsou statistika, masová média, místně vytvářené texty a podobně.” Moje vlastní terénní bádání je tedy kvalitativní povahy, zatímco používám statistická data z oficiálních španělských a baskických zdrojů. Tyto statistické informace čerpám buď z primárních zdrojů (oficiální webové stránky institucí) nebo zveřejněné na dalších webových stránkách včetně encyklopedie wikipedia, a to hlavně v její španělské podobě. Články vážící se ke Španělsku a Baskicku jsou zpracovány na poměrně vysoké úrovni, často velmi poctivě ocitované, což však nevylučuje možnost přítomnosti neúplných či zkreslujících informací. Snažím se v případě wikipedie omezovat na spolehlivé informace, a obecně “internetové informace” prověřovat z různých zdrojů.

Nicméně internetové zdroje tvoří nemalou součást práce, přičemž navíc můžu konstatovat, že internetový prostor vytvářený Basky či s ohledem na “téma Basků” je poměrně rozsáhlý a umožňuje získávat informace z různých perpektiv. Kupříkladu jenom komentáře k písním baskických hudebníků zveřejněných na serveru eu.muzikazblai.com by zasloužily vlastní zpracování, stejně jako řada dalších portálů. Užívání internetu je v Baskicku velmi rozvinuté, což platí především o oficiálních portálech. Během chvilky mohu sledovat přehled místních, regionálních, baskických i celošpanělských a evropských voleb, a to včetně předběžných výzkumů, volební účasti, statistik regionů a obcí.

Práce je také kombinací *diachronické* a *synchronické* metody. Diachronická metoda slouží v popsání stručných dějin Basků, postižení dynamiky vývoje regionu a obyvatelstva s důrazem na místa častých dezinterpretací (zde s pomocí R.Collinse) a na vývoj v moderní době (emigrace, industrializace, růst měst a imigrace, zrod nacionalismu) a hlavně ve 20.století (druhá republika, občanská válka, frankismus, zrod

autonomie, obrození baskičtiny atd.). Synchronická metoda pomáhá postihnout současnou situaci v Baskicku. V diachronické metodě je kladen důraz na dynamiku společenských změn a na vývoj baskického nacionalismu. Synchronická metoda se ptá po faktorech etnicity, především jazyka, etnických stereotypech (autostereotypey, heterostereotypey), politických názorech a také názorech na existenci a působení organizace ETA.¹⁶ Není záměrem práce řešit “etnický konflikt”. Záměrem práce je popsat historickou a společenskou mozaiku Baskicka, a také ptát se po identitě a politické situaci, není však cílem práce stavět se na jednu či druhou stranu politického konfliktu.

Z jiného pohledu ale můžeme říci, že zůstat apolitický je nesnadné a možná i nemožné. Pokud si na pomoc vezmeme Jesúse Azconu, který baskickým antropologům vyčítá “umělou nezaujatost”, jejich záměrné opomíjení otázky nacionalismu, jenž jim umožnilo “nezaujatě” podpořit nacionalismus právě proto, že své práce prezentovali jako “čistou vědu”, pak konstatujeme: “V případě, který nás zajímá, tento nezáměr je dodnes o to závažnější, protože jimi předstíraná aseptická šetření tvoří důležitou součást - tu nejdůležitější, dovoluji si říci - ze které přesně se utvořily nacionalismy obecně, a ze které se i nadále utvářejí nové nacionalismy, mezi kterými se konkrétně nachází ten baskický.” (Azcona 1984:16). Azcona naráží na vědecké založení konceptů národů, lidu a kultury, konceptů, které ve svých politických důsledcích vedou k etnickým či pseudoetnickým konfliktům. Jeho analytický pohled je pro text velmi důležitý. Jesús Azcona vyučuje antropologii na UPV/EHU¹⁷ v San Sebastiánu a na Univerzitě Deusto (také v CAV). Podstatnou a velmi zajímavou složkou pro nás bude fakt, že tento antropolog vyučuje mimo jiné dvousemestrální kurz se jménem *Cultura Vasca*. Azcona je velmi kritický k baskickému nacionalismu, přičemž se také zabývá způsobem, jakým věda přispěla ke konceptům národů a etnik. Na jeho přednášky a semináře však chodí mladí lidé, kteří se považují za *abertzaleak*¹⁸, a kteří považují baskickou kulturu za něco, co je třeba chránit. Pokusil jsem se tedy v některých rozhovorech rozvést debatu

---

16 Snažím se vyhnout používání pojmů “teroristická skupina” a “ozbrojená organizace”, neboť oba termíny mají ideologické konotace. První odkazuje na “bushovský” diskurz terorismu z pohledu národního státu a monopolu státu na násilí, druhý legitimizuje činnost této organizace na základě negování teroristického diskurzu. První termín satanizuje, druhý legitimizuje. Proto volím užívání strohého označení “organizace ETA.”

17 Universidad de País Vasco/Euskal Herriko Unibersitatea

18 *Aberzale*, *Aberzales*, *Abertzaleak* tři baskické termíny pro patriota, vlastence. První dva výrazy jsou pošpanělštěné - singulár a plurál (vypadá t v rtz), poslední termín je plurál v baskičtině; viz dále terminologie a slovník v přílohách na konci práce.

na tuto otázku: “Co si myslíš o těchto argumentech, které uvádí Azcona?” Což mne přivádí k závažné metodologické otázce, která spadá spíše do metodologie a etiky terénního výzkumu. Soudím však, že bude lepší se s ní vypořádat nyní.

V Baskicku probíhá politický konflikt, který z určité perspektivy můžeme nazvat konfliktem etnickým. Etnická identita v něm hraje velkou roli. Tento konflikt je spojen s tu skrývaným, tu otevřeným politickým násilím, a to jednak ze strany baskických separatistů, jednak ze strany represivních složek Španělska. Dokonce i mezi některými antropology v České republice panuje názor, že konflikt v Baskicku je nyní poměrně klidný, že divoká doba atentátů je dávno pryč. Letošní léto s atentáty na Mallorce a v Burgosu ukazují i českým laikům, že se jedná o omyl. Je to jen další z mnoha důkazů toho, jakou hru s námi hrají média. Člověk, který se vydá na terénní výzkum do Baskicka, brzy pozná, že se jedná o závažný, dlouhodobý a hlavně komplexní problém, který nemá jednoduché řešení a který rozhodně nelze brát na lehkou váhu. V Baskicku můžete být zatčen a obviněn z “podpory terorismu” jen díky tomu, že se o vás ví, že jste solidární s baskickými vězni, kteří jsou obvykle vězněni v zařízeních daleko od Baskicka, včetně Kanárských ostrovů. Stejně tak se můžete stát obětí atentátu ETA jen proto, že nejste přesvědčený vlastenec, že veřejně pochybujete o důležitosti obnovy baskičtiny, že nejste takovým Baskem, jakého si vymyslel nacionalismus. To není přehánění, to jsou informace respondentů, které jdou opět napříč názorovým spektrem. Jeden z respondentů mi situaci vysvětlil slovy “uno puede hacer mucho daño, la situación hace mucho daño” - tedy “jeden může velmi ublížit, situace mnoho ubližuje” aby poukázal na fakt, že v Baskicku je situace vážná a všichni to vědí. Podle mnoha z mých respondentů nebývá zrovna zvykem mluvit veřejně o politice s lidmi opačných názorů.

Ačkoliv jsem v Gipuzkoi strávil 5 měsíců, nejsem schopen seriózně posoudit, jaká informace o mých respondentech může a nebo nemůže ublížit tomu nebo onomu, a už vůbec nejsem ochotný nést riziko, že by k nějaké újmě skrze mé antropologické bádání mělo dojít. Rozhodl jsem se tedy zcela změnit jména respondentů a znejasnit možnost, jak se k nim dopracovat. Někteří z mých respondentů chtěli mluvit osamotě, jiní se nebáli mluvit ve skupině, další vypínali mobilní telefon a vyjímali z něj baterii v pevném přesvědčení, že policie již umí odposlouchávat i vypnuté telefony. Respekt před situací mne tedy přivedl k “zfalšování” respondentů. Na druhou stranu je jasné, že fakt

“tabuizace” témat v Baskicku ovlivňuje respondenty, byť by mi tvrdili, že se nebojí. Není v mezích antropologie prověřovat “poctivost respondentů” absolutně, ani kdyby k tomu měla k dispozici bezpočet detektorů lži. Respondent může klamat, respondent může měnit způsob vyjadřování dle situace, může též ovlivňovat informace nevědomky.

K čemu se tímto dostávám: je-li někdo v ETA, určitě vám to neřekne. A je-li někdo policejní “špicl”, bude jednat stejně. Pracuji s materiálem, který jsem získal, a snažím se s ním pracovat poctivě. Někdy mne ale až překvapovalo, jak snadno jsem byl svědkem vyjadřování otevřených politických názorů. To můžeme interpretovat například tak, že v určitém smyslu je v Baskicku *normální* projevovat se politicky, v určitém smyslu se může jednat o neuvážený “hazard” mluvčího. Takové spekulace ale nejsou součástí této práce. Více k metodě terénního výzkumu v části terénní výzkum (oddíl 2).

1.4 Užitá terminologie

Mimo občasné zprávy o terorismu, které nám přinášejí mediální agentury, a mimo ojedinělé cestopisné reportáže z oblasti Biskajského zálivu, se o Baskicku v českých médiích příliš nemluví. Malá oblast v západní Evropě není pro naši středoevropskou provenienci nijak zvlášť důležitá, a zajímá pouze toho, koho zajímá. Nejslavnější je sever Španělska vždy začátkem července, kdy se ve městě Pamplona (Navara) koná slavný festival San Fermín (španělsky Sanfermines), u nás známější jako “utíkání před býky v Pamploně.”¹⁹ Pomáhá nám posilovat naše vlastní představy o Španělsku jako zajímavé, horké, ale také kuriózní zemi²⁰. Žádná geografická ani kulturní terminologie není kopií či přesným popisem reality, proto nebudu tvrdit, že nějaký termín je nejlepší. Žádný termín není prostý určitých konotací, přesto se však pokusím obhájit svoji terminologii.

Český jazyk zná slovo Baskicko. Jedná se o oblast obývanou Basky, příslušníky baskického národa/etnika. Můžeme rozlišovat mezi španělským a francouzským

---

19 Ve skutečnosti se jedná o mnoho slavností San Fermín, z nichž ta v Pamploně, která se jmenuje Sanfermines, je nejznámější (nejslavnější, určitě největší).

20 V podobném duchu píše Jeremy MacClancy v krátkém článku The culture of radical Basque nationalism: “Hovorné hlášky na účet opilých turistů utíkajících s dokonce ještě opilejšími místňáky před býky v Pamploně během slavnosti Sanfermines dále zkreslují britské představy o tomto regionu.” (zdroj: <http://jstor.org/stable/3032751> - překlad z angličtiny Martin Chochola).

Baskickem. Česká terminologie je zjednodušená, což se dá vzhledem k poměrně velké vzdálenosti České republiky od Baskicka za pochopitelné. V dalších odstavcích rozebírám některé termíny spojené s tématem, a to hlavně termíny zeměpisné a etnické. V textu dále používám další termíny, které budou vysvětleny vždy na příslušném místě.

Ve španělštině i v baskičtině existuje podrobnější rozdělení, které si zaslouží svůj odstavec. Španělština zná termíny *Vasco*, *los Vascos*, *El País Vasco*, *Comunidad Autónoma Vasca*, *Navarra* nebo *Comunidad Foral De Navarra* a *Los Países Vasco-Francés*; používá také termín *la lengua (idioma) vasca*.

Vasco – s velkým písmenem označuje *Baska* jako osobu, s malým písmenem se jedná o přídavné jméno *baskický*.

Los Vascos – plurál - označuje příslušníky národa či etnika *Basků*.

El País Vasco – česky *Země Basků* - oficiálně se jedná o tři provincie Vizcaya, Álava, Guipúzcoa; tyto provincie dohromady tvoří *Comunidad Autónoma Vasca (CAV)*, tedy *Baskické Autonomní Společenství*, jedná se o zaměnitelné termíny, přičemž CAV je termín oficiální (úřední název); termín *El País Vasco* lze také chápat v širším kontextu “kulturního” či “historického” Baskicka (všech sedm provincií), stejně jako starší výraz *Vasconia* pocházející již od Římanů.

Comunidad Autónoma Vasca – viz výše.

Navarra – může označovat francouzskou a španělskou Navaru (*Nafarroa Beherea* a *Nafarroa Garaia* – baskicky) nebo jen také španělskou Navaru, tedy spíše *Comunidad Foral de Navarra*, což je oficiální název autonomní oblasti Navara (česky *Právní společenství Navara*²¹)

Comunidad Foral de Navarra – viz výše.

Los Países Vasco-Francés – česky *Země Baskicko-francouzské*, jedná se o tři baskické oblasti ve Francii: baskicky *Lapurdi*, *Nafarroa Beherea* a *Zuberoa* (francouzsky *Labourd*, *Basse-Navarre*, *Soule*).

La lengua Vasca, *El Idioma Vasco* - jsou španělské názvy pro baskičtinu jako *Jazyk Basků*.

---

21 Jedná se o překlad autora textu.

V baskičtině se můžeme setkat s termíny *Euskal Herria* a *Euskadi* a také s termíny *euskera* (*euskara*) a *euskaldun*. Dále označení *Iparralde* a *Hegoalde* a vyjmenování všech oblastí v baskičtině.

Termín *Euskal Herria* (dále také EH) má historický původ a několik významů. Slovo *euskal* znamená v češtině baskický, slovo *herri* či *herria* (bez členu a se členem) může označovat *vesnici* (jako obec i místo), celý *kraj* (oblast, území), ale také *lid* nebo *národ*. Slovní spojení *Euskal Herria* tedy znamená jednak všech sedm baskických provincií, jednak tento prostor jako vlast a jednak baskický národ, baskický lid. Ostře etymologicky znamená *Euskal Herria* “zemi těch, kteří mluví Baskicky.” Velmi krátce k historii termínu. Termín se objevuje od raných textů v 16.století, nicméně svou dnešní podobu získal se vznikem snah o unifikaci baskičtiny v roce 1968.²²

*Euskadi*²³ naopak označuje pouze tři provincie CAV, tedy *Arabu*, *Bizakiu* a *Gipuzkou*. Tento termín je možné chápat jako určité opozitum k *Euskal Herria*. Toto vymezení nicméně nevylučuje, že někdo použije slovo *Euskadi* ve smyslu *Euskal Herria* a obráceně. Nicméně určité standardní použití termíny odděluje. *Euskal Herria* má výrazné použití jak v nacionalistických kruzích, tak jinde, neboť i člověk, který není baskickým nacionalistou, znává kulturní existenci *Euskal Herria*, byť by tento lid byl rozdělen do sedmi oblastí a dvou států.

Euskera, *Euskara* jsou baskická slova označující baskičtinu. Dvě různá slova pro stejnou věc poukazují na dialektální bohatost baskičtiny. V textu dále používám termín *euskera*.²⁴ Etymologie slova byla obdařena mnoha teoriemi, žádná z těchto teorií však není spolehlivě prokázána.

Termín *euskaldun* označuje člověka, který mluví baskicky, tedy ovládá *euskeru*, přičemž nezáleží na jeho etnickém či jazykovém původu. Mluvíš baskicky, jsi *euskaldun*. Zároveň tento termín nemluví o nacionalistických idejích. *Euskaldun* neznamená nacionalista. “Je *euskaldun*, ne *abertzale*”, sdělovali mi lidé o komsi během řeči. Tento termín, jak uvidíme, je velmi důležitý pro pochopení toho, jakou roli hraje jazyk v etnické identitě současných Basků.

---

22 zdroj: www.es.wikipedia.org - heslo *euskal herria*.

23 Jedná se o novotvar zakladatele baskického nacionalismu Sabino Arany y Goiry. Ten používal slovo *euskadi*, nicméně dnes se užívá přepis *euskadi*. Viz dále kapitola zrod baskického nacionalismu.

24 Oficiální baskičtina, tzv. *batúa*, tedy lingvisticky stvořený standard a kodifikace, se jmenuje *euskera*, zatímco například v San Sebastiánu jsem mnohokrát slyšel *euskara*. Hudebník Mikel Laboa ve svých písních užívá *euskera*.

Iparralde a *Hegoalde*. *Iparralde* slouží k označování třech francouzských baskických oblastí. Jedná se o tzv. “severní” neboli “francouzské” Baskicko. *Hegoalde* oproti tomu označuje jižní oblasti, tedy *Euskadi* a *Nafarroa*.

Nafarroa někdy znamená jižní, španělskou Navaru, jindy i Navaru severní. Pro přehlednost, všechny oblasti tedy baskicky, španělsky a francouzsky jsou:

Baskičtina	Španělština
Bizkaia	Vizcaya
Araba	Álava
Gipuzkoa	Guipúcoa
Nafarroa	Navarra
	Francouzština
Lapurdi	Labourd
Behe Nafarroa (Nafarroa beherea)	Basse-Navarre
Zuberoa	Soule

Použití termínů se někdy překrývá. V textu nadále používám označení *Baskicko* a *Euskal Herria* pro celý kulturní region a jeho “lid”, tedy jako zeměpisný termín a endo-etnonymum. Termín *Euskal Herria* je ale ožehavý, neboť implikuje jistou kulturní dogmatiku. Přesto se odvážím jej používat, neboť bývá používán lidmi s různými politickými názory, například v níže uváděném snímku *La pelota Vasca*.²⁵

Euskadi a *Comunidad Autónoma Vasca* (CAV), stejně jako *El País Vasco* pro tři provincie spojené v autonomii ve Španělsku. Výjimečně používám *španělské Baskicko* a *francouzské Baskicko*. Práce se zabývá celým regionem, nejvíce ale CAV a ještě více provincií *Gipuzkoa* a *San Sebastiánem*, proto uslyšíme nejvíce tato slova. V případě, že použiji slovo *Navarra* nebo *Nafarroa*, mám na mysli autonomní oblast ve Španělsku. V případě CAV užívám baskické názvy provincií, v případě *Navarry* používám slovo *Navarra*, ačkoliv bych mohl užít *Nafarroa*. Celý problém vlastně poukazuje na *bilingvní situaci* v Baskicku, a ačkoliv platí, že dle slyšených termínů můžeme tipovat na politické názory mluvčího, je také faktem, že termíny se často během rozhovoru

²⁵ Vlastně je nutné přiznat, že termín *Euskal Herria* a jeho použití by si zasloužili vlastní terénní výzkum, který, soudím, by byl velmi přínosný. Právě rozmanitost chápání termínů může povědět mnoho o člověku a společnosti, byť v tomto případě s důrazem na kognitivní aspekty. Jak bude uvedeno níže, *La Pelota Vasca* je baskický národní sport (španělsky pelota - míč).

libovolně zaměňují. Například Gipuzkoa a Guipúzcoa se jinak píší, ale téměř stejně čtou, a není tedy ani možné nějak zjišťovat, zda to mluvčí myslel v baskičtině nebo ve španělštině. Dalším příkladem je, že španělsky píšící periodika užívají baskických slov často tam, kde se jedná o slovo známé i těm, kteří nejsou *euskaldunak* (vascohablantes, baskicky mluvící, plurál), a kde také nemusí být vhodný španělský ekvivalent, nebo je zkrátka zvykem tato slova používat.²⁶

To je jen velmi stručné geografické a kulturní vymezení pojmů. V textu se nadále objevují další a další místní pojmy, ať už baskické, nebo španělské, které v příslušném místě vysvětluji. Není zkrátka možné vystačit si s českým slovníkem, a právě i španělský a baskický slovník má různé možnosti interpretace. Pro barevnost textu občas používám různá slova, vždy se však striktně snažím oddělit CAV/País Vasco / Euskadi od Euskal Herria / Baskicko, ale také od názvů “třech provincií”, užívám-li je jednotlivě.

2. Terénní výzkum

2.1 Úvod k terénnímu výzkumu

Terénní výzkum byl uskutečněn během studentského pobytu ve městě San Sebastián, v rámci programu Erasmus, a to od začátku února 2009 do konce června 2009. Terénní výzkum ale neprobíhal po celou tuto dobu bez přerušení, ačkoliv po celou tuto dobu byl veden terénní deník.

Téma, které přitahovalo moji pozornost, byla politika. San Sebastián, stejně jako mnoho dalších míst v Baskicku, je plný politických projevů. Nasprejované nápisy „independentzia“, baskické národní vlajky, mnoho různých hesel, to všechno jsou věci, které okamžitě vyvolají zájem pozorovatele. Nedá se ale říci, že by hned od začátku probíhal „terénní výzkum.“ Minimálně první měsíc či dva měli spíše charakter pasivního/zúčastněného pozorování, seznamování s novými pojmy a také seznamování

---

²⁶ Jedním z takových slov je *etarra, etarras, etarrak* - slova běžně registrovatelná ve španělských médiích. Jedná se o slova označující příslušníka organizace, ETA, plurál onoho slova ve španělštině a plurál onoho slova v baskičtině. V baskičtině existuje ještě další slovo pro člena ETA, a to *etakidea* (sg.) a *etakidea*. (viz www.es.wikipedia.org - heslo ETA). Téma bilingvismu a vzájemného ovlivňování španělštiny-baskičtiny, kterého se tato poznámka silně dotýká, přesahuje rámec této práce, ačkoliv se tu a tam dostává na povrch a v této práci promlouvá.

s literaturou, které je o Baskách dostupné veliké množství.²⁷ Někdy ke konci března, začátkem dubna, jsem začal provádět první plánované rozhovory s respondenty, ačkoliv informace relevantní pro tuto práci byly získané také již dříve. Výzkum však neprobíhal jen ve městě San Sebastián. Jak bylo uvedeno výše, Comunidad Autónoma Vasca má tři provincie - Bizkaia, Araba, Gipuzkoa. San Sebastián (baskicky *Donosti* či také *Donostia*) je hlavním městem provincie Gipuzkoa. Během výzkumu jsem prováděl rozhovory i s lidmi z provincií Araba a Bizkaia, ale početně nejvíce rozhovorů a zúčastněných pozorování jsem uskutečnil v městech a vesnicích provincie Gipuzkoa. To má nemalý význam, uvědomíme-li si, že oblast Gipuzkoa spolu se severními horskými částmi Navary tvoří na jedné straně kulturně-jazykové jádro Baskicka, tedy prostor, kde se baskičtina udržela jako živý jazyk i během frankistické éry, na druhé straně prostor, který je „nejbaskičtější“ i ve smyslu národního independentistického hnutí, tedy nacionalistický a separatistický.²⁸

Na začátku pobytu nebylo vůbec jasné, zda bude možné o tématech politiky, národní identity a vztahu lidí kupříkladu ke španělskému státu s lidmi otevřeně hovořit. Z předchozího studia antropologie v ČR jsem velmi dobře věděl, že terénní výzkum může být v mnoha případech otázkou důvěry a nedůvěry potenciálních respondentů k výzkumníkovi. Problém, který se v Baskicku odehrává, a jak bylo uvedeno výše, má i rozměr otevřeného etnického konfliktu. Později bude podrobněji vysvětleno, v čem je tento konflikt specifický, a v čem by se také mohl od etnického odlišovat. Nicméně je to konflikt spojený s otázkami skupinové identity, jazyka, historické zkušenosti, a také, jak jinak, politického násilí. Tam, kde je politické násilí, samozřejmě že v našem případě i represivní násilí ze strany moderního státu, tam je i strach, nedůvěra a tabuizace, a to opět na obou stranách. Jak jsem vysvětlil výše, používám pro citování rozhovorů fiktivní identity respondentů (viz oddíl metodologie).

Mohu ale říci, že ve výsledku nebyla situace z hlediska výzkumu nijak špatná. Níže uvedené části rozhovorů s respondentem ze San Sebastiánu jsou více méně příznačné i pro další bádání, neboť témata, která jsou v nich řešena, byla sledována i

---

27 Lepší říci obrovské množství. Jak bude uvedeno dále, Baskové byli a jsou vděčné téma. Shodou okolností jsem se “trefil” do toho známého a uznávaného, neboť řada titulů představuje politicky zabarvené pamflety nebo desetitisíce stran folkloristiky. Skutečné antropologie, jak uvidíme, zase tolik není.

28 To neznamená, že všichni obyvatelé Gipuzkoí a severu Navary jsou nacionalisté. Nejedná se o generalizaci, ale o statistický jev (viz dále v textu)

nadále, jednak proto, že argumentace, kterou respondent použil, se opakovala i v dalších rozhovorech s dalšími respondenty.

Jedná se o jeden z prvních rozhovorů, které jsem provedl, a který se uskutečnil již na začátku pobytu v San Sebastián. Respondentem byl mladý Bask, jménem Bittor²⁹, *euskaldun* (baskicky mluvící) a *abertzale*³⁰. Tvrdil, že jeho otec je baskickým lingvistou a že on pracuje pro různé firmy jako webový designér (podrobněji se k tomu nevyjadřoval). Vedli jsme rozhovory na téma baskického národa a míry používání jazyka. Říkal, že mu záleží na baskické kultuře, a že baskicky mluví málo lidí. Informoval mne, že v San Sebastián “se mluví” poměrně více než jinde, ale že ve vesnicích v Gipuzkoi že se mluví ještě více. Na otázku, proč se baskicky stále mluví velmi málo baskicky se nejdříve zdráhal odpovědět, říkal, že neví, ale pak odpověděl: „Myslím, že lidé se bojí, mnoho lidí umí dobře, nebo dobře rozumí, ale bojí se mluvit veřejně, protože mluví pomalu, dělají chyby, a tak se nechtějí ztrapnit před těmi, kteří mluví opravdu dobře.“ Jako počítačový profesionál a zastánce otevřeného softwaru³¹ posuzoval budoucnost baskičtiny také podle míry užívání na internetu: „Četl jsem, že baskičtina je mezi ohroženými jazyky na světě, ale jazyk dnes přežije, je-li na internetu, a na internetu je hodně baskičtiny, mnoho literatury, hodně stránek s různou tematikou, také úřední stránky, písničky, máme operační systémy v baskičtině, wikipedii, takže myslím, že (baskičtina) má šanci přežít.“ Při jiném, velice neformálním rozhovoru, jsme narazili na téma politiky: „Oni říkají, že já jsem terorista, nebo že podporuji terorismus tím, že jej veřejně neodsuzuji, ale co násilí Španělů, španělského státu, ten dělá také násilí, a já jen chci, aby moje strana mohla kandidovat ve volbách, ale oni ji zakážou, jako všechny předtím.“ V době, kdy jsem přijel do CAV, se měly velice brzy konat volby do autonomního parlamentu ve Vitorii. V těchto volbách byla zakázána strana D3M, česky *Demokracie pro tři miliony*, strana požadující mimo jiné referendum o nezávislosti Euskal Herria. Bittor mne krátce po volbách, kdy jsem se ho ptal na jejich zhodnocení, vysvětlil svoji pozici: „Strana kterou já bych volil, je ilegální, i tak pro ni hlasovalo kolem 100 000 lidí, a tyhle hlasy jsou nic, neznamenají nic, takže ještě se tím pomůže velkým stranám, a mně říkají, že já jsem terorista, zatímco v této zemi není

---

29 1) Bittor - muž, 27 let, střední škola, povoláním IT, *euskaldun*, patriot, San Sebastián

30 *Abertzale*, jak vysvětleno výše, znamená “patriot” či “vlastenec”. Jak uvidíme dále, slovo může mít několik různých nuancí významu.

31 Open source software - souhrnné označení pro většinou zdarma šířitelný software, který se vyznačuje tím, že u něj bývá uživateli přístupný tzv. zdrojový kód programu.

demokracie, tahle země není demokratická.“ Třetí okruh otázek se týkal „historického práva Basků na vlastní sebeurčení“, tedy baskické kultury jako argumentu pro nezávislost. „Jsme nejstarší národ v Evropě, jsme původní obyvatelé Iberského poloostrova, máme svůj prastarý jazyk, svoji kulturu, přežili jsme všechny, Kelty, Římany, Visigóty, Franky, Araby, přežijeme i Španěly.“ Rozhovor byl o to zajímavější, že přítelkyně onoho respondenta v té době byla mladá servírka z Andalúzie, a jejich názory se značně rozcházely. „Ty jsi fašista, takové názory jsou xenofóbní, to jako říkáš, že kdo nemluví baskicky, nemá tu co dělat?“ A Bittor reagoval: „Já jsem fašista? Já nejsem fašista, oni (Španělé, policie) jsou fašisté, my jenom bráníme naše práva, naši zemi.“ Faktem je, že nejlepším přítelem Bitorra byl v San Sebastiánu žijící migrant z oblasti *Západní Sahary*, takže o rasismu nemůže být ani řeč. Nicméně silné vědomí vlastní historie (mytologie) a silná kulturní povýšenost byly nejen z tohoto rozhovoru cítit. V celé oblasti severního Španělska, od Katalánska po Galicii, ale nejen tam, je znát určité opovrhování španělským jihem, hlavně Extremadurou a Andaluzií. Není výjimečné slyšet, že „to už je skoro Afrika“, nebo že „V Andaluzii se moc nepracuje, jo, oni pracují, ale méně než my, oni jsou pořád na slavnostech, celé týdny, je tam horko, jsou takoví.“ A za tím se mnohdy dodává „A my na ně nechceme platit, oni jen berou, my živíme Španělsko.“

Dovolím si tvrdit, že v případě Baskicka se jedná o jakousi kombinaci otevřenosti a uzavřenosti ve vztahu respondent-badatel. Baskicko je zajímavou turistickou destinací, kde je „prastará kultura“ výnosným turistickým artiklem. Zároveň je politika dosti ožehavým tématem.

Nelze říci, že by téma politiky či národní identity bylo všudypřítomné, ani nelze říci, že by se jím lidé zabývali od rána do večera (samozřejmě mimo těch, kteří jsou profesionálními politiky). Zároveň můžeme jen těžko najít oblast společenské činnosti či interakce, kde by se toto téma nějakým způsobem neprojevovalo. Baskická identita a otázka nacionalismu jako by byly osou celospolečenského dění. Pro řadu lidí, jak uvidíme, téma neskutečně nudné a „ohrané“, a naopak, v jiných případech také noční můrou.

2.2 Popis lokality - *Euskal Herria, Navarra, Euskadi, Gipuzkoa*

V jistém smyslu je lokalitou celé Španělsko, méně už Francie. Španělsko a jeho společensko-politický vývoj posledních osmdesáti let. Francie hraje stejně důležitou roli, nicméně moje práce se zaměřuje na sféru administrativně spadající pod Španělsko. V jistém smyslu je lokalitou Euskal Herria, tedy všech 7 provincií. Francouzské provincie mají svou roli v celé situaci, ať už se podíváme na historii, jazyk nebo politické události posledních desetiletí. Rozdíl mezi francouzským a španělským Baskickem můžeme vidět například v tom, že francouzské baskické oblasti jsou menší, mají menší počet obyvatel, jsou méně industrializované a také se zde baskičtina obecně užívá méně. Baskové zde mají jiný status, respektive žádný, neboť kraje jsou součástí departementu *Pyreneé Atlantique* a kulturně jim nejsou připsána žádná specifika.

V užším slova smyslu je pro nás důležitá Navara, tady Nafarroa, jako prostor, kde existoval středověký stát Navarra, na který se odkazuje v baskickém nacionalismu, ale také jako prostor, kde se, dle mého názoru, nejlépe ilustruje baskický problém (místo s dvojí identitou). Euskadi, neboli Comunidad Autónoma Vasca, tvoří tři provincie, jež budou nyní jen velmi stručně popsány. K lepšímu geografickému popisu zde není prostor³², je však kladen důraz na stručný popis užití baskičtiny a politickou profilaci oblastí, tedy faktorů, které jsou důležité pro pochopení problémů v politické organizaci CAV. Jednotlivé faktory jsou akcentovány dále v textu.

Samotná CAV leží na severu Španělska v oblasti Bizkajského zálivu a má rozlohu 7234 km², tedy asi 1,4% rozlohy Španělska a cca desetinovou rozlohu České republiky. Na severu hraničí s Francií (oblast Labourd), na východě s Navarou, na jihu s La Riojou, na západě s Castilií-Léonem a Cantabrií. Jedná se o hornatou oblast, kde západní Pyreneje přecházejí v Cantabrijské pohoří. Někdy se hovoří o Baskických horách. Nejvyšším vrcholem je *Aitxuri* s 1551 m.n.m. Klimaticky lze CAV rozdělit na severní nížinatou až kopcovitou přímořskou oblast (*La Costa Vasca*), střední hornatou oblast proklanou spletími údolími s tuhými zimami a teplými vlhkými léty, a kontinentální, sušší oblast mezi pohořím na severu a jižním přechodem v mesetu v oblasti provincie Araba. (viz příloha - Mapy) Obecně patří Baskicko mezi oblasti s nejhustším zalidněním ve Španělsku.³³ V Baskicku ale stále funguje určitý kontrast

---

32 Rozhodně nechci sklouzávat ke geografickému (ekologickému) determinismu, nicméně určitý popis lokality je nezbytný.

33 Spolu s Madridem, Barcelonou, Valencií a dalšími městskými aglomeracemi Španělska.

industrializovaných a tedy hustě zalidněných údolí oproti horským systémům s malými vesnicemi a roztroušenými usedlostmi. (viz přílohy - mapa zalidnění Euskadi)

Na západě leží provincie *Bizkaia* s hlavním městem Bilbaem³⁴. Tzv. *Velké Bilbao* je zároveň největší aglomerací (téměř milion obyvatel)³⁵ CAV a dosud velmi významným průmyslovým a obchodním centrem Španělska. Bilbao je místem zrodu baskického nacionalismu a nejstarší nacionalistické strany - *Baskické Nacionalistické Strany* (PNV)³⁶. Bizkaia má nejvíce obyvatel (1 150 000). Jižní část provincie je více hornatá s vrcholy přesahujícími 1000 m.n.m a řadou údolí. Severní část je rovinnatější, byť také kopcovitá. Nachází se zde velké množství městeček a usedlostí, mezi nejvýznamnější patří Gernika-Lumo, Markina-Xeméin, Durango, Lekeitio, Getxo, Bermeo a další. Co se týče užívání *euskery*, Bizkaia stojí v polovině spektra Gipuzkoa-Bizkaia-Araba. Nejsilnější politickou stranou tu je tradičně PNV. Aglomerace Bilbao je silně průmyslová, stejně jako celá Bizkaia. “Typickým obrázkem” (aplikovatelným též na Gipuzkou) jsou průmyslové zóny šedých a modrých plechových krabic nalepené v údolích vedle městeček i vesnic s pozadím horských vrcholů a lesů. Moji respondenti se všichni shodovali na následující charakteristice Bizkaije.

“Je hodně průmyslová, hodně venkovská. Je silně konzervativní (PNV) ve smyslu katolická a umírněná ohledně separatismu. Je ale silně nacionalistická ve smyslu obnovení baskické kultury a chránění autonomních práv a jazyka. Na druhou stranu je pro Bizkaijce, především pro některé obyvatele Bilbao, gipuzkoanský “radikalismus” něčím zvláštním, až venkovským a primitivním.”³⁷

V ohledu užití *euskery* se nyní omezím na poslední mně dostupné údaje z roku 2008, kde se hovoří o 31% obyvatelstva běžně užívajících baskičtinu ke komunikaci.³⁸

---

34 Bilbao španělsky, *Bilbo* baskicky

35 Samotné město Bilbao má kolem 350 000 obyvatel; k aglomeraci se dále počítají městská centra *Baracaldo, Erandio, Sondica a Zamudio, Zamudio Derio, Echévarri, Basauri, Arrigorriaga*, a *Alonsotegui*, v těsné blízkosti jsou další města (zdroj: <http://es.wikipedia.org/wiki/Bilbao>).

36 *Partido Nacionalista Vasco* - PNV (baskicky *Euzko Alderdi Jeltzalea*, užívá se akronym EAJ-PNV nebo i obráceně).

37 Toto je mnou vytvořená generalizace výpovědi “průměrného Baska”. Skutečně se nenašel jediný zdroj, který by tvrdil něco jiného.

38 Statistiky ohledně užívání baskičtiny se různí, jednak s ohledem na zdroj, jednak s ohledem na další faktory mluvčích, jako je věk, pohlaví, sociální status, také původ a nutnost užívat baskičtinu v zaměstnání atd. Jedná se opět o téma, které je samo o sobě vhodné ke zpracování. V CAV je otázka baskičtiny a bilingvismu skutečně prioritní. Informací dostupných např. z internetu je obrovské množství. Údaj 31% je tedy nutné brát s rezervou, nicméně reprezentuje určitý obrázek jako faktor porovnání s dalšími provinciemi. Více se tématu věnuji v oddíle baskičtina a její současné užití.

Provincie *Araba* je jižní oblastí CAV. Jedná se o sníženinu Ebra mezi horami na severu i na jihu. Hlavní město Vitoria-Gasteiz³⁹ má necelých 240 000 obyvatel a je zároveň hlavním městem CAV. Sídli zde baskický parlament. Celá provincie má 305 000 obyvatel⁴⁰, což mimo jiné znamená, že Araba má při rozloze 2963 km² nejmenší hustotu zalidnění z celé CAV, a že se jedná o provincii s nejmenším počtem obyvatel. Obzvláště jižní oblasti provincie Araba jsou velmi málo “baskické” ve smyslu aktivního užívání baskičtiny. Statistiky hovoří o tom, že 25% obyvatelstva je schopno hovořit jak baskicky, tak španělsky. Tato zprůměrovaná informace nám ale neřekne, že na severu Araby se baskicky hovoří více, zatímco na jihu téměř 100% obyvatel baskičtinu nezná. Nicméně, jak mi bylo sděleno v jedné knihovně v San Sebastián, specializující se na sociolingvistiku a baskickou literaturu: “to neznamena, že by zde nebyly tendence k znovuoživení.” Co se týče politické scény, Araba je poměrně silně “centralistická” v tom smyslu, že zde mají velkou podporu Lidová strana a Španělská socialistická strana.⁴¹ Ovšem ani podpora nacionalistických stran zde není malá.⁴²

Gipuzkoa má rozlohu 1909 km² a počet obyvatel cca 700 000. Leží na východě CAV. Jedná se o hornatou oblast s menšími i většími městy. Větší města jsou soustředěna podél vnitrozemských řek, další významná sídla na 92 km dlouhém pobřeží. Největším a hlavním městem je přístav San Sebastián (v baskičtině Donostia nebo Donostia) se 185 000 obyvateli. Gipuzkoa je provincie s nejvyšší mírou užívání baskičtiny. Tento jazyk zde byl zachován přes období frankistických represí. Obecně se píše o 50% obyvatelstva, které je schopno hovořit baskicky. Jsou místa, kde 90-100% obyvatel jsou euskaldunak, přičemž se mají na mysli především vnitrozemská sídla, a to jak vesnice, tak města. V samotném San Sebastián mluví běžně baskicky na 60 000 lidí⁴³. V Gipuzkoi se shledáme s největší podporou baskického nacionalismu, nacionalistických stran a hnutí.

---

39 Vitoria španělsky, Gasteiz v euskera.

40 http://es.wikipedia.org/wiki/Pa%C3%ADs_Vasco

41 Partido Popular (konzervativní) a Partido Socialista y Obrero Español (středolevá)

42 Viz výsledky voleb do Juntas generales (“krajské zastupitelstvo”) z roku 2007: PP 15 křesel, PSOE 14, nacionalistické strany 22 křesel - zdroj: <http://es.wikipedia.org/wiki/Araba>

43 Oficiální turistický minislovník, který obdržíte v jakýchkoliv tursitických informacích například V San Sebastián, hovoří o 60415 mluvících v San Sebastián. To je 34,7% obyvatel města, přičemž “dalších 28,3% baskicky rozumí (euskarazkohiztegi_txikia - radnice Města San Sebastián, bez roku vydání)

Zpět k lokalitě provincie Gipuzkoa. Je důležité zmínit dichotomii venkov-město. Ačkoliv má tato dichotomie v sociálních vědách svůj vlastní vývoj, od více méně zkresleného připisování dobrých a špatných atributů tu jednomu prostoru, tu druhému (mám na mysli dichotomii *gemeinschaft* a *gesellschaft*), přes teorie urbánního prostoru až po kritiky této dichotomie jako v zásadě neodpovídající sociální skutečnosti, koncept město-venkov má svoji analytickou hodnotu. Jak uvidíme, teorie o baskickém národě z přelomu 19. a 20.století mají silnou spojitost s analýzou venkova a s postulováním venkova jako zachránce “původní tradiční kultury.” Baskický venkov měl a má svoje specifika. V době, kdy převážně v dynamicky rozvíjejících se městech se přestávalo mluvit baskicky, nebo zde již baskičtina byla odsunuta na vedlejší kolej jakožto “jazyk primitivů”, na venkově se uchovávala jako živý jazyk. Na venkově se dlouho udržela instituce rodinného domu-statku zvaná *baserri* (šp.*caserío*, statek), který plnil základní ekonomickou, sociální i symbolickou funkci. Tato *baserriak* můžeme v Baskicku v hojně míře potkat dodnes. José Miguel de Barandiarán, Julio Caro Baroja ale i Joseba Zulaika uznávají jeho výraznou roli v “baskické kultuře.” Jakkoliv se dnes dichotomie venkov-město předefinovává, můžeme se s ní setkat v lidových stereotypech. “Jediný Bask, který je Baskem, je ten, který se narodil na venkově”⁴⁴ reprezentuje takový stereotyp. Počátkem února 2009 jsem se dostal na místní karnevalovou slavnost ve městě Tolosa (střední Gipuzkoa), kde mi byla položena otázka, odkud jsem. Po vysvětlení, že jsem antropolog z České republiky, a že studuji na univerzitě v San Sebastiánu mi bylo sděleno, že nejlepší *fiesty*⁴⁵ jsou v Tolose, a na venkově obecně že je všechno lepší. Dále existuje určitá dichotomie vnitrozemí-pobřeží, daná historicky rozdílnými způsoby obživy v daných oblastech.⁴⁶ Tak, jak se měnila a mění ekonomika Baskicka, tak i tyto dichotomie ztrácí na svém významu. V oddíle o krizi tradičního baskického venkova bude tento fenomén probrán i z hlediska vlivu na současný nacionalismus.

Výše uvedeným chci říci, že i samotnou provincii Gipuzkoa musíme brát jako komplex, nikoliv homogenní jednotku. San Sebastián je kosmopolitní město, město průmyslu a služeb, město velmi turistické a kulturní ve smyslu kulturních událostí, jako

---

44 Itziar - žena, 45 let, dělnice, San Sebastián, politický názor bez specifikace

45 fiesta - jméno pro slavnost ve Španělsku (obecně), baskicky *jai, jaiak*

46 Jedná se o informaci, kterou mi podávala řada respondentů, a která je i předmětem vtipů; odborně k tématu asi nejobsáhlejší kulturalistická studie: Zulaika-Douglass - *Basque Culture: anthropological perspective* - Centre for Basque studies, Nevada: Reno 2007

je mezinárodní filmový festival a také festival jazzu. Přes Gipuzkou vede mezinárodní dálnice, v plánu a stavbě je část sítě mezinárodního rychlovlaku na trase Bordeaux-CAV-Valladolid,⁴⁷ která má vést velmi blízko San Sebastián. To však neznamena, že není značně ovlivněný baskickým nacionalismem. Spíše naopak, pokud bychom hledali současné hlavní město baskického nacionalismu, bude to San Sebastián. Komerční proměny města posledních desetiletí tomuto faktu napomáhají.⁴⁸

Na druhou stranu tu najdeme složitá a nedostupná údolí a hvozdy, kde spíše než asfalt potkáme stádo ovcí nebo horské kozy. Nic z toho nám samozřejmě neřekne mnoho o baskické identitě a nacionalismu. Považoval jsem ale takový předběžný popis za vhodný k vytvoření “dojmu” pro ty, kteří v Gipuzkoi nebyli a nemají čas googlovat Gipuzkou na internetu.

Poslední poznámka nás posune blíže k metodologii a terénnímu výzkumu. Gipuzkoa, stejně jako celá CAV, je oficiálně bilingvní správní jednotkou. Španělština a baskičtina jsou dva oficiální jazyky. Úřední desky, informační tabule, úředníci i názvy ulic *by měli být* dvojjazyčné. Je možné, že ne vždy je tato podmínka naplněna. Je však nemožné popírat veliký úspěch oficiální politiky, že téměř všude bývá bilingvismu dosaženo. Jak říkají mnozí Baskové: “Španělština stále převládá, hlavně na ulici,”⁴⁹ a to s nádechem toho, že je to špatně. Jak uvidíme, jazyk se v Gipuzkoi (ale i jinde v celé Euskal Herria) používá jako zbraň. Mimo oficiální kruhy (a je možné, že i v nich) se s různým důrazem používá baskičtina či španělština. Obzvláště ze strany nacionalistických kruhů je baskičtina používána jako manifest osobité identity a také jako šifra.

2.3. Jazyk terénního výzkumu

Celá otázka užití baskičtiny je dále analyzována. Statistické údaje jsou více než orientační. “Mluvit baskicky” je široký pojem, nicméně výše uvedeným chci říci (a

---

47 Výstavba této tratě skrze Baskicko je také předmětem politického boje, ve kterém se projevuje nacionalistická otázka. Nápisy jako AHT Ez (ne AHT) nebo AHT gelditu (zastav AHT) můžeme vidět po celé Gipuzkoi.

48 Netvrdím, že San Sebastián nebyl dříve komerční. Současná radnice na kraji starého města je toho důkazem. Jedná se o secesní kasino z konce 19. století. Současná podoba města je ale ovlivněna spíše dobou agonie frankismu a komercializace posledních desetiletí, a názory na tuto komercializaci jsem zaznamenal v rozhovorech. Ostatně třicetiletý člověk si jen těžko bude stěžovat na komercializaci, kterou nemohl zažít.

49 například: Ander - muž, 40 let, zaměstnanec sociolingvistické knihovny HABE

vycházím jak z rozhovorů, tak statistik), že v Arabě je rozšíření baskičtiny nejmenší, v Bizkaiji větší a v Gipuzkoi největší. Stejně tak sever Navary a Zuberoa ve Francii jsou hodně baskofonní, zatímco Labourd zaznamenává kolísání či klesání užití baskičtiny. Vždy je také možné ptát se na detailnější statistiky, stejně jako třeba na věk mluvčích. Jak uvidíme, hraje to velkou roli. Bude ale prokázáno, že jazyk má velký vliv na politické postoje občanů CAV.

2.4. Metody a techniky

Poslední odstavec kapitoly o lokalitě mne přivádí k metodě a technikám, které jsem ve výzkumu použil. První poznámka se týká jazyka. Na počátku výzkumu nebyla moje schopnost španělštiny nijak úžasná, o baskičtině ani nemluvě. Později jsem byl schopen vést rozhovory ve španělštině, a dovedl jsem se uvést v baskičtině, což mi “otevíralo dveře” k dalším respondentům. Jsou lidé, kteří s vámi nebudou chtít mluvit španělsky. Pokud je ale oslovíte baskicky, poznají, že jste cizinec, většinou však ocení, že “se snažíte” takříkajíc “jít hlouběji” než turisté. Respondent Mikel mi několikrát zalichotil slovy: “zajímáš mě, nejsi jako ostatní, ostatní jen přijedou kvůli plážím, nezajímá je, co tu žijem, nezajímá je náš svět, ty jdeš víc do hloubky, a pověz mi o české republice...”⁵⁰ Mnoho lidí, kteří přijedou do Baskicka, ani netuší, že se zde užívá ještě jiný jazyk, než španělština.⁵¹

Na konci pobytu jsem byl v rozhovorech schopný jít dále do hloubky, nicméně s baskičtinou jsem na tom byl stále špatně. Tedy veškeré rozhovory jsou prováděny ve španělštině a překládány mnou do češtiny. Pasivní baskičtina byla ale důležitá i při rozhovorech, protože mnoho pojmů důležitých pro výzkum je nutné užívat v baskickém originále. Je ale nutné přiznat, že nevybavenost baskičtinou značně limituje možnosti vést výzkum směrem k lingvistické antropologii. Fakt, že i v Gipuzkoi mluví španělsky minimálně 95% lidí, mou metodu ale myslím ospravedlňuje.

---

50 Mikel, muž, 18 let, student střední školy, horolezec, abertzale, člen ilegální organizace SEGI (viz dále)

51 Ostatně turismus v Baskicku by si zasloužil svoje samostatné zpracování. Každý, kdo zažije proměnu San Sebastiánu mezi únorem a červencem, dá za pravdu. Místní na to na jednu stranu jsou zvyklí, nicméně chápu, že i ten nejtolerantnější Bask občas utrousí ošklivou poznámku na účet davů turistů. Pro přirovnání, jako kdyby jste vytrhli historické centrum Prahy v parném létě, zmenšili jej trochu a posadili jako poloostrov mezi dvě přeplněné pláže.

Mezi užité techniky patří strukturované a polostrukturované rozhovory. Některé rozhovory probíhaly jednorázově, náhodně, zkusmo, jiné opakovaně. Respondenty z opakovaných rozhovorů považuji za klíčové.

Součástí výzkumu je i zúčastněné a nezúčastněné pozorování. Za zúčastněné pozorování považuji účast na několika manifestacích, kde v jedné z nich jsem šel s průvodem za doprovodu respondenta Mikela, dále návštěvy militantských barů ve starém městě v San Sebastiánu a také návštěvu koncertu skupiny *Piperrak* v obci *Legoretta* (jižní Gipuzkoa) a fiestu z města *Hernani* v červnu 2009.

Za nezúčastněné pozorování považuji další manifestace, kterých jsem se osobně nezúčastnil, ale které jsem měl možnost pozorovat zvnějšku, a v neposlední řadě také veřejné projevy politických názorů v provincii Gipuzkoa i jinde, projevy, které právě v Baskicku jsou tak výrazné.⁵²

Součástí technik výzkumu je také využití videozáznamů z databáze youtube.com. Jedná se převážně o projevy politických sil v Baskicku i na celostátní úrovni Španělska.

2.5 Výzkumné otázky

Jak jsem napsal v Úvodu k terénnímu výzkumu, můj zájem se točil kolem politiky, ale také šířeji k otázce kultury a etnicity. Tak, jak rostlo moje “vědění” o baskické problematice, vyvíjely se i mé otázky. Dnes bych položil stejné, některé také nové a jiné zpřesňující již získané informace. U předem domluvených a opakovaných rozhovorů jsem sledoval linii otázek na témata: 1) osoba, rodina (původ), povolání 2) vztah k baskičtině (v rodině, osobně) 3) baskická kultura, faktory etnicity, stereotypy 4) politické názory a postoje.

Tyto čtyři okruhy mohou reprezentovat různé oblasti, ale jedná se spíše o umělé rozdělení. Hlavní hypotézou výzkumu, kterou jsem si zkonstruoval, je, že charakteristiky z 1) budou souviset s 2) a ty zase s 3) a ty také s 4). Konkrétně, že Bask

---

52 Jak jsem již napsal výše v Úvodu k terénnímu výzkumu, Baskicko je přeplněné politickými projevy. Také manifestace jsou velmi časté. První manifestaci jsem viděl v San Sebastiánu 7.2.2009, a to přímo před okny hostelu. Skupina cca 100 lidí dělala okružní pochod po bulváru mezi nákupním centrem Bretxa a radnicí. Pokud v San Sebastiánu strávíte delší čas, může vám přijít, že se jedná o jakousi kratochvíli. Vlastně v začátku vůbec nechápete, o co jde. Počty demonstrujících nejsou velké. Později zjistíte, že se jedná o rodinné příslušníky Basků vězněných španělským státem v jiných částech Španělska. Jedná se o významnou součást dnešních baskických protestů .

s původem v baskicky mluvící rodině, s prarodiči aktivními v nacionalistickém hnutí, člověk, který zároveň mluví plynule baskicky a zajímá se aktivně o svůj jazyk, bude mít určité názory na baskickou kulturu, že bude spojovat jazyk s kulturou jako svými kořeny, a že tento člověk bude zároveň baskickým nacionalistou.⁵³ Člověk z nebaskické rodiny (ve smyslu jazyka), nemluvící baskicky, nespojený přáteli ani povoláním s baskičtinou, bude kritický ke konceptu baskické kultury stejně jako k současnému nacionalismu, bude zároveň silně proti jakémukoliv politickému aktivismu proti španělskému státu, a bude zároveň hájit policejní represe a jakékoli formy boje proti organizaci ETA.

Mohu rovnou přiznat, že tento zjednodušený model, spíše než by popisoval realitu, reprezentuje v baskické společnosti dva extrémní póly. Jeden pól, basko-nacionalistický, a druhý, španělsko-centralistický. Mezitím leží klíčový problém celého Baskicka - lidé s různou skladbou identity, a to nejen etnické, ale i té, kterou nazvu sociálně-politickou. V Baskicku hrají v politickém spektru roli minimálně dva faktory. První je vztah k národu a nacionalismu, druhým je sociálně-politický názor v ose levice-pravice. Jakákoliv významnější strana v Baskicku se nějak deklaruje na průsečíku nacionalismus-kosmopolitismus-levice-pravice. Extrémní podoba⁵⁴ nalevo je ETA - nacionalisticko-marxistická ozbrojená organizace⁵⁵. Extrémní podoba napravo je *Partido Popular* - hodnotově konzervativní, politicky centralistická a ekonomicky liberální strana.⁵⁶ Skutečným klíčem k baskickému problému je člověk, jaký se vyskytuje například v dokumentárním filmu režiséra Julia Medema *La Pelota Vasca*, který je spisovatelem v baskičtině, ale cítí se být napůl Španěl, napůl Bask. Jinými slovy, výše uvedená hypotéza se splnila jen z části.

Proto bylo lepší ptát se na tyto věci dále, ale hledat na jedné straně to, čím se moji respondenti od sebe liší, na druhé straně to stejné, co je pojí napříč spektrem v tom

---

53 Tento, a následující model, jsou velmi zjednodušené. Například, jak uvidíme, slovo nacionalista je v Baskicku jak matoucí, tak klíčové.

54 Nechci se zabývat definicí slova extrémní. Jistě bude možné navrhnout, že například anarchistické organizace jsou "extrémnější" než ETA ve smyslu kritiky kapitalistického systému.

55 Již jsem vysvětlil výše, proč neužívám termín "teroristická organizace." Španělská média a baskické konzervativní deníky užívají termín *banda terrorista*, který má jasný cíl degradovat tuto organizaci. Opět podotýkám: Nehájím tu pumové atentáty, jen se neztotožňuji ze způsobem, jakým jsou nám jako občanům přednášena témata, která dle mého nepotřebují satanizovat, neboť jejich negativnost zřetelná i bez toho.

56 I zde mohu být ostřejší, ale nechci. Existují přívlastky (jdoucí celým Španělskem), že PP je mačistická, xenofóbní, fašistická, primitivní, buržoazní, ultrakatolická, sektářská, fundamentalistická....

smyslu, že neexistuje-li baskický národ, pak jistě existuje baskická společnost, která sdílí témata, problémy, události, tedy svou historii. Hledal jsem faktory etnicity a autostereotypy, a na základě toho politické názory a argumentaci.

Na začátku výzkumu jsem toto samozřejmě nevěděl. Bylo mi jasné, že Euskadi není homogenní národ, kterému velí nacionalistická doktrína, zároveň jsem ale předpokládal, že nebude na škodu tématem se zabývat a v klidu se ptát: Jací jsou Baskové? Brzy jsem v tomto smyslu narazil. V rámci hodin španělštiny jsme například měli ve skupině vytvořit internetový blog, který bude mít své námi zvolené téma. Na moji otázku, zda můžeme psát o naší zkušenosti v País Vasco, nám bylo rázně sděleno, že takové téma je vlastně zakázané, protože se ukázalo jako tvořící více problémů, než užitku. “Kdo jsou Baskové?” ptala se naše vyučující, “Jak je poznáte?” anebo, “Protože nemluví baskicky, nejsem Bask? A co imigranté?”⁵⁷ Snažil jsem se bránit svůj zájem s tím, že nechci vytvářet nějakou dojmologii o etnicitě Basků, ani že nechci vytvářet kontroverzi v už tak napjaté společnosti, ale že se chci něco dozvědět. Později jsem se dozvěděl, že manžel naší vyučující je vzděláním sociální antropolog a že ona má názory založena ve feministické a levicové kritice od 80.let do současnosti. Jinými slovy, celá otázka stále vyvolává silné vášně. Pokud však potenciální respondent zjistí, že váš zájem je alespoň trochu vážně mínění, ochotně s vámi nad tématem stráví svůj čas.

Poslední poznámka se týká klasifikace respondentů při citacích. V poznámkách uvádím fiktivní jméno, pohlaví, věk, vzdělání, povolání, znalost a užívání baskičtiny a politický postoj. V této zjednodušené klasifikaci je ale problém. Napíši-li např., že dotyčný je euskaldun, není vůbec jasné, kdy a jak baskičtinu užívá, nakolik ji ovládá, kde se ji naučil apod. Definice euskaldun zní “mluvící baskicky”. Co to ale znamená? Bilingvní oblast Euskadi je jako každá jiná bilingvní oblast typická právě tím, že nabízí širokou paletu úrovní znalosti a užívání dvou jazyků, což také bývá zájmem lingvistů a lingvistických antropologů. Užívám proto termíny *euskaldun* pro člověka, který se snaží maximalizovat užití baskičtiny v každodenní praxi, a *euskaldun pasivní* v případě, že člověk má určitou komunikativní znalost baskičtiny, ačkoliv v běžném styku se jí z různých důvodů spíše vyhýbá. Podobně či ještě hůře je na tom termín *abertzale*. Slovo vychází z kombinace baskických slov *aberri* a koncovky *-tzale*, kde *aberri* znamená

---

57 Olatz - žena, 47 let, španělská filoložka, vyučující na UPV/EHU, euskaldun pasivní, San Sebastián.

vlast (neologismus zavedený Sabinem Aranou v 19.století) a -tzale “ten který miluje” či “přítel čeho.” Abertzale, “ten, který miluje vlast”⁵⁸, tedy znamená *patriot* (nejměkčeji), *vlastenec*⁵⁹ či tvrději *nacionalista*. V politicky velmi rozmanitém prostředí Baskicka (jak uvidíme) může být za abertzale označen volič PNV, strany, která je v podstatě konzervativní, přes voliče umírněných levých nacionalistů až po voličet tzv. *izquierda abertzale* či dokonce příslušníka organizace ETA. Každý si může pojem abertzale definovat jak chce a není tedy možné o někom říci, že “není abertzale” (ačkoliv to nacionalisté v rámci ideologického boje samozřejmě dělají). V citacích užívám označení abertzale pro umírněnější, izquierda abertzale pro radikálnější.⁶⁰ V případě, že člověk není nacionalistou, nechávám poznámku bez označení. Někteří respondenti se sami politicky označili jinak, proto také uvádím jejich označení. Pokud se respondent nevyjádřil přímo ke své politické orientaci, uvádím “bez vyjádření”. Citační schéma je tedy orientační a dané charakteristiky jsou v textu upřesňovány dle toho, jak to téma vyžaduje.⁶¹

3. Historie

3.1 Původ Basků - fyzická antropologie, jazyk, archeologie

Na českém knižním trhu se až do současné doby nachází pouze jediný ucelený text, který by se zabýval tématem Basků. Jedná se o práci britského historika Rogera Collinse (Collins 1997). Je to práce převážně historiografického charakteru, což je posíleno tím, že Roger Collins je svým badatelským zaměřením medievalista. Následující řádky jsou stručnou charakteristikou této monografie o Baskách a vybráním důležitých momentů “baskické” historie.

---

58 zdroj: http://es.wikipedia.org/wiki/Izquierda_abertzale

59 Ve španělštině česká slova patriot a vlastenec splývají do patriot (šp.el patriota).

60 *Izquierda abertzale* - Vlastenecká levice. Baskicky Ezkerra abertzale. Jedná se o politickou platformu radikálních nacionalistů hlásících se zároveň k levicové ideologii. Pojem objevující se od konce 70.let v souvislosti se vznikem bloků Herri Batasuna (Lidová jednota) a Euskadiko Ezkerra (Levice Baskicka). Zahrnuje velké množství vznikajících a zanikajících skupin. Ze strany Španělska je tento blok obviňován ze spolupráce s ETA či že je přímo “politickým ramenem” ETA. Jednotlivé strany jsou tak často ilegalizovány. Více níže, nebo na http://es.wikipedia.org/wiki/Herri_Batasuna

61 Touto poznámkou se dostávám k otázce, která se také projevila v mém výzkumu: “Co pro tebe znamená politika? Jakou část tvého života hraje?” s cílem zjistit, co že to za roli hraje politika v osobnosti daného respondenta. Výzkum na danou otázku nebyl přímo zaměřený, a proto se později omezují jen na pár příkladů.

První věcí, kterou je třeba v případě Collinse si uvědomit, je, že není antropolog. Tento fakt se projevuje na jeho chápání národa a kultury. Kniha se v češtině jmenuje *Baskové*, v originále *The Basques*. Název nám připomíná, že Baskové jsou pojímáni jako “národ” ve své historii. Jedná se tedy o určitou esencionalizaci kultury. Baskové jsou nositelé baskické identity a baskický národ nositelem baskické kultury. Tyto pojmy nejsou problematizovány tak, jak bývá přinejmenším v současné antropologii nutné. Práce však poctivě sleduje prameny a je opatrná v jejich interpretaci. Jsou v jeho knize místa, a není jich málo, která jsou přímo v rozporu s v Baskicku běžně tradovanými mýty o baskickém původu a kultuře. V originále je kniha vydána v řadě “The peoples of Europe”, což, myslím, přesvědčivě ilustruje celkové pojetí jako historicko-kulturalistické. Collins se nicméně zaměřuje na osvětlení právě těch problematických míst dějin Basků, která umožňují rozličné interpretace. Kde shledává, že není možné zatím zjistit spolehlivou odpověď, tam to otevřeně přiznává. Je si také vědom, že skutečná “národní identita” je fenoménem moderní doby, ačkoliv této věnuje jen několik poměrně povrchních stránek na konci svého textu. Nicméně i Douglass se Zulaikou (*Basque Culture: 2007*) doporučují Collinse jako fundovaného v otázce baskické historie.

To, co dělá z Basků jednu z exotických společenských skupin v Evropě, a suverénně nejzáhadnější z Evropy západní, je tajemství jejich původu a původu jejich jazyka. Pokud se řeší původ, řeší se čas a příbuzenství. Jak bylo naznačeno, a jak bude dále ilustrováno, vliv vědeckého bádání na baskickou národní ideologii je význačný. Tedy ani původ, ani jazyk vlastně nedělají z Basků Basky, ale věda. A politické implikace různých teorií na sebe nenechají dlouho čekat. Collins k tomu opět říká: “vzhledem k současnému charakteru argumentů baskických nacionalistů a jim oponujících přívrženců centralismu, jen málo prohlášení týkajících se národa, jeho historie a jazyka, lze považovat za politicky neutrální.” (Collins 1997: 6)⁶²

Otázky spojené s původem a příchodem Basků přinášejí několik hlavních teoretických proudů. Baskičtina je jazyk, který není indoevropského původu, což je zatím jakási jediná spolehlivá ne-příbuznost, kterou má. To pomáhá určovat směr teorií. V zásadě se uvádí, že Baskové se svým jazykem jsou buď: 1) “autochtonní

---

62 Zde je třeba upřesnit, že tím neříkáme, že dnešní nacionalismus stojí na argumentech z přelomu 19. a 20. století. Rozhodně nestojí tolik na rasovém pojetí Basků. Dnešní hlavní argumenty jsou poněkud jiné. V ideologickém souboji se však stále hodí jakýkoliv argument.

obyvatelstvo”⁶³, které může být potomky mladšího cromaňoského období datovaného do 9000 př.n.l. Tato teorie je v oblasti fyzické antropologie považována za extrémní, už jen kvůli faktu, že se jedná o kraniologické srovnání na základě několika úlomků jedné lebky (Collins 1997:9). 2) Baskové mohou být potomky další skupiny, která někdy před příchodem Indoevropanů do oblasti Iberského poloostrova obývala celý tento prostor. Jedná se o tzv. basko-iberskou teorii. Tyto teorie přepokládají, že baskičtina té doby je totožná s iberštinou, a že se tedy mluvilo po velké části poloostrova jazykem příbuzným s baskičtinou (1997:15). 3) Nezanedbatelnou teorií je názor, že mohli Baskové nějakým zvláštním způsobem migrovat s indoevropskými etniky ve druhém tisíciletí před naším letopočtem, a že se jim podařilo udržet svou ojedinelost (1997:15-16). Všechny tyto teoretické proudy uvažují nad Basky jako homogenní a zakonzervovanou kulturou. “Musíme si však uvědomit, že osídlené kraje v Pyrenejích a severním Španělsku nejsou tak odříznuté od světa, jak by se na první pohled mohlo zdát.” (1997:15).

Z fyzických argumentů, užívaných pro důkazy o ojedinelosti Basků, jsou zajímavé ještě výzkumy, které se zabývaly složením krve baskických populací. Z těchto výzkumů, které probíhaly ve 20.století⁶⁴, vyšlo najevo, že Baskové mají na jedné straně velmi nízké procento krevní skupiny B, na druhé straně velmi vysoký výskyt skupiny O. Jak ukazuje Collins (1997:9), tyto výzkumy mají svá metodologická úskalí. O tom, jak může “čistota krve” vést přímo k rasistickým odsudkům, není nutné se bavit.

Posledním významným faktem je baskičtina jako taková. S ohledem na současnou roli baskičtiny v etnicitě jí bude věnována samostatná kapitola, zde se omezím na jednoduché informace. Jedná se o *aglutinační jazyk*⁶⁵ a jedná se o jazyk, který rozlišuje transitivní a intransitivní slovesa, načež užívá speciálního pádu zvaného *ergativ*, při jehož užití se mění tvar podmětu ve větě (viz dále). V Evropě jsou aglutinační už jen maďarština, estonština a finština. Aglutinace je ale také to jediné, co s nimi má baskičtina společného. Při hledání jazyka příbuzného baskičtině také vznikla dlouhá řada teorií, od příbuznosti s *berberskými jazyky*, také dokonce se starou *núbijštinou*, přes teorie kavkazské až po teorie o spojitosti s jazykem starých Ainu či

---

63 Slovo autochtonní dávám do úvozovek, neboť je jasné, že i autochtoni museli odněkud “přijít.”

64 Jednalo se pouze o dva výzkumy, které ale nezávisle na sobě prokázaly velmi podobné výsledky.

65 Upřesnění významu slov pomocí koncovkových pádů, malé nebo žádné užívání předložek.

severoamerickou skupinou *na-dene*⁶⁶. Teorie navíc varují až k tvrzení, že baskičtina či jazyky jí příbuzné mohly dříve okupovat celou Evropu. Veškeré prokázané příbuznosti jsou ale tak malé, že “se někdy pohybují až na samé hranici důvěryhodnosti a takové vztahy si lze představit jen za velmi nepravděpodobných historických okolností.” (1997:13). Svého času byly velmi vlivné teorie o příbuznosti s *piktštinou*. Jedná se o jazyk etnika obývajícího cca do roku 1000 různé oblasti Britských ostrovů, především dnešního Walesu a Skotska. Piktština byla ale zrekonstruována na tak chatrných úlomcích, že “ještě dnes, vysloví-li někdo slova baskičtina a piktština v jedné větě, dostačuje to k tomu, aby vzbudil podezření z výstřednosti.” (1997:14) Jakkoliv nesouhlasím s tím, že by “výstřednost” musela ve vědě nutně znamenat něco špatného, musím souhlasit s Collinsovým závěrem, že (1997:17): “Anthropologické, archeologické ani lingvistické důkazy, které by umožnily odpovědět na otázku, odkud Baskové přišli a jak se usadili v západních Pyrenejích, prostě neexistují.”

Collins dále určuje za spolehlivou linii, která bude počítat s národem “protobasků”, jenž někdy zhruba od počátku 5.tisíciletí před naším letopočtem existoval v uváděné oblasti. V dnešním Baskicku v té době existovala kultura, zvaná *dolmenová*, podle zvláštních kamenných staveb - *dolmenů*, nacházených převážně v horských oblastech, jako je například pohoří *Aralar* na pomezí Gipuzkoi, Araby a Navarry. Není zde prostor dále analyzovat tento fenomén, je však nicméně jisté, že frekvence výskytu těchto staveb je v oblasti dnešního Baskicka velmi výrazná (Collins 1997:25-26). Interpretace funkce dolmenů se také liší, a to od názorů, že se jedná o čistě sakrální stavby, po pragmatické funkce jako přístřešků pro pastevce putující vysoko v horách. Oproti tomu v nížinných oblastech nacházíme zemědělské kultury. Collins nevyklučuje, že se může jednat o dva aspekty existence jedné společnosti (1997: 25). Dále v oblasti dnešního Baskicka nacházíme kultury bronzové a železné, a to převážně v oblastech vzdálenějších od hor. (1997:26-27). Co je jisté, že tato oblast prožila v 1.tisíciletí před naším letopočtem silné poindoevropštění, převážně v souvislosti s migracemi Keltů. Collins se v závěru kapitoly o “protobascích” přiznává k názoru, že “Odvození původu Basků, jako potomků domorodých obyvatel z mladší doby kamenné a z doby bronzové,

---

66 Encyklopedie wikipedia uvádí v různých verzích různé teorie. Wikipedie v angličtině uvádí více teorií, než wikipedie španělská, mimo jiné právě i teorii o příbuznosti některých kavkazských jazyků a skupiny *na-dene*. zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/Basque_language

lze tedy s ohledem na archeologické nálezy považovat za přijatelnou hypotézu.” (1997:29)

O původu Basků je toho skutečně mnoho napsáno, především v dílech průkopníků baskické etnografie, o kterých se ještě zmíním. Důležité je, že různé výzkumy o původu Basků poskytují argumenty nacionalistickým názorům. Pokud jsou Baskové “nejstarším národem” Evropy díky svému jazyku, pak lze Indoevropany (Španěly) považovat svým způsobem za vetřelce, či minimálně za okupanty v Baskicku. Baskický nacionalista si pak klade otázku: “Jak je možné, že my jsme nejstarší národ Evropy, krví čistá rasa, izolovaná skupina, a nemáme svůj vlastní stát, a co víc, jsme součástí dvou jiných států?”⁶⁷ A to i v případě, že uzná, že kultura, kterou tito Baskové provozovali, byla odlišná od té, kterou žijí Baskové dnes. Baskičtí nacionalisté (v nejširším slova smyslu) se považují za dědice a pokračovatele něčeho, co je velmi *staré* a *speciální*. Kupříkladu výzkumy ohledně složení krve jsou dnes ve vulgární podobě rozšířené do té míry, že je naprosto normální, když vám náhodný respondent například v San Sebastiánu na otázku “V čem jsou Baskové jiní od Španělů?” odpoví s poklepáním si na předloktí: “Máme jinou krev.”

3.2. Baskové v dějinách - Řím a počátek středověku

Tato kapitola si klade za cíl stručně charakterizovat dějiny oblasti a Basků od prvních historických záznamů po začátek “moderní doby”. Jedná se o dlouhé a složité období, a není možností ani cílem této práce se jim podrobně věnovat. Na téma “dějin Basků” bylo již mnoho napsáno. Z nejnámějších děl jmenujme knihu *Basque culture* od dvojice Joseba Zulaika-William A. Douglass (Zulaika-Douglass 2007), která je svou povahou sice spíše úvodní učebnicí pro profesionální badatele v problematice Basků, významnou součástí zde ale tvoří samotné dějiny regionu, a potom *Basque history of the world* autora Marka Kurlanského (Kurlansky 1999).⁶⁸ Nadále se omezují na informace z Rogera Collinse, a to z toho důvodu, že je k dispozici v České republice a česky.

---

67 Jon - muž, 28 let, student UPV/EHU, euskaldun, rodina původem z Leónu, dnes žijící v San Sebastiánu

68 Tyto knihy jsem měl k dispozici během pobytu v San Sebastiánu. Nemohu z nich ale citovat, neboť v době psaní práce jsem je k dispozici neměl, také proto, že nejsou k dosažení online. Knihu *Basque culture* nicméně doporučuji každému, kdo se zabývá tématem Basků, a to i přesto, že je psána v angličtině, a neumožní vám tak zlepšit španělštinu.

Tematicky se omezují na zásadní otázky týkající se života Basků ve vymezeném období, politickým a ekonomickým změnám, otázce křesťanství a otázce existence národní identity, stejně jako vlivu těchto věcí na současný nacionalismus. Samozřejmě zde jde o otázku politické suverenity Basků, roli baskičtiny, vztahu Basků k okolním politickým a etnickým útvarům. Především jde o vztah ke království Kastilie, jelikož Kastilie hrála zásadní roli ve formování centralistického španělského státu. Dalším zdrojem je souhrnné dílo *Dějiny Španělska* (kol. autorů 1994/2007). Výjimečně si beru na pomoc internetové zdroje.

Chvíle, kdy Baskové skutečně “přicházejí na světlo dějin”, je přelom letopočtu. V díle řeckého zeměpisce Strabóna (64 př.n.l.-24 n.l.) *Geografie* je popisováno dobývání Iberského poloostrova Římany. Strabón nikdy v budoucí Hispánii nebyl, nicméně čerpá z různých dalších autorů, přičemž zmiňuje různé skupiny obyvatel, a mezi nimi takzvané *Vascones*.⁶⁹

O Baskách píše i další antičtí autoři, mimo jiné Plinius Starší. V etnických skupinách tehdejší Hispánie panuje snad větší zmatek, než v současných kosmopolitních velkoměstech. Někteří autoři odlišují Vascony od dalších etnik Bizkajského zálivu, dle jiných se zdá, že se mohlo jednat o další skupiny hovořící “starobaskičtinou”. V té době již v oblasti existují přinejmenším tři města: Calahora, Oiasóna⁷⁰ a Pamplona, a to jako města Vascónů, přičemž je jisté, že minimálně Pamplonu založili sami Římané, a to v roce 77. př. n. l. jako vojenský tábor (Collins 1997:32). Hlavně v oblasti Araba byla nalezena velká řada archeologických stop odkazujících na Římany. Dále se dozvídáme o Baskách jako o schopných bojovnících, kteří také vytvářeli samostatné (etnické) bojové jednotky pro římskou vojenskou moc. Jedna z takových jednotek bojovala i v Británii (1997:42-3). V otázce organizace společnosti toho víme málo, ačkoliv je jisté, že významná část obživy byla spojena s horským pastevectvím (1997:52). Dle Collinse nicméně fungovalo spojení hory-města na bázi obchodu s dobyt看em a kožešinami za účelem získání produktů z měst. Při vydržování stád přes zimu je navíc vždy výhodné část stáda před zimou prodat. Mohlo se tedy jednat o jakýsi sezónní obchod (Collins 1997:51).

---

69 Jedná se o budoucí překlad latinských autorů, originál je Ούάσκώνες, do češtiny lze přeložit jako Vaskóniové. (Collins 1997:30)

70 Někdy ztotožňováno s dnešním *Oiartzun* v Gipuzkoi (mezi San Sebastiánem a Irúnem). Collins dále mluví o Irúnu jako římském přístavu, což je rozhodně pravděpodobnější.

V období pozdní antiky ustupuje římská moc v Hispánii, jež je svým způsobem “nahrazena” mocí migrujících “kmenových svazů” (jak bývají tyto skupiny nejčastěji nazývány) různých germánských skupin.⁷¹ Tak procházejí mezi léty 406-409 Galií Vandalové, Svébové a Alani, kteří se roku 409 dostávají průsmyky západních Pyrenejí na hispánské území. V roce 410 dobývají Řím Visigóti. Ti se v roce 416 dostávají jako spojenci Říma do Hispánie. (Collins 1997:64-65). Zde sice omezili působení dřívě příchozích Germánů, nicméně na základě smluv byli staženi do východní části Akvitánie, kde vytvořili království se sídlem v Toulouse. Římská moc v Hispánii se tak nadále omezuje na dolní tok Ebra a dnešní Katalánsko. (1997:65). Zhruba od této doby se datuje rozšiřování vlivu Basků či baskicky mluvícího obyvatelstva na západě Akvitánie, pravděpodobně až po řeku Garonu. Na sever od ní se organizuje moc Franků. Další století jsou více méně ve znamení vztahu Basků na západě Pyrenejí a těchto dvou vlivů - Franků a Visigótů. Baskové jsou v té době obvykle popisováni jako bojovní nájezdníci ohrožující Franky na severu Pyrenejí (1997:75-88). Toto období má své vlastní složité události, stejně jako metodologické obtíže z hlediska historického bádání, pro nás je nicméně důležité, jakou roli hrají výše zmíněné události v současném baskickém chápání historie (s důrazem na nacionalismus). Při jednom rozhovoru mi respondent Bittor stručně objasnil: “Zažili a přežili jsme všechny, přežili jsme Římany, Visigóty, Araby, žijeme se Španělskem a Francií, přežijeme všechny.”⁷² O Bascích se pak na počátku 7.století mimo jiné zmiňuje nám známá *Fredegardova kronika*. Baskové (Wascones) jsou zde líčeni jako bojující v té době s Franky, přičemž Frankové v boji samozřejmě vítězí (Fredegard byl franský kronikář) (Collins 1997:83). V 6. a 7.století obecně se setkáváme s výrazným vlivem Basků v Akvitánii. Lze to dokumentovat například na rozšíření baskických názvů sídel, které přetrvaly dodnes. (1997:94).

V 8.století (rok 711) pronikají do Hispánie úspěšní arabští dobyvatelé. Ti se dostávají až do Akvitánie a v roce 732 jsou zastaveni v bitvě u Poitiers.⁷³ Arabové⁷⁴

---

71 Skutečně se nechci pouštět do křížku s historiky. Celé období tzv. “stěhování národů” si jistě zaslouží podrobnější práci. Rozsah textu ani jeho zaměření však toto neumožňují, proto prosím všechny historiky, aby byli více než shovívaví.

72 Bittor - muž, 27 let, střední škola, povoláním IT, euskaldun, abertzale, San Sebastián

73 Toto zastavení bývá někdy vykládáno jako rozhodující. Collins k tomu říká, že “výsledek bitvy u Poitiers neměl takovou důležitost, jak se mu často přičítá.” (1997:101)

zůstávají na poloostrově až do 16.století, a jsou tak důležitým historickým vlivem. V 8.století osciluje tlak Arabů, kteří rozvrátili Visigótské království na jihu (udržela se jen Asturie, která později hraje významnou roli v začátcích “reconquisty”), a tlak Franků na severu, kteří upevňují svoji organizační moc v bývalé Galii. (Collins 1997:101). Pamplona je v té době kvetoucím městem, které ale rozhodně není “baskické”, neboť se musela bránit baskickým útokům (1997:104). Z této doby je pro nás zajímavý příběh o tažení Karla Velikého na jih a zpět Pyrenejemi. Jedná se o slavnou porážku v púsmyku Roncesvalles. Tento příběh lze najít v různých verzích, včetně mnoha básnických. Údajní Baskové v něm hrají roli útočníků na zadní voj armády Karla Velikého, která se vracela z vojenského tažení. Karel Veliký se vracel do Zaragozy, kterou nebyl schopen obléhat, a cestou nechal preventivně strhnout římské hradby města Pamplona. Na severu pozdější Navarry, v horském průsmyku, byl jeho zadní voj přepaden “zrádnými” Basky. Byl oddělen pouze “zadní voj”, který ale čítal mnoho důležitých velmožů, včetně později slavného Rollanda, pána Bretaně, a tento voj byl do posledního muže pobit. (1997:107-108) Baskové jsou zde opět líčeni jako bojovníci z hor, navíc “zrádní”, což by znamenalo, že byli dříve Karlovi oficiálně podřízeni. Další soužití Basků s Araby se považuje v zásadě za neproblematické, řešené obvyklou formou tributu či jiného “vyrovnání”.

3.3 Od středověku po novověk

Pro baskické dějiny a národní mytologii jsou mimořádně důležité dva středověké státní útvary - *Království Pamplona* (později *Království Navarra*) a *Vévodství Vizcaya*. Vznik Království Pamplona se datuje do devátého století. Z té doby se ale kromě několika zmínek v kronikách o něm příliš nedozvíme. Samotný název upozorňuje na fakt, že vliv tohoto království patrně nesahal do vzdálenosti více než několika desítek kilometrů od vlastního městského centra. Collins jej přímo nazývá “nepatrným” (1997:118). O Království Navarra pak můžeme hovořit až od 11.století, kdy se v kronikách objevují králové s titulem “Navarrský” (1997:119). Pro dnešní nacionalistickou argumentaci je toto království zcela zásadní, neboť poukazuje na samosprávu Basků ve středověku. Dle *Franských královských análů* jsou však

---

74 používám označení Arabové. Je to jednoduché. Skutečné “etnické složení” bylo samozřejmě bohatší, s velkým podílem berberofonního obyvatelstva a také lidí připojených k tažení v Hispánii.

Wascones a *Navarri* dva odlišné národy (Collins 1997:119). Je ale pravda, že význam tohoto království postupně rostl tak, že se již v 10.století setkáme se záznamy o tom, že mu bylo podřízena oblast Vizcaya. O oblasti Guipúzcoa se ale nedočteme dříve, než na počátku 11.století. (Collins 1997:122).

Oblast Vizcaya, v té době jednoznačně baskická, a snad i další oblasti, se také čas od času dostávají pod vliv Asturského království, kde ještě stále vládne visigótská dynastie. Existují záznamy o povstáních Basků a jejich potlačování. Navíc se zdá, že z popudu visigótů osídlují později Baskové nížiny kolem města Vitoria (Collins 1997:122). Baskové z oblastí Guipúzcoa a Vizcaya se také dostávali do křížku s Královstvím Pamplona. O nějakém středověkém “státě Basků” tu tedy nemůže být řeč.

Království Navarra dosahuje největšího rozkvětu kolem roku 1030, za vlády Sancha III., zvaného Veliký, kdy jsou jeho součástmi dnešní celé Euskadi, dále Kantabrie, některé oblasti dnešní Kastilie a Leónu (León, Brugos a oblasti na jih od Burgosu), dnešní oblast La Rioja a severní, pyrenejské části dnešního Aragónu, právě se rodící oblasti Aragón. Severně od Pyrenejí sahá vliv Pamplony až po Bordeaux. (Collins 1997:160).

Otázka přijetí křesťanství Basky je také velice mlhavá. Dříve se mělo za to, že Baskové přijali křesťanství až v 11.století, podle tehdy zakládaných klášterů v Guipúzcoi a Vizcayi. Pamplona přijala křesťanství jistě již za římské doby. Collins na základě různých pramenů usuzuje, že misijní formou se v Baskicku šířilo křesťanství již od 8.století. (Collins 1999:134).

Baskové jsou také považováni za jedny z početně významných kolonizátorů budoucí Kastilie, vedle nejvýznamnějších Astuřanů. (Ubieto Arteta 2007:78). Jedná se tu o fakt, který někteří Baskové nesou se zjevnou nevolí, že totiž jejich předci mají určitý vliv na konstrukci moderního centralistického španělského státu, který de facto vznikl spojením Království Kastilie a Království Aragón známým sňatkem z roku 1479. Představa, že by měli Baskové podíl na vzniku jejich pozdějšího úhlavního nepřítel, je jen těžko “zkousnutelná” pro řadu nacionalistů. Stejně tak přijmutí faktu, že mají jednak výrazný podíl na koloniální nadvládě Španělska v Americe, jednak nemalou zásluhu na vzniku moderního kapitalismu.⁷⁵

---

⁷⁵ Respondent Patxi, se kterým jsem trávil více času v červnu 2009, to odbýval úšklebkou či přinejmenším slovy: “Odbíháš od tématu, tady se řeší jestli jsme svobodní, nebo ne, a ne, jestli byli Baskové kolonizátoři. Já přeci znám dějiny.” Ve chvílích vzájemné provokace jsme vymýšleli různé

O provinciích Vizcaya a Guipúzcoa prameny dlouho mlčí. V 11.století se objevují “první jasné důkazy o tom, jak fungovala baskická společnost a ekonomika.” (Collins 1997:165). Jedná se především o oficiální dokumenty tupy dědických řízení a zakládacích smluv. Zajímavostí jsou četné příklady dědění synovcem, což by poukazovalo na matrilineární uspořádání tehdejší baskické společnosti. (Collins 1997:171). Významným prvkem baskické historie jsou tzv.*fueros*, čili dokumenty vydávané mezi pány a obyvateli jejich území. Jedná se často o různé výsady udělené králem svobodným občanům a obcím, tedy o jakési místní zákoníky. Je paradoxní, že právě fueros či jejich ztráta v 19.století jsou vnímány jako základ baskické demokracie, ačkoliv Baskové je na Iberském poloostrově přijali velmi pozdě⁷⁶, až ve dvanáctém století, což je zároveň doba, kdy se objevují města San Sebastián (1180) a Bilbao (1300) (Collins 1997:178). Ve dvanáctém a třináctém století obecně dochází k rozvoji měst, námořního obchodu a rybolovu. Město vyžaduje specifické znalosti, jež dle Collinse mohli přinést pouze cizí přistěhovalci, v našem případě z území Francie (Collins 1997:193-4). Jelikož větší města byla většinou přístavy, je možné naši umělou dichotomii město-venkov sjednotit s dichotomií pobřeží-venkov (minimálně pro tehdejší dobu).

Významné je, že již od 11.století se pozdější baskické provincie dostávají několikrát po sobě pod vliv rostoucí moci kastilské koruny, aby se pak v roce 1180 staly definitivně součástí Kastilie⁷⁷. Jejich relativní svobody a povinnosti jim pak zajišťují nám známá *fueros*. Vnitřní zákonodárství a správa Vizcayie se konali formou tzv. *juntas generales*, které se scházely u stromu v *Guernice* (dnešní *Gernika-Lumo* ve Vizcayi). Tato setkání bývají prezentována jako “odvěká baskická demokracie”, což je ovšem tvrzení, které lze jen těžko prokázat. (Collins 1997:225).⁷⁸

Význam měst jako přístavů postupně roste, což můžeme dokumentovat například tím, že Baskové spolupracovali na objevitelských výpravách konce 15.století, stejně jako na faktu, že ve století šestnáctém mělo Baskicko svůj samostatný konzulát v

---

hypotézi, co že všechno nepochází od Basků, že Baskové konstruují mezinárodní spiknutí, že z Baskicka pochází tamto a ono. Ne všechny rozhovory o etnicitě musí být nudné.

76 Není jisté, zda je “přijali pdě.” Jisté je, že první zprávy o fueros v Baskicku jsou z 12.století.

77 http://es.wikipedia.org/wiki/Historia_de_los_vascos

78 Ano, jedná se o tu stejnou Gerniku, kterou nechal Franco bombardovat v roce 1937, a kterou si vzal za námět pro svůj obraz Pablo Picasso. “Gernický strom” má pro Baskicko silný symbolický význam. Současná autonomie Euskadi byla vyhlášena “Gernickým Statusem.”

Bruggách. Opakovaně se v dokumentech hovoří o neshodách s Kastilci, což by potvrdovalo tezi o “odvěké rivalitě.” (Collins 1997:213). Nicméně takové konflikty jsou v obchodním styku běžné a neznamenají žádné zvláštní etnické zabarvení. Základem ekonomiky pobřeží Baskicka je rybolov, námořní obchod, loďářství a ve vnitrozemí (především Guipúzcoa) také produkce železa.⁷⁹

Dále se Collins ptá, zda můžeme v raném novověku již hovořit o formování národní identity. Po celou dobu středověku je baskičtina druhořadým jazykem, jazykem venkova, prakticky neexistujícím v psané podobě a jazykem, který se neuzívá ve vyšších kruzích. Byla nicméně více prostorově rozšířená, protože ještě v 19.století se mluví Baskicky na jihu Navarry a v celé Arabě. (Collins 1997: 226). První ucelený psaný text v baskičtině pochází z roku 1545, přičemž se jedná o paměti soubor básní s erotickou tematikou nazvaný *Linguae Vasconum Primitiae (Primicias de la lengua de los Vascos - Prvotiny baskického jazyka)*. Nový zákon je přeložen a vydán v roce 1571 (Collins 1997:236). V té době také narůstá zájem intelektuálů o baskičtinu jako takovou.

Objevuje se první teorie o původu Basků, v raném novověku, jak jinak, ještě založená na příběhu o Noemově Arše. Esteban de Garibay z Mondragónu (Gipuzkoa) v roce 1571 tvrdí, že Baskové jsou potomci Túbala, syna Jefeta, a tedy vnuci Noema. Tuto teorii mimo jiné dokazoval podobností názvů některých míst v Baskicku a ve Starém Zákoně. (Collins 1997:228). Jedná se o renesanční hnutí spojené s prvními etnografickými zájmy, které přinesly námořní cesty do Nového Světa a dalších oblastí. Začíná přitahovat údajné stáří a údajná původnost Basků. Nejedná se ale o nacionalismus, s jakým se setkáme později. Paradoxně učenci tehdejší doby dokazovali, že Baskové mají zásadní podíl na utváření španělské kultury a státu, že jsou “španělštější než Španělé.” (Collins 1997:229).

Zaznamenáváme také první spory nad otázkou, co že Baskicko vlastně je. Někteří autoři považují za Baskicko jen Bizkaiu a Gipuzkou, jiní poukazují na společné kořeny s Navarrou (1997:230). Vznikající absolutistické státy Španělsko a Francie začínají v 16. a 17⁸⁰.století “vystrkovat růžky” a omezují fueros, což je předmětem sporů. Fueros v této době již přesahují lokální význam a stávají se nástrojem větší

---

79 Dodnes se můžete v údolích Gipuzkoi při potocích a říčkách setkat s ruinami hamrů ze 16. a 17.století.

80 Více o fenoménu čarodějnictví v Baskicku viz Baroja, Julio Caro - *Brujería vasca*, Editorial Txertoa 1995.

centralizace v rámci jednotlivých oblastí, což se Španělům nehodilo. V roce 1515 se i Navarra stává součástí Španělska, přičemž Navarra dolní (Behe Nafarroa) se později stává částí Francie. Definitivní vymezení hranice mezi Francií a Španělsko je dohodnuto v roce 1659. (Collins 1997:231)⁸¹ Na francouzské straně Pyrenejí hned poté následoval tvrdý útok na samosprávu Basků, což vedlo k povstání, jež bylo roku 1661 potlačeno. (1997:235). Existence fueros na jihu například zabraňovala, aby zde byly prováděny inkviziční čarodějnické procesy (1997:236). Jinak téměř celé Baskicko si celou dobu drží katolickou víru, samozřejmě kromě francouzských oblastí, kde byl v určitou dobu vliv portestanství jasný. V období od 15.století se Baskové dostávají jako kolonizátoři do Ameriky.⁸² Významná diaspora existovala v Peru (CITACE), v 19.století pak v USA, konkrétně v Nevadě. Diaspora v Nevadě je významná, protože si udržela mnoho ze své tradiční kultury. Odtud také “Centre for Basque studies” v Renu⁸³. (Collins 1997:239). Mezi celosvětově známé osoby baskického původu patří Simon Bolívar, jehož rod odešel v 16.století z vesnice Bolibar u Markiny-Xemein v Bizkaii, a také Ignác z Loyoly, zakladatel Jezuitského řádu, který se narodil blízko San Sebastiánu.

3.4 Devatenácté století - společenské změny a zrod nacionalismu

Devatenácté století přineslo do Baskicka výrazné změny. Pokračují tlaky Španělska na omezení či přímo zrušení fueros. To se odráželo i v tzv. karlistických válkách, které se vedly mezi léty 1834-1876. V roce 1832 umírá král Ferdinand VII., který zanechal trůn dceři Isabele II. Ferdinandův bratr Carlos II. se v roce 1834 sám prohlásil králem, přičemž země se rozdělila na dva tábory. Karlisté byli v zásadě zastánci tradičních monarchistických hodnot, jako je církev, absolutismus a antiliberalismus. Reprezentovali tak především venkovské obyvatelstvo. Podporovatelé Isabely byli většinou městského původu či z vyšší, podnikatelské šlechty, kteří se snažili nastolit liberální pojetí ekonomiky a přiblížit tak zaostalé Španělsko významným státům Evropy. Je důležité uvědomit si, že Španělsko v té době ztrácí mnoho ze svých

---

81 Tato hranice nekopírovala kulturní oblasti. Byla vymezena dle severo-j jižního rozvodí řek v Pyrenejích.

82 Collins jako nejdůležitější důvod odchodu do kolonií uvádí přebytek populace a fakt, že baskické venkovské statky jsou nedělitelným dědictvím. (1997:237).

83 Antropolog Joseba Zulaika je jeho ředitelem; viz <http://basque.unr.edu/>

kolonií, a tím také pozici světové mocnosti. Baskické kraje stáli na straně karlistů, a to nejen pro svůj konzervativní charakter, ale také z obavy, že s příchodem liberalismu definitivně přijdou o svá fueros. Městská centra, Bilbao a San Sebastián, byla svou průmyslovou a obchodní povahou na straně Isabely. Na straně karlistů bojovalo několik významných Baskických generálů, jako generál Zumalacarregui⁸⁴. (Collins 1997:240-241). Carlos II. tyto války prohrál a Baskové v roce 1876 o svá fueros definitivně přišli. Navarra byla v tomto konfliktu také karlistická, ale otázka fueros zde hrála vedlejší roli.(1997:242).

Obrovskou změnou je dynamická industrializace Baskicka v druhé polovině 19.století. Ta znamenala vnitřní baskickou migraci, nebývalý nárůst městských aglomerací, ale hlavně mohutnou imigraci z ostatních částí Španělska. “Tito lidé a jejich potomci převýšili Basky počtem ve všech provinciích.” (Collins 1997:243). Z průmyslu je nejvýznamnější produkce oceli tzv.Bessemerovým způsobem⁸⁵. Slavné “vysoké pece” ve Vizcayi produkovali obrovské objemy oceli, a tato ocel putovala do neúspěšnější ekonomiky tehdejšího světa, Velké Británie. Uvádí se, že Velká Británie mezi léty 1878-1900 dovezla z Baskicka až 58 miliónů tun oceli. (Collins 1997:240). Za rozvojem Baskicka stojí zahraniční kapitál, především britský, francouzský a belgický. Ten by ale do země nepřišel, kdyby zde nebyly kvalitní přístavy a také ložiska železné rudy objevená v roce 1870 přímo v okolí Bilbao. Místní podnikatelé investovali získané peníze do rozvoje ocelářství a loďařství, které volilo moderní stavbu lodí z oceli na pohon z vodní páry místo plachet (čímž dobře konkurovali Barceloně). Tyto snahy položili základ baskického průmyslu, který se s mezerami rozvíjel až do devadesátých let 20.století. Bilbao se proměnilo v město dělníků a podnikatelů. V tomto městě se již pramálo mluvilo baskicky ve chvíli, kdy se zde zrodil moderní baskický nacionalismus.

Třetím vlivem je rostoucí zájem evropských intelektuálů o baskičtinu a vše baskické. Jak již bylo naznačeno v úvodu, stali se Baskové exotickým etnikem v rámci Evropy. Četné studie na téma Basků již byli v této době napsány, a to v duchu kulturalistickém i rasologickém.

---

84 Tento generál má dnes například v San Sebastiánu svou ulici ve čtvrti Benta-Berri.

85 Bessemerův konvertor je první technologie velkovýroby oceli. Podstatou je nalití roztaveného železa do hruškovitého konvertoru, do něhož se spodem vhání kanálek vzduch, který následně oxiduje nežádoucí prvky a čistí tak roztavené železo. Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Bessemer%C5%AFv_konvertor

Za zakladatele baskického nacionalismu je všeobecně považován Sabino Arana y Goiri (1865-1903). Narodil se na kraji Bilbao v buržoazní, velmi katolické a karlistické rodině (Sainz 2009:14). Mezi lety 1883-1888 žila rodina Aranů v Barceloně, kde Sabino navštěvoval univerzitu. V této době se již začíná věnovat euskeře a Baskům obecně. Sám do té doby baskicky nemluvil (tamtéž). Ve svých prvních textech polemizuje s další důležitou postavou, Arturo Campiónem (1854-1937, narozen v Navaře). Pojetí Artura Campióna bylo více kulturalistické, hlásající Euskal Herria jako národ mluvící baskicky, zatímco Sabino Arana byl bližší pojetí rasovému, jazykovému a konzervativnímu. Sabino Arana ve svých dílech mluví o ohrožení katolicismu vlivem industrializace, o ohrožení baskické rasy (kterou definoval jako nejčistší v Evropě) a ohrožení baskičtiny. Pokud má na mysli Baskicko, mluví výhradně o kraji Bizkaia (Sainz 2009:15). Arana nemá pojetí Baskicka jako širšího prostoru. V roce 1895 zakládá *Nacionalistickou stranu Baskicka* (*Partido nacionalista vasco - Eusko Alderdi Jeltzalea*), a to 31.července, na den Sv.Ignáce. Vstup do strany měl povolený jen ten, který se prokázal čtyřmi baskickými příjmeními. Sabino Arana je také autorem a spoluautorem baskické symboliky. Navrhl název *Euzkadi* (dnes Euskadi), aniž by jej používal v dnešním smyslu CAV. Navrhl vlajku zvanou *Ikurriña*, která se během dvacátého století stala uznávaným symbolem Basků, a která je nyní oficiální vlajkou País Vasco. Protože měli Arana a jeho strana zjevně independentistické postoje, byli pronásledováni španělskými úřady. Schůze strany s tedy konaly v barech, později oficiálně nazvaných *batzokiak*. Arana samozřejmě neřešil otázku etnicity jako něčeho, co lze ovlivnit vůlí. Bask je Bask, a tak se podle toho má chovat. Strana PNV se postupně stala vedoucí silou baskického politického života.

3.5 Dvacáté století - cesta k frankismu

Politická strana založená Sabinem Aranou a dalšími nacionalisty se přes počáteční nezájem společnosti postupně stala nejsilnější politickou stranou regionu. Arana. V začátcích byla ideologie silně protikapitalistická (ve smyslu tradicionalismu venkova), spojení s podnikatelskou sférou však straně poskytlo pro organizaci a propagandu tolik potřebné finanční prostředky. (Sainz 2009:24). Po své smrti v roce 1903 se Sabino Arana stal národním hrdinou, mesiášem a mučedníkem. (tamtéž: 30).

Strana disponovala vlastním tiskem, jako byly *Bizkaitarra*, *Gipuzkoarra*, *Arabarra* a *Napartarra*, ale především *Euzkadi* v Bilbau, vše do roku 1937 (tamtéž:31). PNV se však brzy rozdělila na dvě frakce, jednu umírněnější, druhou radikální, požadující nezávislost i za cenu případného ozbrojeného boje. Z této doby pocházejí první spolky “montañeros”, horských výletníků, pořádajících pochody do přírody, často spojené s manifestacemi národní příslušnosti. Mimo jiné se jedná o první mobilizaci mádeže v Baskicku (tamtéž: 42).

První světová válka přináší Baskicku další prosperitu, neboť v Evropě roste poptávka téměř po všem, nejvíce však po oceli. Ve dvacátých letech přichází diktatura Primo de Rivery (1923-1930). Jedním z důvodů puče z roku 1923 byl i všeobecný nárůst separatismů ve Španělsku, a to hlavně katalánského a baskického. (tamtéž: 46). Radikální nacionalismus byl zakázán. V této době také někteří nacionalisté odcházejí do exilu. Ve třicátých letech se PNV opětovně spojuje a začíná její aktivita v rámci tzv. druhé republiky (1931-1939).

Baskicko mělo za druhé republiky zvláštní postavení. Svou povahou silně industrializované, s velkou částí dělnictva, bylo motivováno podporovat spíše levicový program Emanuela Azañi (PSOE ve spojení s dalšími levicovými stranami). Španělsko v té době na jedné straně prožívá hospodářskou krizi, na straně druhé neduhy spojené se stále nevyřešenou agrární otázkou.⁸⁶ Hlavní problém druhé republiky ale spočíval na ose levice-pravice, či spíše “radikalismus-konzervativismus”, ačkoliv je nutné to dát do uvozovek, neboť označení “radikalismus” je poněkud matoucí. Po příčinách vzniku občanské války ve Španělsku se pídilo a pídí mnoho historiků. Obecně se dnes má za to, že na jedné straně byl postup levicové vlády příliš radikální a nesmiřitelný s ohledem na konzervativní kruhy, jejichž vliv tato vláda téměř ignorovala, jednak byla země celkově již dlouhou dobu radikalizovaná do “dvou pólů.” Role zahraničních mocností, především Německa, Itálie a Sovětského svazu, nelze ani podceňovat, ani přeceňovat. Elity v čelě těchto “pólů” vyhrotili situaci tak, že 17.července 1936 začíná povstání mnoha důležitých armádních důstojníků proti republice. Občanská válka trvala 3 roky a má své vlastní smutné dějiny. Do čela povstání se postupně dostává dříve nenápadný

---

⁸⁶ Hlavním problémem byly obrovské rozdíly mezi bohatými latifundiemi a velkým množstvím chudých minifundií.

generál původem z Galicie, Francisco Franco, který po vítězství pravice v roce 1939 sjednotil dříve nezávislé fašistické organizace *Falanga* a *Jons* pod svým vedením.⁸⁷

Baskická PNV v roce 1936 podpořila Azaňovu vládu. Z hlediska konzervativního a separatistického charakteru PNV neměla tato strana příliš velkou důvěru ze strany radikální levice ve vládě. Baskicko nicméně obdrželo autonomní status, a to až v říjnu 1936 (Collins 1997:244; Sainz 2009:68). Je zvolen první historický *lehendakari*, baskický předseda vlády, a začíná organizace autonomní správy.

Na severu Španělska silné povstalecké jednotky útočí se ale 18.července 1937 dostávají do Bilbao. Součástí války v Baskicku je i nechvalně známé bombardování Gerniky 26.dubna 1937, kdy byla za pomoci německé bombardovací legie Kondor většina města srovnána se zemí. (Collins1997:244). Bombardování Gerniky má pro Basky silný symbolický význam, a soudím, že tento historický akt dlouhodobě posílil negativní vnímání jednak Španělska jako takového, jednak fašistického hnutí. Franco se postupně ve Španělsku stává člověkem s téměř absolutní mocí, který sjednocoval, podřizoval a obratně upravoval režim do té verze, že mu poskytl částečnou legitimitu tvrdou silou, částečně kultem osobnosti a populistickou politikou. Občanská válka trvala “neformálně” po celé období Frankova života, a to se všemi násilnými neduhy (1975). Vůči Baskicku byly praktikovány tvrdé kulturní represe, založené na zákazu politických stran (jako jinde ve Španělsku) a zákazu užívání baskičtiny na všech úrovních veřejného života. Režim byl jak jinak silně postaven na moci policie a škol, které se podřizovaly oficiální politice, kterou nastolil *caudillo*.⁸⁸ Nehumánní jednání ze strany mnoha složek frankistického státu bylo mnohokrát popsáno. Výraznou pomoc režimu přinesl katolický klérus, který měl na starosti výchovu dětí a uklidňování dospělých, ale který později paradoxně přispívá k vnitřnímu rozkladu režimu.

Vedení PNV a baskická inteligence odcházejí do exilu, kde se snaží přimět hlavně Spojené státy k podpoře odporu vůči Frankovi. Po skončení druhé světové války a nastolení problému vztahu SSSR-USA ale veškeré sympatie pro Basky ochladají. Velká část PNV se postupně s frankismem smiřuje. Za této rezignující situace se na

---

87 Více k tématu občanské války např. Ubieto Arteta (2007:699-716), nebo v české provenienci vynikající práce na téma sporných otázek občanské války od historika Jiřího *Chalupy Zápisky o válce občanské* (NLN: Praha 2002).

88 *Caudillo* je termín užívaný pro charismatického autoritativního vůdce, “šéfa.” Může se jednat o politika, nebo o podnikatele či šlechtice, v Latinské americe často v kombinaci. Definice může nabývat dalších přívlastků: populistický, machistický, tvrdý, obratný, schopný, bezohledný atd. Caudillo je “otcem” těch, kterým poroučí. viz: <http://es.wikipedia.org/wiki/Caudillo>

konci padesátých let objevují nové formy nacionalistického odporu, z nichž nejvýznamnější je ozbrojená organizace ETA.

3.6 ETA

Ozbrojená organizace ETA - *Euskadi ta askatasuna (Baskicko a svoboda)*, vznikla v Bilbau 31.července 1959, ve stejný den, jako v roce 1895 PNV. Byla vědomou reakcí na neschopnost PNV vést odpor proti frankistickému režimu. Organizaci ETA předcházelo uskupení *Ekin (baskicky začít, jednat)*, zdůrazňující zachránění baskičtiny jako kulturního dědictví. (Strmiska 2001:10; Sainz 2009:85-86). Je nutné si uvědomit, že za frankismu probíhá další vlna industrializace a také plánované imigrace s cílem oslabit nadále nacionalistické hnutí (Sainz 2009: 84).

ETA se zpočátku jen těžko organizovala a profilovala, navíc se projevovala značným diletantstvím. Zpočátku spolupracovala se skupinou mládeže z PNV zvanou EGI (*Eusko Gaztegi Indarra - Baskická mládež*), přičemž brzy nastal rozkol vedoucí k radikalizaci některých členů EGI směrem k ETA. ETA distribuovala kulturní materiál a v roce 1962 uspořádala I.shromáždění ve francouzském Baskicku. Zde se rozpracovávala organizační struktura, leninský marxismus a paramilitantní ráz, jenž se však projevil až později (Strmiska 2001:11). Ideologii poskytl organizaci až pamflet baskického intelektuála německého původu Federica Krutwiga nazvaný *Vasconia* (1962). V tomto textu se hovoří o oprávněnosti ozbrojeného boje proti Španělsku. Je nastolen názor, že konflikt bude eskalovat v rovnici akce-represe-akce až ke konečnému zhroucení režimu. (tamtéž: 11). První ozbrojená akce se datuje na červenec 1961, kdy byl přepaden vlak vezoucí frankistické veterány na oslavu. Akce skončila katastrofou, neboť ETA nebyla připravena na represivní zásah ze strany státu. (tamtéž:11). Typickým rysem metody ETA je od té doby “gerila na asfaltu” (Strmiska 2001:12), tedy uznání faktu, že boj se vede na ulicích měst. Na III. shromáždění ETA v roce 1964 byly přijaty teze zdůrazňující psychologickou válku a konečný cíl organizace: nezávislý socialistický stát Euskadi. Vliv koloniálních národně-osvobozeneckých hnutí je v ideologii zjevný (Strmiska 2001: 11). ETA má v té době velkou společenskou

podporu.⁸⁹ V 60. letech se na stranu baskického nacionalismu obrací i řada kněží z Baskicka, kteří tolerují či přímo podporují tajné vyučování baskičiny a rozšiřování literatury.

V polovině šedesátých let dochází ve Španělsku k řadě dělnických konfliktů, které se promítají i do baskické otázky. V roce 1966 dochází k prvnímu rozštěpení, které vyvrcholilo v roce 1967 vznikem ETA-*berri* (nová), orientované na marxismus, a ETA-*zaharra* (stará)⁹⁰, držící se linie ozbrojeného nacionálního boje. (Strmiska 2001:13). Tato linie rozkolu se během dějin ETA opakuje ještě několikrát. Levicové orientované proudy se většinou později buď opětovně radikalizují, nebo začleňují do čistě levicových stranických struktur.

Základem činnosti ETA-*zaharra* je shromažďování zbraní, plánování útoků, komunikace s veřejností a získávání prostředků pro tzv. *liberados* (osvobození), kteří se plně věnují činnosti organizace. ETA byla vždy organizována z dobrovolných prostředků, nicméně to nikdy nestačilo, a tak se uchyluje k loupežím a k vybírání tzv. “revolučních poplatků” od podnikatelské elity Baskicka. Tyto “národní daně” jsou později příčinnou několika zavraždění podnikatelů, kteří odmítli zaplatit.

V roce 1970 dochází k dalšímu štěpení, tentokrát na ETA-V (nacionalistická, heslo *Libertad o muerte, Svobodu nebo smrt*) a ETA-VI (*marxistická, heslo Revoluce nebo smrt*), která na VI. shromáždění, podle kterého se jmenuje, získala většinu. Vedení této frakce zůstali věrní všichni obvinění v tzv. *Burgoském procesu*, kde měli obdržet tresty smrti. Mezinárodní popularita ETAY v té době ale byla taková, že na nátlak významných osobností (mimo jiné i Papeže Pavla VI) Franko osobně rozsudky pozměnil na tresty vězení. (Strmiska 2001:15; Sainz 2009:90). ETA tak dosáhla významného veřejného úspěchu, a vedoucí frakce ETA-VI se pomalu ale jistě odkláněla od ozbrojeného boje. To vedlo k dalším rozkolům, které se ještě nějakou dobu neprojeví na venek, nicméně větší popularitu postupně získával ETA-V. V roce 1973, již na sklonku frankistického režimu, byl atentátem zabit významný představitel státu, Frankem zvolený nástupce, konzervativní frankista Carrero Blanco (20.12. 1973 přímo

---

89 Vynikající prací na téma vztahu ETA-společnost a ETA-baskická kultura je analýza Joseba Zulaiky *Violencia Vasca* (v angličtině *Basque Violence* - citováno v této práci), založená na terénním výzkumu v Zulaikově rodné obci Itziar (Gipuzkoa, okres Deba) z 80.let. Kniha bohužel není v České republice dostupná. Fragmenty anglické verze jsou dostupné na googlebooks: <http://books.google.com>, heslo “basque violence.”

90 Také ETA-bai (ETA-ano)

v Madridu). Tento úspěch je více než symbolický, neboť Carrero Blanco byl v té době jistou zárukou kontinuity frankistické diktatury. Zároveň to poukazuje na fakt, že Španělsko v té době nemá zrovna příliš prostředků, jak takové akce odvrátit, ani když se jedná o důležitou osobu Carrera Blanca.

Dlouho dobu, více než 15 let, byly útoky ETA zaměřené na oficiální cíle - hmotné symboly režimu, policii, údajné donašeče, vojáky, stát samotný. Od roku 1974 se datuje první ozbrojený útok proti civilistům. (Sainz 2009:91). V září 1974 pak dochází k dalšímu dělení organizace na ETA-militar (ETA-m) a ETA-político-militar (ETA-pm) (vojenská a politicko-vojenská). ETA-militar sleduje ostrou bojovou linii, ETA-político-militar se chce zaměřit na masový odpor a politická řešení, přičemž ale nerezignuje na ozbrojený boj úplně. (Strmiska 2001:19; Sainz 2009:91). Kulminací odporu vůči režimu je v celém Španělsku poprava členů revoluční marxistické organizace FRAP⁹¹ v roce 1975. Franco umírá 20.12.1975. Španělský stát je na rozcestí. Pro mnoho Basků tak ozbrojený boj skončil, či alespoň svitla naděje na politické řešení konfliktu. Problematická přeměna režimu, který v mnoha momentech hrozil návratem ke “starým pořádkům”, a kde dlouho nebylo jisté, jakým směrem se vydá, a kde navíc nebyly provedeny přísné rehabilitace a souzení za zločiny proti lidskosti, dávala naznačit, že ETA svůj boj jen tak neukončí.⁹² ETA-pm se postupně sama neutralizuje spojením s některými levicovými stranami, ETA-m pokračuje v boji. v 80. letech tak vznikají s podporou vlády paramilitantní GAL (*Grupos antiterrorista de liberación*), které mají za úkol zabíjet příslušníky ETA. Tato skupina mezi léty 1983-1986 zabila nebo zranila desítky osob.⁹³ Toto období je známo jako *gerra zikina* (*guerra sucia, špinavá válka*), a je i v současnosti zdrojem protestů v Baskicku. Nacionalisté totiž z dobrých důvodů věří, že metody GALu přetrvávají i po jeho neoficiálním zrušení. Je proto možné během represivních akcí v Baskicku vidět nápisy *gerra zikina* na zdech například San Sebastiánu.

---

91 *Frente Revolucionario Antifascista y Patriota - Revoluční antifašistická a vlastenecká fronta*, komunistická protifrankistická organizace založená v roce 1973. V roce 1975 díky otevřeným útokům vůči *Guardia Civil* přechází do otevřeného ozbrojeného boje. Mnoho jejích členů bylo zadrženo a ještě téhož roku, 27.října, popraveno zastřelením. zdroj: http://es.wikipedia.org/wiki/FRAP_%28Espa%C3%B1a%29

92 Více k přeměně Španělska mezi lety 1975-1981 (Juanem Carlosem II. ukončený pokus o puč v Madridu) například Ubieto Arteta 2007:753-772).

93 Čísla se různí, například Strmiska (2001:26) uvádí 24 zabitých a 25 zraněných. Baskičtí nacionalisté přirozeně uvádějí vyšší počty. Mezi zabitými jsou i politikové strany Herri Batasuna, například poslanec baskického parlamentu Santiago Brouard (Sainz 2009:115).

Baskicko získává v roce 1979 Autonomní status.⁹⁴ V roce 1978 se koná referendum o nové španělské ústavě, která v Baskicku získala podporu 69% voličů. Nepřítomnost u voleb byla ale 55%, a tak reálná podpora ústavy nepřesáhla 38%.⁹⁵ to je také důvod, proč nacionalisté neuznávají ani platnost ústavy, ani status z Gerniky. Španělská ústava je něco, co je třeba změnit ve smyslu sebeurčení autonomií. Nejsilnější stranou nového Baskicka se stala PNV, která nastolila kurz konstrukce nových institucí, v kulturní sféře pak všemožnou podporu baskické kultury, především obnovy jazyka. Začalo druhé baskické národní obrození.

Zpět k ETA. Jak uvidíme dále, vývoj ETA souvisí od konce 70.let s celým společenským a politickým vývojem Baskicka. Společenská podpora ETA s novým statutem klesá, nicméně radikální proudy baskické společnosti jsou stále velmi významné. Co se týče násilí, ETA-pm se postupně rozpadá⁹⁶ a na scénu se vrací ETA-m, od té doby zvaná jen ETA. Značně využívá politické platformy zvané *Herri Batasuna* (Lidová jednota) a některých tiskových prostředků. Na druhé straně je snaha Španělska zakázat tyto veřejné projevy. V 90. letech se ETA poprvé pokouší o dialog vyhlášením jednostranného neomezeného příměří v roce 1998, trvajícího však jen 14 měsíců. Vláda španělské Lidové Strany (Partido Popular) však tuto výzvu ignorovala, a naopak ještě posílila represe. To mělo za následek další útoky. Souběžně narůstá aktivizace mládeže (viz dále), která ale není přímo dirigována ze strany ETA.⁹⁷ Na scéně se objevují další politická hnutí a občanské organizace, ať už na straně ETA či přímo proti ETA. V 90. letech zažívá Baskicko také silnou vlnu demonstrací proti ETA. Dnes můžete běžně slyšet, že “ETA žije v období Frankismu, normální lidé žijí v Baskicku.”⁹⁸ Druhé jednostranné vyhlášení klidu zbraní (*alto de fuego*) bylo vyhlášeno 22. března 2006. Premiér za stranu PSOE Zapatero přistoupil na možnost dialogu s ETA. Byly provedeny pokusy o jednání, dokonce o uzavření “Dohod z Loyoly” (*Acuerdos de Loyola*), nicméně 5.července 2007 se ETA prostřednictvím nacionalistických novin GARA (Jsme) přihlásila k znovuoobnově násilí. Už předtím

---

94 *Estatuto de Guernica*. V té době se jednalo o výjimečně silné postavení, tedy s ohledem na další, například katalánský problém.

95 http://es.wikipedia.org/wiki/Historia_de_los_vascos

96 Vývoj není takto jednoduchý, viz Strmiska 2001: 23-25.

97 ETA bezpochyby poskytuje určitý vzor odvahy bojovat ozbrojeně, nicméně není nějakou organizační a ideologickou strukturou. V baskické nacionalistické mládeži je mnoho členů, kteří nesouhlasí s ETA (zdroj: respondenti Patxi, Pedro

98 Itziar

ale došlo k atentátu na madridském letišti Barajas, ke kterému se ETA později přihlásila.⁹⁹ Od té doby dále provádí atentáty, na druhé straně existuje, jak uvidíme, silná represe ze strany státu vůči radikálním nacionalistům.

ETA se od devadesátých let nejvíce zaměřuje na útoky vůči konkrétním osobám, hlavně politikům z řad PP a PSE(PSOE), a také vůči příslušníkům a sídlům Guardia Civil a Ertzaintza.¹⁰⁰ Její společenská popularita stagnuje či klesá, zároveň počty těch, kteří jsou ochotní tolerovat její násilí, neklesají. Jedná se o příznivce *Izquierda abertzale*, které se budu věnovat v samostatné kapitole.

Celkově lze sledovat určitý posun od nacionalismu vytvořeném Sabinem Aranou, který byl založený na konzervativních hodnotách a baskické “rase” směrem ke specifické kombinaci etnického nacionalismu spojeného s utopistickými představami socialistické Euskal Herria.¹⁰¹ Zásadním posunem je právě orientace ETAY a následně Izquierdy abertzale na koncept “Velkého Baskicka” v podobě Euskal Herria. Symbolem tohoto konceptu se stalo heslo *zazpiak bat*, čil *sedm rovná se jedna*, čímž je myšleno všech sedm tradičních baskických oblastí spojených v Euskal Herria.¹⁰²

3.7 Baskicko a Španělsko - vývoj posledních desetiletí

Španělsko prodělalo za posledních 30. let dynamický vývoj. Jak bylo nazančeno výše, přechod od frankismu k demokracii nebyl nijak jednoduchý, ani nebyl dotažen do takového konce, jaký si část společnosti přála, totiž k republice. Španělsko je konstituční monarchií, kde má král spíše symbolickou roli. Přesto byl v rozhodujících letech 1975-1981 zásadní postavou politiky. Po smrti Franka začali ztrácet vliv ti, kteří prosperovali z dřívějšího režimu. Tito lidé měli často blízko k novému pokusu o uchvácení moci. Na druhé straně stáli radikální liberálové, kteří chtěli se “starým režimem” skoncovat nadobro a nastolit republiku. V této době balancoval rozhodujícím způsobem Juan Carlos II. Byl vychován Frankem, což ho diskreditovalo v očích

---

99 Zdroj: <http://es.wikipedia.org/wiki/ETA>

100 Guardia civil - celošpanělská “milice” či “četnictvo” (Strmiska 2001), všeobecně velice nepopulární v celém Španělsku. Španělé se na ně často dívají s despektem ve smyslu “Nic neumíš, jdeš ke Guardia Civil.”

101 Někteří autoři soudí, že socialismus ETA je jen falešnou maskou. “Marx z vnějšku, Sabino zevnitř” píše Antonio Elorza v knize *Tras la huella de Sabino Arana* (Po stopě Sabino Arany) (2005:216)

102 Toto heslo můžeme hojně vidět po celém baskicku. Někdy se také píše 6=1, když je Navarra počítána jako jedna historická oblast, a ne jako Navarra horní a dolní.

reformátorů, kterým stranil, což ho diskreditovalo v očích tradicionalistů. Španělsko získalo novou ústavu v roce 1979. V roce 1981 se několik důstojníků pokusilo o puč, který král rázným gestem pomohl zlikvidovat. Zásadním způsobem byla posílena samospráva regionů, nejdříve Baskicka, později Katalánska, Galicie a Andaluzie, což vedlo k posilování regionálních identit dalších oblastí. Dnes má Španělsko 17 autonomních oblastí, z nichž Baskicko a Katalánsko mají největší míru samosprávy, především ve sféře vzdělávání a daňového systému. Autonomní oblasti jsou také posíleny v rámci celostátních voleb (Říchová 2007:178-179). Po divokých létech začátku demokracie se v polovině 80.let ujímá vlády socialistická strana Felipe Gonzálese, která zavádí ekonomické reformy. Nějaký čas se hovoří o tzv. Španělském zázraku, který se ale z části prokázal jako nafouknutá bublina. Řada podniků z dřívější éry zkrachovala nebo byla restrukturalizována za cenu propouštění. Španělsko se trvale potýká s vysokou mírou nezaměstnanosti, kolísající mezi 15-20%. Počátkem devadesátých let je pozice PSOE oslabena korupčními skandály, stejně jako neschopností vyrovnat se s fenoménem ETA. (Ubieto Arteta 2007:774-777). Od roku 1996 vládne posilující konzervativní Partido Popular v čele s José Mariá Aznarem. Po pumových útocích na madridské metro v roce 2004 se však Aznarova vláda definitivně zdiskreditovala tím, že navzdory indiciím připsala útok organizaci ETA. Od roku 2004 do současnosti vládne opět PSOE s premiérem José Luisem Rodríguezem Zapaterem.¹⁰³

Obecně lze ve Španělsku pozorovat, navzdory poměrnému volebnímu systému, silnou tendenci k většinovým výsledkům, a to obzvláště od poloviny 80.let. To naznačuje určitou polarizaci společnosti. Na jedné straně PSOE, která se zdiskreditovala jako levicová strana svým posunem do středu, ale která zároveň podporuje emancipační snahy žen, boj proti domácímu násilí, integraci imigrantů a také omezení vlivu církve. To vše jsou věci, se kterými nesouhlasí voliči Partido Popular. Pro ně jsou imigranti příznivíky poctivých Španělů, ženy příliš emancipované, navíc vliv církve by se měl spíše posílit. Vezmu si teď za respondenta jednoho obchodníka, který mi vysvětlil svůj pohled na současnou politiku. “Zajímá mne historie, hlavně druhá republika a občanská válka, také frankismus. To je ožehavé období. Poslouchám rádio (zrovna jsme slyšeli projev jednoho z předáků PP) a myslím, že jsme v podobné situaci jako před občanskou

---

103

http://es.wikipedia.org/wiki/Juan_Carlos_I_de_Espa%C3%B1a#Gobiernos_de_Espa.C3.B1a_durante_su_reinado

válkou. Partido Popular je silně fundamentalizovaná, pořád mluví o nebezpečí cizinců, o nevhodném chování, o dobrých mravech, tradiční společnosti.”¹⁰⁴

Velkým problémem Španělska je v současné době vysoká nezaměstnanost a vysoké nároky na život, kdy nejzávažnější je situace na trhu s bydlením.¹⁰⁵ Tato velmi povrchní charakteristika vývoje Španělska posledních desetiletí slouží jen jako kulisa pro další informace.

4. Současnost Baskicka - jazyk, etnicita a nacionalismus

4.1 Baskičtina - zázrak znovuoživení

Jak bylo zmíněno výše, revitalizace baskičtiny probíhá zhruba od 60.let. V té době na tom byl jazyk tragicky. Přežíval pouze ve venkovských oblastech, nejvíce na venkově Gipuzkoi, v horských oblastech Navarry, částech francouzských oblastí a na venkově Bizkaie. Ve městech se jednalo o téměř mrtvý jazyk, alespoň co se týče veřejného užívání, jež bylo zakázáno. Od roku 1975 je baskičtina povoleným jazykem, od roku 1979 je také, spolu se Španělštinou ko-oficiálním jazykem Euskadi. Od této doby zaznamenáváme masívní podporu baskičtiny ze strany baskické autonomie. Pokud se zešíroka podíváme na podmínky, které měla baskičtina v roce 1979, byly poměrně příznivé:

- 1) Existence psané literatury a obyvatel, kteří jazykem mluví
- 2) Kladný přístup ze strany samosprávy / politiky
- 3) Kladný přístup obyvatelstva, které žilo silnou baskickou etnicitou
- 4) Prosazení baskičtiny jako úředního jazyka v CAV
- 5) Ochotu intelektuálů provádět obnovu jazyka.

---

104 Rozhovor s obchodníkem s kávou při cestě Pamplona-Barcelona v říjnu 2008.

105 Nejčastější nápisem, který je možné ve Španělsku vidět, je nápis “SE VENDE”, neboli “PRODÁVÁ SE”. Protestní nápisy “Ocupación contra especulación” (“Okupací proti spekulaci”) jsou také často k vidění. To vše upozorňuje na vážný problém. Setkal jsem se s lidmi, kteří z platu 1000 eur dávali 700 i 800 eur jen na hypotéku. Hypoteční bublina je také jednou z příčin, proč se španělská ekonomika v roce 2008 projevila jako silně zranitelná americkou finanční krizí.

Nicméně, jak říkají moji respondenti ještě dnes, “na ulici” dlouho převládala, a dodnes převládá španělština. Proto dnes existují tři různé modely výuky baskičtiny na školách. Modely A, B, D (v baskičtině neexistuje hláska C). Model A znamená všechny předměty ve španělštině a jeden předmět v baskičtině. Model B je vytvořený “půl na půl”, model D znamená většinu předmětů v baskičtině, jeden předmět ve španělštině. Vzhledem k převaze španělštiny nad baskičtinou ve veřejném styku považuje mnoho lidí za vhodné hlavně modely B a D. Například moje vyučující baskičtiny (jistě ovlivněna svým zájmem), člověk ze zkušeností se sociolingvistikou, prosazuje modely B a D: “Protože pokud má dítě model A, nenaučí se nic, bude se bát mluvit baskicky, nebude mluvit, bude to mít jako cizí jazyk. A je třeba aby mladí mluvili.”¹⁰⁶ Na poměrně hodně rozšířený argument, že podpora baskičtiny v CAV je přehnaná, že by se peníze mohli využít i jinde, odpověděla: “Ale pokud já pojedu například na jih Araby, což je ještě Euskadi, a tam mi nějaké dítě nebude rozumět, protože nemělo ve škole baskičtinu, pak mě nerespektuje.”¹⁰⁷ Obyčejně se její nacionalismus nijak neprojevoval, ale stačilo málo, aby “vzduch zhoustnul.”

Zpět k samotnému jazyku. Jeho dnešní míra užívání je daleko vyšší než před třiceti lety. Na školní rok 2009-2010 je v celém Euskadi imatrikulováno pro model B 22,9 procenta studentů, pro model D 57,3% a pro model A pouze 19,7% studentů. Šatava (2001:88) uvádí baskičtinu jako příklad výjimečného revitalizačního úspěchu. V roce 2001 hovoří o 600-800 000 plyně hovořících Baskicky. Neuvádí však, zda má na mysli Euskal Herria, nebo jen Euskadi. Nicméně pasivní znalost baskičtiny má v dnešní době každé dítě trvale žijící v Baskicku, a počty aktivních mluvčích také stoupají, což znamená, že v dalších letech můžeme očekávat nárůst aktivních mluvčích, což je také cílem CAV. Současná vláda ve složení PP-PSE se pokoušela posílit užívání modelu A, ale zatím bezvysledně. V době mého výzkumu byla tato věc předmětem diskusí.

Otázka bilinivismu je velmi zajímavá. Nacionalisté tvrdí, že posilování baskičtiny nepovede k útlumu užívání španělštiny. Chtějí pouze chránit svoji kulturu. “Musíme chránit a rozvíjet baskičtinu, je to naše kultura, naše duše” je věta, kterou z úst abertzaleak všech typů můžeme slyšet jako kouzelnou formulku. Nicméně příklad respondenta Patxiho hovoří o problému: “Některé věci, třeba z biologie, fyziky, si lépe

---

106 Doatsun - žena, 37 let, baskická filoložka, zaměstnanec UPV/EHU, euskaldun, abertzale umírněná, Rentería/San Sebastián

107 ibid.

pamatuju v baskičtině, třeba je ani neznám španělsky, protože na střední škole jsem měl více baskičtiny.” Biligvismus není samozřejmostí. Dovolím si jeden obecný soud. Myslím, že v případě vzniku nezávislého státu Euskal Herria by postupně došlo k zániku bilingvní situace, což je věc, která může být pro Basky do budoucna jen nevýhodou.

Baskičtina je hojně užívána v politickém vyjadřování nacionalistů. Plakáty a bannery upozorňující na manifestace, agitace k upozornění na problematiku baskických politických vězňů, politické nápisy na zdech jsou často provedeny pouze v baskičtině tak, aby ten, kdo neumí baskicky, nevěděl, co je sdělením textu. Někdy se však texty objevují dvojjazyčně.

Významným sociolingvistickým problémem je roztříštěnost baskičtiny ve velké množství dialektů. francouzské dialekty se velmi liší od dialektů v Bizkaii. Existují různé klasifikace dialektů, přičemž důležité je, že za základ sjednocené kodifikace zvané *batúa* byli vybrány dialekty “centra”, tedy horských oblastí Navarry a Gipuzkoi. To vyvovalo a vyvolává nespokojenost těch, kteří se nechtějí vzdát “své baskičtiny.” Batúa vznikla zásluhou baskického lingvisty Koldo Mitxelena (1915-1987) a dalších v roce 1968.¹⁰⁸ Příkladem nesouladu batúi veřejného mínění je užití transitivních a intransitivních forem, kdy v rámci batúi se např. použije intransitivní, v rámci mluveného jazyka transitivní.¹⁰⁹

V Gipuzkoi dnes žije velké množství imigrantů, především z Latinské ameriky, Afriky a Asie. Tito lidé se často učí Baskicky, aby obstáli na trhu práce. “Když umíš baskicky, získáváš body,” upozorňovali mne mnozí. A v rybářském městečku Oriu, 12 km západně od San Sebastiánu: “Cizinci se někdy učí dříve než někteří domácí, cítí tu potřebu, mají také zájem. Je dobré, když se cizinci učí. Baskičtina musí být zachována.”¹¹⁰

Jazyk je v Baskicku výrazným faktorem etnicity. Následující oddíl je věnován jednomu z předních obroditelů baskičtiny posledních čtyřiceti let, hudebníku a lékaři Mikelu Laboovi. Věřím, že pomůže ilustrovat důležitost, jaká je baskičtině přikládána.

---

108 zdroj: http://es.wikipedia.org/wiki/Koldo_Mitxelena

109 Takto mne opravili v knihovně HABE v SAn Sebastiánu, kdy jsem podle školní gramatiky zkonstruoval větu *Ni behar joan naiz* (Už musím jít), zatímco zaměstnanci tvrdili, že to musí být *Nik behar joan dut* (znamená totéž, ale *dut* je transitivní forma slovesa IZAN-BÝT).

110 Marta a Amaia - ženy, 30-45 let, zaměstnané, euskaldunak, umírnění abertzale

4.2 Mikel Laboa - symbolická analýza

Pro baskické národní obrození druhé poloviny 20.století je mezi významnými osobnostmi velmi důležitý jeden člověk - písničkář, básník a psychiatr Mikel Laboa (1934-2008). Informace o Mikelu Laboa pocházejí z jeho hudebního materiálu, z internetových zdrojů, kterých je skutečně mnoho a také z terénu, kde jsou život a dílo Mikela Laboi veřejným tématem, stejně jako tématem rozhovorů s mými respondenty.

Mikel Laboa se narodil v San Sebastiánu, v dětství strávil 2 roky v Bizkaia, konkrétně v přístavním městečku Lekeitio. V padesátých letech studoval psychiatrii v Pamploně (v dnešní CAV v té době neexistovala veřejná univerzita), přičemž později vykonával profesi dětského neuropsychiatra v San Sebastiánu, a to po více než 20 let. V době, kdy již intenzivně pracoval jako muzikant, se stále věnoval profesi psychiatra.

V šedesátých letech se Laboa začíná angažovat jako zpěvák, kytarista a sběratel tradičních baskických písní. Zpívá v baskičtině, což mu přináší nemalé peripetie. Jeden z mých respondentů, pan Iker, zahrál Laboovu písničku *Oi Pello pello* při exkurzi za účelem veslování v Pasajes-San Juan. Zmínil jsem se, že píseň znám, že ji hraje Mikel Laboa. Iker odpověděl, že "tahle písnička není od něj, ta je anonymní, ale díky Mikelovi ji známe, má velké zásluhy na tradičních baskických písních."¹¹¹ Mikel Laboa funguje tedy na jedné straně jako revitalizátor baskičtiny, především písní a básní. Nejde tu ale jen o nějaké zachraňování starého. Mikel Laboa, ačkoliv v 60.letech vydává spíše tradiční písně, se později dostává do kontaktu s alternativními přístupy, především jazzem. Některé jeho písně jsou lingvisticky velmi experimentální, což jistě platí pro píseň *Baga, biga, higa*, u které nezasvěcený nepozná, že se jedná o experiment stvořený na základě baskického tvarosloví. Tato píseň má ale tak silný expresivní potenciál, že byla vybrána do Medemova filmu *La Pelota Vasca* k obrazům, kde se porážejí býci nebo přetahují Baskové v rámci tradičních baskických her-*jokos*.¹¹²

Mikel Laboa je z hlediska revitalizace baskičtiny jednou z klíčových postav. V jeho písních se často objevuje motiv jazyka. Ztráta baskičtiny, smysl baskičtiny pro

---

111 Iker - muž, 56 let, novinář, cestovatel, důchodce, muzikant, Loyola

112 Zulaika rozlišuje 3 druhy her v tradiční baskické kultuře: *jola*, *joko* a *borroka*. *Jola* je dětská hra, *joko* je "juego competitivo" (hra soutěžní) a *borroka* je souboj, zápas. Více in: Zulaika, Joseba - Basque violence (1988:169-187).

identitu, obnovení baskičtiny. Potřeba pozvednout se, neztratit se, být silný. Jeho vliv na současný baskický nacionalismus nelze podceňovat. Nicméně, jak je u poezie a písni zvykem, text písně není jasným zvoláním. Text písně je text, a text vždy vyžaduje interpretaci. Na příkladě několika písní se pokusím ukázat, jak je možné Labou a jeho písně interpretovat. Zároveň je nutná poznámka, že se jedná o interpretace mého překladu Laboových písní ze španělštiny do češtiny, což už je třetí překlad, neboť drtivá většina jeho písní je v baskičtině. Na jeho dílo mne upozornil již můj první respondent Bittor, nicméně až respondent Patxi mne přesvědčil o vhodnosti zařazení tohoto písničkáře do práce: “Mikel Laboa je velmi, velmi důležitý pro nacionalismus.” Proč: “Nevím, některé jeho písně, *Txoria Txori* a další, *Martxa baten lehen notak*, některé fráze, měl bys to využít.”¹¹³ Texty Mikela Laboa jsem získal na serveru eu.muzikasblai.com. Ani originály v baskičtině se plně neshodují s hudebními soubory, které jsem si z Baskicka přivezl. To mohlo vzniknout třemi způsoby. Zaprvé je možné, že Laboa měl od každé písně více verzí, a že mohl píseň upravovat improvizací během představení. To určitě není překvapující. Druhou možností je špatné odposlouchání textu ze strany člověka, který píseň na internet přepisoval. Další možností je, že prepisovatel psal v batúa nebo v jednom z dalších dialektů, než ve kterém interpretuje Laboa.¹¹⁴ Muzikasblai je sice “největší encyklopedií baskické muziky”, to ale neznamená, že pro ni nepracují nadšenci, kteří samozřejmě dělají chyby. Jak oni sami říkají: “Perfektní překlady neexistují. Překladem se mohou ztratit důležité nuance.” Pro co nejpřesnější překlad jsem jako ilustrace vybral jen několik písní, kde je smysl textu více méně jasný.¹¹⁵ Následují čtyři písně Mikela Laboa v mém překladu ze španělštiny. V příloze číslo 4 se nacházejí texty v jazykových verzích baskické, španělské a české.¹¹⁶

Txoria txori (Pták je pták) je asi nejslavnější písní Mikela Laboa. Je jednou z písní, které si Julio Medem vybral pro film *La Pelota Vasca* jako ilustraci. Píseň má poměrně krátký text:

---

113 Patxi - muž, 22 let, student antropologie, euskaldun, abertzale, San Sebastián

114 Je také možné, že Laboa zpívá ve více dialektech. Má baskičtina skutečně není taková, abych mohl potvrdit.

115 Je jasné, že by se Mikel Laboa hodil jako samostatné téma v rámci např. antropologie hudby či hudba a kultura. Mnohem lepší znalost baskičtiny a také kulturních dějin by zde byla nutností. Jistě také ne všechny jeho písně jsou národně-obrozenecké.

116 Dojem z rozboru možno podpořit poslechem například z www.youtube.com zadáním názvu příslušné písně.

*Kdybych mu býval ustříhl křídla
byl by zůstal mým,
neuletěl by.*

*Ale takto,
přestal být ptákem.*

*A já...
pták byl to co jsem miloval.*

Motiv ptáka jako symbolu svobodné existence je zcela zřejmý. Laboa zpívá ze své pozice o vztahu k ptákovi, který ztrácí svoji svobodu skrze ustřižená křídla. Chceme-li, aby nám zůstalo, co je nám drahé, můžeme tomu ustříhnout křídla. Ustříhneme-li tomu však křídla, přestává to být tím, čím to bylo, tedy tím, co jsme milovali. Píseň můžeme interpretovat v tomto smyslu: “Jak mohu tvrdit, že něco miluji, když tomu ubližuji?” Nebo: “Jak mohu ubližovat něčemu, co miluji?” Volnější interpretace může mluvit o pánu jako Španělsku a ptáku jako o baskickém lidu. “Jak mohou tvrdit, že je všechno v pořádku, když nám zakazují to, co je naše, náš jazyk? Výrazným motivem písně je tu ztráta určitého prvku, bez kterého objekt už není tím, čím býval, a nenaplnuje tak svoji definici. Stejně tak ztráta národního jazyka znamená ztrátu národní povahy. Tento motiv se akcentuje v dalších písních.

Druhou zvolenou písní je *Herria eta hizkuntza (Lid a jazyk)*. Píseň překládám jako “Lid a jazyk”, kde herri chápu jako lid, ačkoli, jak bylo vysvětleno výše, jedná se o ztotožnění pojmů vlasti jako prostoru a lidu jako národa. Text písně je poněkud delší:

*Bude to několik dní, v jedné hospodě,
diskutovaly živě dvě osoby,
ti dva vypadali jako rovní Baskové,
ale nemohli si rozumět.
Poslouchal jsem je se smutkem.*

*Nerozuměl jsem všemu tomu co jeden říkal,
ale on už bude vědět, mluvil cizí řečí,*

*řikal že miluje náš lid,
a že (ten) nyní ovládaný by měl být volný,
a to doplňoval zvoláním ve francouzštině: „Sláva Baskicku“*

*Vpadnul do toho jasnou baskičtinou druhý:
Neztratí se náš jazyk,
jedině on je naší rozdílností,
ve všem dalším jsme jako ostatní.
Už je tomu dlouho co jsme se stali Francouzi.*

*Tito dva muži, jako dobrý strom,
jeden byl kmenem a druhý větvěmi,
nelíbí se mi tato dělení;
ačkoliv žiji na hoře,
ještě jsem neviděl buk s kaštanovými větvemi.*

*Jeden oslavoval lid tak jako cizinec,
druhý přání trýznitelů našeho jazyka,
mluvme jasně,
kráčíme zraceni v mlze.
Není možné sloužit dvou pánům.*

*Ti dva čelice si,
lámou živou jednotu v dva kusy.
Já chci znovu spojit roztráštěné,
náš jazyk a náš lid,
protože jsou jedna stejná realita.*

*Bratři-sestry poslouchejte mě,
nelze stvořit bytí z kostry,
země je tělem, jazyk jejím srdcem,
dělit jedno od druhého
znamená zabíjet živoucí.*

*Jedni se domlouvají o lidu a zapomínají na baskičtinu.
Další milují baskičtinu a odmítají lid.
Jazyk a lid nejdou odděleni.
Oba chtějí abychom pochopili,
že jeden bez druhého nemůže žít.*

V osmi slokách se tu vypráví příběh nepochopení, útlaku, úpadku a dvou zdánlivě samostatně existujících možností bytí. Laboa se stylizuje do role pozorovatele rozhovoru v hospodě. Dva muži spolu mluví, ale nerozumí si. Jeden mluví “řečí

cizinců”, což je v tomto případě francouzština.¹¹⁷ Oslavuje Baskicko, ale baskicky neumí. Druhý se brání baskicky a říká: “jazyk je naší rozdílností”, zatímco tvrdí, že “ve všem dalším jsme jako ostatní. Už je tomu dlouho, co jsme se stali Francouzi.” Laboa tak staví dva póly proti sobě: Baska-frankofona a Francouze-euskalduna. Jeden mluví francouzsky, ale hlásá baskickou kulturu. Druhý říká, že jazyk je důležitější než kultura, kterou již Baskové ztratili, protože “už je tomu dlouho co jsme se stali Francouzi.” Dle Mikela jsou oba tyto postoje chybné. První mluví jako cizinec, druhý již podléhá “trýznitelům,” když tvrdí, že se baskická kultura již vytratila, a jediné, co zbývá, je jazyk. Dle Mikela ti dva “lámou jednotu na dva kusy”. Zcela explicitně říká: “Já chci znovu spojit roztržité, náš jazyk a náš lid, protože jsou jedna stejná realita.” A dále potvrzuje: “Jazyk a lid nejdou odděleni. Oba chtějí, abychom pochopili, že jeden bez druhého nemůže žít.”

Být Baskem je tu jasně definované: Bask je výsledkem komplementarity jazyk-kultura, či jazyk-vlast. Jazyk je jen jednou složkou baskické identity, druhou je sjednocení lid-kultura. Je důležité obnovit užívání baskičtiny, aby nezanikla jednota jazyk-lid. Ačkoliv není písní řečeno, jaká je definice baskického lidu či kultury, poselství je jasné. Je třeba obnovit jednotu! Není možný život lidu bez jazyka, není možný život jazyka bez lidu, který jím mluví.

Třetí mnou zvolenou písní je *Martxa baten lehen notak*¹¹⁸, kterou mi doporučil respondent Patxi. Svoji náladou je baladická a impresivní, a vypráví příběh:

*Slunce rozpouští ve výšce
sníh z vrcholů
ten divoce padá do údolí
neustálý podnět.*

*Slunce nachází se v nás,
srdce které může rozpustit,
světlo jež může dojmout
led i temnotu.*

---

117 Cizí řeč se baskicky mimo jiné řekne *erdera* (používá též Laboa v této písni), přičemž *erdi* znamená *střed, centrum*. Vlastně se tím myslí “jazyk centra”, tedy španělština nebo francouzština jako jazyky centralistických států, ve kterých se Baskicko nachází.

118 Nenalezl jsem na internetu žádný překlad do španělštiny. S pomocí slovníku překládám tedy jako *Pochod prvních not* nebo *Pochod v prvních notách*. Rozhodně ale nechci tvrdit, že se jedná o fundovaný překlad.

*S takovým množstvím šlechtnosti
jako máme utrpení
viděli bychom jasně
celou pravdu.*

*Klučice každý to své
a všichni to naše
rozšířili bychom bez přerušení,
cestu člověka.*

*Sám sobě každý pánem,
nikdo v místě někým ovládaném,
spojeny všechny národy,
budeme mít svoji budoucnost.*

*Dokud by byl jediný hladovějící
nenasytíme se.
Dokud by byl jeden utlačovaný
neosvobodíme se.*

Tato píseň je metaforickým příběhem na téma “síla odhodlání.” Spíše než Baskicko konkrétně zde můžeme vidět sílu a možnosti utlačovaného člověka. Sílu vzdorovat a přesvědčení, že vždy je možné vzdorovat. Zároveň je nutné vzdorovat. Jedná se o nezvratné přesvědčení, že útlak je možné porazit. Píseň lze chápat jako promlouvání ke konkrétní situaci Basků v 60.letech, kdy byl frankistický režim stále velmi represivní. Na druhou stranu můžeme píseň chápat jako všeobecný morální apel: “Dokud by byl jediný hladovějící, nenasytíme se. Dokud by byl jeden utlačovaný, neosvobodíme se.” K různým interpretacím výrazně svádí sloka “S takovým množstvím šlechtnosti, jako máme utrpení, viděli bychom jasně celou pravdu.” Mně osobně sedí nejvíce ten výklad, který by řekl: Laboa vyčítá Baskům jejich zahleděnost do sebe. Říká: “Ano, trpíte, ale zajímáte se také o utrpení jiných? Bojovali byste za jiné, kdyby jste již dlouho žili ve svém vlastním státě?” Mikel Laboa je tak na jedné straně baskickým národním obrozencem, opravdovým *abertzale*, na straně druhé ale svobodným básníkem, skutečným humanistou, který hlásá univerzalistické hodnoty lidské svobody.

Čtvrtá píseň se jmenuje: *Apur dezagun katea (Přetrhněme řetěz)*. Začíná heslovitým zvoláním první sloky, pokračuje poměrně veselým frázováním jako básníkův manifest:

*Přetrhněme řetěz
zpívejme všichni spolu
to je fandango
ať žije Berango!*

*Jako mnoho jiných ve světě
idiot i opilec
včera mě unavili
učitelé a studia.*

*A neboť jsem básník
nečekám Nebe
děvet písni mám
rozumné čtyři a pět šílených.*

*Z nebe přicházejí kameny
více odtamtud co světlo přichází
v této temné noci vidím
tvou jasnou tvář.*

*Červený kohout tvého klína
který přišel odnikud
poslán Židem
aby ulevil hladu.*

*Po ránu slunce
má mokré paprsky;
prodává se velmi levně
všechno baskické.*

*Naše babička mi řekla:
Tvůj otec z vína opilec
běž do baru
a odved' ho odtamtud.*

*Štěstěna baskičtiny
není jistou věcí
lépe je na tom ve světě
Žid.*

*A kdyby to nebylo takto,
ať se nacpe do dýně (tupce),*

*na náměstí kde bych zpíval
písně z moře šťastlivců.*

V první sloce se objevuje výzva k přetržení řetězu, tedy opět motiv osvobození. Zpívejme spolu vybízí k společenskému pohybu. Fráze “To je fandango” odkazuje k tradičnímu španělskému tanci, přičemž dle mého soudu se jedná o jakousi ironii ze strany Mikela ve smyslu: “Umíme se bavit i bez vaší kultury,” načež reaguje další fráze zvoláním: “Ať žije Berango.” Berango je obec v Bizkai nacházející se v blízkosti města Getxo u pobřeží. Následují básnické výpovědi, ve kterých nám Laboa mimo jiné říká: “Jsem šašek, mám bystrý rozum, ale víc nerozumu než rozumu, a jak to bývá, čekám na ženu.” Fráze “prodává se velmi levně všechno baskické” nám opět připomíná Labou kritika, v další sloce připomíná problém alkoholismu v Baskicku. Motiv Žida může mít řadu výkladů. Židé jsou obvykle příkladem nejúspěšnější kultury světa, zároveň vyděděnců. Nejsem schopen posoudit, zda se jedná o Laboův antisemitismus, spíše však myslím, že tomu tak není.

Poslední rozebíraná píseň nám ukazuje Labou jako komplexní osobnost, nejen jako nacionalistu. Pro doplnění tohoto skromného portréту uvedu informace z rozhovoru s Mikelem Laboou pro euskonews¹¹⁹ v roce 2008. Jedná se o jeden z posledních rozhovorů s tímto umělcem. Z rozhovoru je patrná veliká láska Mikela k hudbě, stejně jako hudební rozhled sahající od Bacha přes kytarové zpěváky a rockové AC/DC k alternativnímu rocku, jazzu. Laboa popisuje problémy s cenzurou v 60. letech a jeho prožitky z uvolněnějšího Katalánska té doby. Intelektuálové a umělci jeho doby žili v zahraničí, nebo nemohli publikovat. “Měli jsme málo informací ohledně kultury, protože byla zakázána.” Na otázku, jak hodnotí současný stav umělecké kultury v Baskicku, si Laboa stěžuje na komercializaci kultury v tom smyslu, že se publikuje podle oblíbenosti: “Stahují zajímavé programy kvůli tomu, že jim chybí sledovanost. Na místo uznání důležitosti kvality se vysílá kvantita, a s tím já nesouhlasím.” Dále hodnotí stav baskické kultury (ohledně jazyka): “Aktuální situace je mnohem lepší. My jsme nikdy v životě nedošli k představě, že by byla možnost studovat v baskičtině na našich univerzitách.” Nicméně, stejně jako moji respondenti z řad *euskaldunak*, i Mikel Laboa si stěžuje na převahu španělštiny nad euskerou na ulicích: Skutečný problém je použití

---

119 Zdroj: www.euskonews.com/0029zbk/elkar2901es.html

Baskičtiny na ulici. To je otázka; je mnoho lidí, kteří jazyk znají, ale nemluví jím.” Ke konci rozhovoru až s překvapením sledujeme, jak silný názor Laboa vysloví: “Když se mladí sejdou ve skupině, ačkoliv znají všichni baskicky, mluví španělsky. Musíme mluvit naší jazykem na ulici; jinak se nedá nic dělat. Už dost s tím, že jeden kvůli jednomu, který nemluví, všichni přejdou do španělštiny, a to je něco, co je třeba změnit.”

V Mikelovi Laboa se dle mého soudu pojí minimálně dva postoje. Jeden umělecký, humanistický, kosmopolitní, a druhý, obrozenecký, nacionalistický, autoritativní ve výpovědi “je třeba mluvit naší řečí.” Poslední věta rozhovoru mne však přivádí zpět k faktu, že Laboa je také psychiatr: “My lidské bytosti jsme velmi problematictí a nebývá zrovna lehké dělat přesně to, co se od nás očekává.”

Věřím, že tato estetická vložka pomáhá dotvářet určitý obraz. Znovu chci zdůraznit, že se jedná o náčrt, a že je mnoho možností a mnoho práce k tomu, jak pochopit Mikela Labou více a jak skrze něj a skrze vztah Laboa-Euskal Herria lépe pochopit, o co v Baskicku vlastně jde.

4.3 Baskicko dnes - symbolika a politika

Od roku 1979 se tedy tři provincie vyvíjejí jako autonomní oblast Euskadi. Politická situace v Euskal Herria i samotném Euskadi je velmi komplexní, a má svůj složitý vnitřní vývoj. Zde se omezím jen na několik nejdůležitějších informací. Největší strana PNV vládla v CAV nepřetržitě téměř 25 let, nejdříve sama, později v koalici s PSE, popřípadě i EA. EA (Euskal Alkartasuna - Baskická solidarita), vznikla odtržením od PNV v roce 1986. Jedná se o radikálnější, nacionalističtější a levicovější odnož největší baskické strany. Tato “hegemonie PNV” (Sainz 2009:99-109) měla za následek relativně dobré vztahy baskické samosprávy s centrální vládou v Madridu. Od osmdesátých let narůstá vliv PSE (Partido Socialista de Euskadi), od let devadesátých podpora PP. Tradičně nejsilnější radikálně-nacionalistickou stranou je od roku 1978 Herri Batasuna (Lidová jednota), v roce 2001 přejmenovaná na Batasuna. Tato strana vznikla spojením různých radikálních levicových a nacionalistických uskupení, považovaná za “politické rameno ETA.” (Strmiska 2001: 23, Sainz 2009:110-111). V

roce 2003 byla na základě tzv. Ley de partidos postavena mimo zákon jako nedemokratická. Do svého zakázání se její podpora například v Gipuzkoi dostávala na 25% hlasů. V 90. letech byla tato strana také v baskické vládě. Veřejně vystupuje na poli radikálního nacionalismu platforma *Izquierda abertzale*, složená z bývalých členů *Batasuna*. Od poloviny devadesátých let je radikalizována baskická mládež. Strategií různých organizací a uskupení je vytvářet pouliční násilí, vyvolávané policejními represemi. Tyto akce jsou známé jako “*kale borroka*”, tedy “pouliční boj”. Na poli organizace mládeže je nejvýznamější tzv. SEGI zakázaná od 27. prosince 2001 jako teroristická organizace.¹²⁰

Izquierda abertzale je organizací, která ve svých veřejných prohlášeních nepodporuje násilí, a zdůrazňuje demokratickou cestu k řešení konfliktu. Nikdy ale veřejně neodsoudila násilí ETA, čímž jen potvrzuje názor státu. Izquierda abertzale, tak jak je možné vysledovat z jejích projevů, trvá na tom, že existuje etnický konflikt, a že Španělsko a Francie musí uznat existenci Euskal Herria s tím, že je nutné udělat referendum o sebeurčení. Jako vzor si berou některé další obalsti v Evropě i ve Světě, jako je Severní Irsko, Jižní Afrika nebo pobaltské státy. V jednom z posledních projevů Izquierdy abertzale, krátce po zadržení jejího mluvčího, bývalého člena ETAY a také bývalého poslance za stranu Herri Batasuna, Arnalda Otegiho, se k takovýmto postojům opět hlásí.¹²¹

Politika mezi státem a radikálními abertzaleak se skutečně odehrává v systému akce-represe-akce s tím, že ze strany radikálů je interpretována jako represe-akce-represe. Vždyť Baskové jsou ti, kteří tu byli dříve. Podle řady mých respondentů jsou v Izquierda abertzale lidé, kteří jsou tvrdě proti násilí, nicméně veřejně se neprojevují. Je možné, že se Izquierda abertzale promění ve skutečně čistě politickou sílu v rámci Baskicka.

Důležitý je mezinárodní rozměr. U voleb do Evropského parlamentu vystupovala Izquierda abertzale jako člen tzv. Iniciativy internacionalista (mezinárodní iniciativy), která měla hájit zájmy regionů Španělska v Evropě. Strana ve volbách neuspěla, dle nacionalistů nedemokratickou cestou - podvody s volebními lístky. “Je to

---

120 zdroj: <http://es.wikipedia.org/wiki/Segi>

121 Přepis projevu ve Španěltině mám k dispozici. Je možné jej shlédnout na <http://www.youtube.com/watch?v=uawrAq-Ogx8>

neuvěřitelné, tady zkrátka není demokracie, v Baskicku zmizelo na 50 000 hlasů, to jsou normální podvody.”¹²²

Současná vláda ve složení PP-PSE s lehendakarim Patxi Lopezem nastolila tvrdě protinacionalistický kurz: Lopez při nástupu do funkce deklaroval, že je nutné nejen bojovat proti ETA, ale že je nutné, a že se zasadí, aby nacionalismus IA zmizel z veřejného prostoru.¹²³ V Baskicku existuje silné hnutí, které se snaží hájit práva baskických vězňů zadržovaných a odsuzovaných v souvislosti s terorismem.¹²⁴ Například v San Sebastián, v *Parte Vieja* (Stará část), v ulici Juan de Bilbao, se nachází řada nacionalistických barů. Jedním z takových barů je i Urka. Měl jsem možnost provádět zúčastněná pozorování v Urce. Urka je podobná ostatním barům v této čtvrti. Podlouhlý dřevěný pult, sklenice, stereo, televize, WC. Nad barem fotografie neznámých lidí (baskických vězňů), u baru kasička, kam můžete přispět peníze na hnutí, které jim pomáhá. V Urce můžete po večerech slyšet radikální baskický rock stejně jako třeba i ska. provedl jsem zde několik rozhovorů, které ale se ale hodí spíše ke stereotypům. Opět se jednalo o baskickou krev. Nicméně v červenci a srpnu 2009 proběhlo několik zásahů ze strany ertzaintza (baskická autonomní policie) s cílem strhat výše zmíněné fotografie. Přes protesty a tahanice trvající několi týdnů se podařilo tyto fotografie strhat v Urce i dalším místech San Sebastián a Euskadi. Je možné to považovat za omezení svobody slova. Patxi mi v té souvislosti vyprávěl, jak jeho známí vyrobili plakát, kde byli hvězdy španělského šoubyznysu, a tento plakát pak kromnožovali a vylepovali po městě. Ertzaintza tyto plakáty strhala a zadržela osoby, které je vylepovali.¹²⁵ V baskicku můžeme na řadě míst, často na balkonech a oknech domů, vidět symbolizovanou mapu Euskal Herria se šipkami ze dvou stran - severní a jižní. K tomu bývají připojeny nápisy jako “euskal presoak euskal herrira” (baskičtí vězňové do Baskicka) anebo “euskal presoak amnestia osoa.” (baskičtí vězňové všeobecná amnestie). Tato hesla bývají projevoována také na pravidelných manifestacích, jež například organizace Etxerak pořádá spolu s příbuznými vězňových

---

122 Patxi - muž, 22 let, student antropologie, euskaldun, abertzale, San Sebastián

123 Zdroj: <http://www.youtube.com/watch?v=K9-65emDEZ0>

124 jednou z takových organizací je například ETXERAT

(<http://www.etxerat.info/nortzu.php?lang=es>), který se deklaruje jako lidskoprávní organizace. Cílem hnutí je mimo jiné dosažení přesídlení baskických vězňů blíže k domovu (často jsou vězněni např. na Kanárských ostrovech) nebo lepší průhlednost při prvních dnech vyslýchání podezřelých.

125 Patxi - muž, 22 let, student antropologie, euskaldun, abertzale, San Sebastián

osob.¹²⁶ Co okamžitě přitáhne pozornost pozorovatele je fakt, že veškeré paláty a propagandistické plochy jsou materiálově velmi nákladné. Nikdy předtím jsem neviděl tak nádherné barevné plakáty na křídovém papíře hlásající “Zapatero, kdy vy zavřete své Guantanámo?.” V dubnu se v Baskicku ztratil jakýsi člověk, který se jmenoval Jon. Po celém městě se pak v květnu jakoby zčista jasna objevili nápisy “Non dago Jon?” (Kde je Jon), a to v různých baskických a španělských verzích. Ještě večer téhož dne večer byly nápisy kýmisi smazány. Další den ráno tam byly znovu, tentokrát červenou barvou. Izquierda abertzale začala kampaň “Jon” obviňující španělskou vládu ze zodpovědnosti za osud Jona, který se ztratil kdesi v *Iparralde*. Jon byl dříve příslušníkem ETA, odseděl trest 21 let odnětí svobody, po svém návratu v roce 2003 se ale nechal slyšet, že *borroka armatua* (ozbrojený boj) bude pokračovat. Jon se tak v roce 2009 stal mudčedníkem nástrojem propagandy Izquierdy abertzale. Patxi mi k tomu sdělil: “To oni to nastříkají, pak přijedou ertzaintzak, tyt to smažou, a ráno znova. Dříve používaly (policie) nějaké zláštní mazadlo, co rozežíralo stěny domů v Parte Vieja..” dodal se smíchem.¹²⁷

Mezi abertzaleak panuje názor, či je alespoň deklarován, že v Baskicku není demokracie: “To je můj pohled na věc, pokud zilegalizují 100 000 hlasů, není to demokracie.”¹²⁸

To je jen náčrt toho, jakým způsobem se etnicko-politická otázka v Baskicku projevuje. Osobně nepovažuji tvrdý přístup současné baskické vlády za prospěšný. Napříč názorovým spektrem mých respondentů jde totiž vědomí, že nepřinese nic dobrého, bude-li tvrdě zakročováno proti radikálním nacionalistům, kteří mají například v Gípuzkoi tak velikou podporu. V následující kapitole se pokusím ilustrovat názory několika klíčových respondentů, s důrazem na politiku a také stereotypy.

4.4 Několik pohledů na věc, stereotypy

První respondentem je radikální abertzale Patxi¹²⁹. Patxi žije v San Sebastián, studuje univerzitu a mluví plyně baskicky. jeho oba rodiče pocházejí ze španělsky

---

126 zúčastněné pozorování, duben 2009, San Sebastián

127 Patxi - muž, 22 let, student antropologie, euskaldun, abertzale, San Sebastián

128 Zuhaitz - muž, 29 let, student psychologie UPV/EHU, euskaldun, abertzale, San Sebastián

129 Patxi - muž, 22 let, student antropologie, euskaldun, abertzale, San Sebastián

mluvícího prostředí. Patxi považuje baskickou kulturu za existující věc, která definuje basky. Významnou součástí této kultury je jazyk. Patximu nejvíce vadí, že se kritizuje pouze baskický nacionalismus, a ne nacionalismus španělský, který není o nic méně radikální. “Oni mluví o nás, já abych se pořád obhajoval, že jsem Bask a proč jsem Bask. Jsem Bask a hotovo.” Patxi soudí, že žije v kolonizované zemi. V San Sebastián ukazoval na budovu, kde španělská vláda vydává pasy, se slovy: “Tohle je jako koloniální úřad, jako měla Anglie v Indii.” Patxi má skutečně silně levicové smýšlení, navíc si uvědomuje, že s vlastním státem pro Basky problémy teprve začnou: “Já neříkám, že pak bude ráj na zemi, já říkám, že máme právo rozhodnout se, a to právo nám upírají, proto je třeba bojovat, vždy je třeba bojovat.” Jednou jsem se ho zeptal, zda je více socialistou, než nacionalistou, načež chvíli přemýšlel a pak odvětil: socialistou.

Druhou osobou je Mikel¹³⁰, člen organizace SEGI. S Mikelem jsem provedl dva rozhovory a jednou jsem s ním byl na demonstraci. Mikel je mladý abertzale, jehož otec pracoval jako novinář v zakázaných novinách *Egin* a *Egunkaria*.¹³¹ Dnes pracuje pro noviny GARA. Mikel je ze silně nacionalistické rodiny. Baskicky mluví od dětství, jeho rodiče mluví plyně. Překvapilo mne, jak rozumné názory ze sebe tento člověk vypravoval. Tvrdil, že násilí odsuzuje, ale že násilí stát je stejně špatné. Násilí nacionalistů tak bere jako reakci na represí státu.¹³² Opět se tu objevuje motiv “oni začali první.” Ptal jsem se ho, jakou závažnost že v Baskicku má otázka nacionalismu. Oповěděl, že velikou, a že se jedná o ožehavý problém. Nemluvil nijak vulgárně o lidech s jiným názorem, jen říkal, že “zrazují baskické hodnoty.” “Většina je abertzale, ale mají strach, nechtějí také vyhazovat volební lístky z okna.” Jazyk je pro něj základem baskické kultury. Dobré baskické hodnoty jsou jistota drženého slova a pevnost v názoru obecně. Ptal jsem se ho, jestli myslí, že se jeho názory časem změní. Odpověděl, že doufá, že ne, ale že ví, že život mění názory lidí. Ještě k otázce násilí. Mikel říkal, že ví, že lidé z ETA mají většinou nějakou silnou negativní zkušenost s represí státu, než přistoupí na otevřené teroristické násilí. To nás opět přivádí k argumentu, že problémem Baskicka není ETA, ale že je jeho symptomem.

---

130 Mikel - muž, 18 let, student střední školy, horolezec, euskaldun, abertzale, člen ilegální organizace SEGI, San Sebastián

131 viz <http://es.wikipedia.org/wiki/Egunkaria>

132 Jistě nevylučuji možnost, že mě “balamutil.” Nicméně to platí o všech respondentech.

Třetí osobou je Doatsun. Její rodina se angažovala v PNV, její otec byl perzekuován frankistickým režimem. Baskicky mluví od mládí, naučila se ve škole. Je nacionalistkou, ale má “až pokrk ETAY.”¹³³ “ETA žije v 70. letech, ale teď máme demokracii, teď je třeba dělat jiné věci.”¹³⁴ Je voličkou EA (Baskická solidarita) a podporuje vznik samostatného Baskicka. “Ještě nemáme všechny věci ve svých rukou,” říká.

Baskická kultura znamená jazyk, zvyky, hlavně kuchyni ¹³⁵, méně už *baserri* (vesnické statky), také tradiční tance a poezii. Doatsun je typickým příkladem toho, jak nově vzniklá vláda PSE-PP posouvá některé umírněné nacionalisty k radikalismu.

Třetím respondentem je Olatz, profesorka španělštiny na UPV/EHU. Je příkladem kosmopolitního člověka, v mládí radikálního, který se dnes snaží nacionalismus ignorovat. “Když jsme byli mladí, měli jsme toleranci, byli jsme levičáci, zdálo se nám normální, když někdo vyhodil do povětří bombou třeba banku. Ale ETA ne, nacionalistické násilí odmítám.”¹³⁶ Nebo “Nelíbí se mi vlajky, oni pořád chodí s vlajkami, jako by byly posvátné, je třeba řešit úplně jiné věci. Já nevidím národ, vidím občany, jsem součástí baskické společnosti, ne národa.”¹³⁷ Zde se dostáváme ke klíčové dichotomii národ-občanství. Také mi podala zajímavou informaci, že v Baskicku se baskičtina leckdy užívá “jen tak naoko.” “Oni, když mají shromáždění, mluví baskicky, ale pak doma nebo jinde španělsky, protože to umí líp.”¹³⁸

Dalším klíčovým respondentem, kterého jsem vybral, je Pedro. Pedro je původem z Bilbaa, z prostředí, kde se nemluví Baskicky. Sám absolvoval školy v modelu A, což znamená, že dobře rozumí, ale nemluví plynule a snadno. Je zdravotní

---

133 Doatsun - žena, 37 let, baskická filoložka, zaměstnanec UPV/EHU, euskaldun, abertzale umírněná, Rentería/San Sebastián

134 Doatsun - žena, 37 let, baskická filoložka, zaměstnanec UPV/EHU, euskaldun, abertzale umírněná, Rentería/San Sebastián

135 Baskicko je známé existencí tzv. *Sociedades de Gastronomía*, “spolků na vaření” jejichž oficiální kořeny sahají do devatenáctého století. Měl jsem možnost dvě z nich navštívit. Jistě by si tento fenomén zasloužil vlastní výzkum.

136 Olatz - žena, 47 let, španělská filoložka, vyučující na UPV/EHU, euskaldun pasivní, San Sebastián

137 *ibid.*

138 *ibid.*

bratr, nyní pracuje v nemocnici v San Sebastián. V rámci práce dnes více užívá baskičtinu. Je silně protinacionalistický, nicméně musel přiznat, že “co jsem se přistěhoval do Gipuzkoi, chápu vše daleko lépe, sice nesouhlasím, ale tady je kultura jiná než v Bilbao. U nás se na ty věci z tradiční kultury, jako pastevectví a tance, díváme zpatra. Tady je národ skutečně živý.”¹³⁹

Posledním vybraným respondentem je bývalý příslušník organizace ETA (ETA-VI), člověka, který byl ještě za frankismu dva roky vězněn za “politický aktivismus, radikalismus a pomáhání terorismu” Tvrdil, že “nemůžeme vládu předem soudit, teprve uvidíme. Koneckonců tu 25 let vládne ta samá strana (PNV), takže už se neví, co to je, jestli politická strana, nebo samospráva sama, obchodní organizace nebo velická rodina.”¹⁴⁰ V tomto případě se navíc jedná o dalšího člověka, jehož politické názory se s věkem proměnili. “Jistě že je třeba něco dělat, vždycky je třeba něco dělat, jsem pořád nalevo, ETA byla vždycky nalevo, dneska se dělá míň skutečného aktivismu.”¹⁴¹ Na moji otázku, zda by nyní byl pro nezávislost Baskicka, odpověděl: “To je zbytečně, svět se změnil, koneckonců by to byl jen další hloupý stát, další úředníci, další vyhozené peníze.”¹⁴² Nemůžeme tedy říci, že by všichni nacionalisté předem odsuzovali novou baskickou vládu.

Pokud budu generalizovat stereotypy, které opět jdou napříč politickým spektrem, pak Baskové tvrdí, že jsou “pracovití, poctiví, trochu tvrdí”. Pokud se otevrou, jsou poctiví přátelé.¹⁴³ Hlavní stereotyp vůči zbytku Španělska pak je, že jižani jsou považováni za příliš divoké, a také líné. Na druhou stranu, jen málo respondentů myslelo odpovědi ohleň vlastností Basků vážně. Pouze zarytí nacionalisté si myslí, že Baskové jsou nejlepší na světě. Na druhou stranu všichni respondenti mi přiznali pocit, že “V baskicku je silný zájem o věci veřejné.” Nejzávažnějším

---

139 Pedro - muž, 21 let, zdravotní bratr, student antropologie, euskaldun, Bilbao-San Sebastián

140 Beňat - muž, 62 let, střední škola-chemie, vysoká škola - filozofie a logika, učitel UPV/EHU, euskaldun, abertzale a anarchista, dříve člen ETA

141 ibid.

142 ibid.

143 Ana - žena, 31 let, studentka antropologie na UPV/EHU, Katalánka

stereotypem o Baskách, a to hlavně ze strany Čechů, je, že “jsou to všichni teroristé,” jako by byl terorismus součástí národní povahy.

4.5 Jesús Azcona a kritika nacionalismu

Baskický antropolog Jesús Azcona napsal v roce 1984 knihu, kterou nazval *Etnia y nacionalismo vasco: una aproximación desde la antropología*. Jak v předmluvě píše, chtěl se v ní pokusit analyzovat vývoj pojmu Baskové tak, aby odhalil jeho sociálněvědní kořeny. Cílem antropologie je podle Azcony hledat způsob, “jakým se konstruují lidské společnosti.” (Azcona 1984:9).

Termíny *lid* a *národ* mají v antropologii málo objasněné definice. v posledních letech došlo sice ke zlepšení, kdy byly národy nahrazeny etnicitou, ale i etnicita je podle Azcony nedostatečným termínem. Baskický nacionalismus vzniká jako nacionalismy jiné, kombinací osvícenství a romantismu na základě určitých materiálně -kulturních zdrojů (Azcona 1984: 22). Na konstrukci baskického národa má obrovský podíl tzv.škola kulturních okruhů z Vídně. Tato škola ovlivnila nejvýznamnějšího národopisce Basků, José Miguel de Barandiarána (1899-1991, Gipuzkoa), člověka, kterého mnozí Baskové nazývají “aita” (táta). Barandiarán byl knězem a amatérským badatelem, který psal práce na rozličná témata, od fyzické antropologie, přes výklady megalitické kultury až po rasové teorie o Baskách. Právě vlivem Barandiarána dnes v Baskicku slýcháme stereotypy rasových názorů. Barandiarán reprezentuje čistou esencializaci baskické kultury, navíc s názorem, že baskická kultura byla “čistá” v počátcích, a nyní je v úpadku.

Další postavou baskické antropologie je Julio Caro Baroja (1914-1995), který se zabýval materiální kulturou a folklorem Basků. Ve svých raných dílech je ještě názorově pod vlivem Vídeňské školy, v pozdních dílech ale reviduje svoje názory, přičemž dochází k postoji, že materiální kultura Basků nebyla nikdy statická a nebyla také bez vlivů ze strany jiných kultur. (Azcona 1984: 27; 2002).

Dále kritizuje koncept etnicity F.Bartha, který dle něj sice uznává moderní povahu etnicity, nicméně přehání psychologickou sílu a vliv etnicity na život člověka ve společnosti. Dle Azcony se nacionalismus nachází ještě “hlouběji v lidské společnosti.” na úplně jiných základech, které je třeba objevit.

Azcona ve svých přednáškách na UPV/EHU prezentuje svůj pohled na společnost, kde v centru společnosti existuje moc, která je obklopena dalšími prvky sociální reality, jako jsou představy, symboly, sexualita, znalosti, rozum a cit. Z tajového hlediska máme hledat odpovědi na nacionalismus.¹⁴⁴

Azcona je kritický vůči baskickému nacionalismu, ale stejně tak vůči španělskému. Stejně kritický je vůči násilí společenského systému jako takového, (Azcona 1984:170).

5. Závěr

Etnicita v Baskicku je silně spojena s jazykem, také ale z určitými tradicemi materiální kultury. Nacionalismus jde v Baskicku napříč společenským spektrem, a nedá se tedy říci, že by korespondoval s nějakou třídou. Spíše můžeme říci, že je rozdělen teritoriálně. Oblast Gipuzkoa jistě tvoří jednu z oblastí, kde je nacionalismus obecně nejsilnější. V Baskicku zápasí dva póly v rámci občanů CAV. Jeden pól, více kulturní, zdůrazňující jazyk, tradice a zvláštnost Basků, a druhý, více kosmopoltní, snad občanský, zdůrazňující existenci osoby jako individua. Oba koncepty jsou ale postaveny na občanské zodpovědnosti za věci veřejné.

To mě přivádí k úvaze, deklarované na začátku textu, tedy k porovnání Baskicka s Českou republikou. Nacionalismus se nám ve střední Evropě obecně zdá být něčím zastaralým, přežitým, a snad i nezajímavým. V Baskicku to jednoduše "žije." Je to možná povrchní pocit, ale skutečně pro mne bylo těžké vysvětlovat, jaká politická apatie existuje často v České republice.

Etnicita se v Baskicku kontruuje vůči etnicitě španělské, popřípadě francouzské. Baskický nacionalismus není výjimkou z ostatních evropských nacionalismů, jen má trochu jiné vnější rysy. Baskický nacionalismus je jak jinak reakcí některých elit společnosti na změny spojené s příchodem modernity.

Etnicita v Baskicku je také situační (Eriksen 2008: 320-321). Jednoduše existuje velké množství lidí, kteří jsou svým způsobem nacionalisté, lidé, kteří věří v hodnoty baskické kultury, kteří věří, že je dobré užívat baskičtinu, kteří si možná i přejí politickou nezávislost Baskicka, ale pro které není tato otázka natolik důležitá, aby jí

---

144 Poznámky z kurzu Cultura Vasca II

věnovali každodenní úsilí. Jejich politický názor se může čas od času projevit, naskytne-li se k tomu příležitost či důvod, například nějaká změna v politické situaci obecně. Spolumajitelka jednoho hostelu v San Sebastiánu, pracující žena s dítětem, celé dny vytížená, dalo by se říci “seriózní” ve smyslu “spořádané společnosti” na otázku, co si myslí o nové vládní koalici PP-PSE a jejím vlivu na výuku baskičtiny v Euskadi odpověděla: “Z toho nemám strach, protože udělají-li něco, co se lidem nebude líbit, lidé půjdou do ulic, zapálí třeba auta. Současná vláda jsou centralisté, ale budou muset jednat hodně opatrně, nechtějí-li vzburit nevoli.”¹⁴⁵ Právě nově zformovaná vláda v koalici PP-PSE, což jsou dvě největší španělské politické strany (v tomto případě se jedná o jejich autonomní odnože), zároveň strany silně centralistické, se stala v jistém smyslu katalyzátorem nacionalistických nálad u lidí, kteří se normálně nacionalismem tolik nezabývají. Baskickým nacionalistou dnes může být kdokoliv, kdo žije v Baskicku a alespoň se tváří, že umí baskicky. Respondent Lander se narodil v Andalúzii, blízko Cádizu, ale žije v Andoainu (Gipuzkoa): “Nejsem nacionalista, ale mám spoustu takových přátel, a v zásadě s nimi souhlasím, myslím, že by měli mít právo na referendum.”¹⁴⁶

Společensko-politická situace Baskicka je velmi složitá. Tím nechci říci, že je snad složitější, než jinde, ale že je to dojem, který ve mne zanechala. Antropolog vždy musí přemýšlet nad tím, “co by tomu řekli respondenti.” Jak píše Uherek v doslovu k Holého *Malém českém člověku a skvělém českém národě*: “Každý sociální antropolog ví, že jeden z nejnáročnějších okamžiků, který jej může ve vědeckém životě potkat, nastává v situaci, kdy musí výsledky svých výzkumů zdůvodnit před skupinou obyvatel, kterou zkoumal.” (Uherek in Holý 2001:187). Jsem rád, že že výsledek práce předkládám Čechům. V únoru 2010 snad ale přijedou osoby, které nám realitu Baskicka více osvětlí z první ruky.

6. POUŽITÁ LITERATURA

AZCONA, Jesús - *Enia y nacionalismo Vasco* (Una aproximación desde la antropología) - Anthropos/Editorial del Hombre: primera edición, Barcelona 1984

---

145 Aizpea - žena, 43 let, střední škola, spolumajitelka hostelu, euskaldun, bez vyjádření, San Sebastián

146 Lander - muž, 23 let, student antropologie na UPV/EHU, Andalúzán žijící v Andoainu

- AZCONA, Jesús - *Tiempos y culturas en el País Vasco (El legado de Julio Caro Baroja)* - přednáška uvedená v San Sebastianu v listopadu 2002 - dokument pdf - k dosažení například na http://www.unavarra.es/puresoc/pdfs/c_salaconfe/azcona1.pdf
- COLLINS, Roger - *Baskové* - NLN: Praha 1997 (Originál *The Basques* - edice The Peoples of Europe, Blacwell: Oxford 1994)
- ELORZA, Antonio - *Tras la huella de Sabino Arana (Los orígenes totalitarios del nacionalismo vasco)* - Temas de hoy: Madrid 2005
- ERIKSEN, Thomas Hylland - *Sociální a kulturní antropologie (Příbuzenství, národní příslušnost, rituál)* - Portál: Praha 2008
- CHALUPA, Jiří - *Zápisky o válce občanské* - NLN: Praha 2002
- HOLÝ, Ladislav - *Malý český člověk a velký český národ* - SLON: Praha 2001
- KURLANSKY, Mark - *Basque history of the world* - Penguin Press: New York 1999
- SAINZ, José Luis de la Granja - *El nacionalismo vasco (Clave de su historia)* - Anaya: Madrid 2009
- ŠATAVA, Leoš - *Jazyk a identita etnických menšin (možnosti revitalizace)* - Cargo publishers: Praha 2001
- STRMISKA, Maxmilián - *Smrtonosné vlastenectví (Etnicko-politický terorismus v Baskicku a Quebecu)* - Mezinárodní politologický ústav Masarykovy Univerzity: Brno 2001
- STRMISKA, Maxmilián - *Regionální strany a stranické systémy (Španělsko, Itálie, Velká Británie a Severní Irsko)* - CDK: Brno 1998
- UBIETO ARTETA, Antonio (Ed.) - *Dějiny Španělska* - NLN: Praha 2007 (originál UBIETO ARTETA, Antonio - *Introducción a la Historia de España* - Editorial Teide: Barcelona 1994)
- ZULAIKA, Joseba, DOUGLASS, William A. - *Basque Culture* - University of Nevada Press: Reno 2007
- ZULAIKA, Joseba - *"Miracle in Bilbao": Basques in the Casino of Globalism* - in *Basque cultural studies* - Centre of Basque studies, University of Reno, Nevada: Reno 2000; článek dostupný například na adrese <http://basque.unr.edu/04/4.4.1t/jzmiracle.pdf>

Další necitované zdroje:

BAROJA, Julio Caro - Vecindad, familia y tecnica (Estudios Vascos II) - Editorial Txertoa: San Sebastián 1974

GELLNER, Ernest - nacionalismus - CDK: Brno 2003

HORÁKOVÁ, Hana - *Peripetie konceptu kultury* - in: Skalník-Šavelková: *Okno do antropologie* - Univerzita Pardubice: Pardubice 2008, str.25-34

ŠATAVA, Leoš – *Jazyk a identita etnických menšin* – SLON: Praha 2009

Euskarazkohiztegi_txikia - mini slovník baskičtiny - radnice města San Sebastián, bez roku vydání

Euskara-ingelesa hiztegia - baskicko-anglický a anglicko-baskický slovník - Lur: Bilbao 1998

INTERNETOVÉ ZDROJE:

wikipedia.es:

<http://es.wikipedia.org/wiki/Euskera>

http://es.wikipedia.org/wiki/Euskal_Herria

http://es.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_von_Humboldt

http://es.wikipedia.org/wiki/Historia_de_los_vascos

http://es.wikipedia.org/wiki/Izquierda_abertzale

<http://es.wikipedia.org/wiki/Egunkaria>

www.youtube.com/ hesla: Izquierda abertzale, Patxi Lopez, Arnaldo Otegi

Weby s baskickou tematikou či přímo baskické weby:

<http://basque.unr.edu/> - Centre for Basque studies

<http://eu.musikazblai.com/> - encyklopedie baskické muziky

<http://www.iniciativainternacionalista.org/>

<http://www.euskadi.net/elecciones/> - přehled voleb v baskicku 1978-2009

<http://www.euskadi.net> - oficiální stránky CAV

<http://www.euskaltzaindia.net/> - baskická jazyková akademie

Španělské a baskické deníky:

<http://www.elapais.com> - deník PSOE

<http://www.elmundo.es> - pravicový španělský deník

<http://www.diariovasco.com/> - pravicový baskický deník

<http://www.gara.net/> - novinový portál Izquierda abertzale

1) Seznam hlavních respondentů:

Patxi - muž, 22 let, student antropologie, euskaldun, abertzale, San Sebastián

Aila - žena, 46 let, sociální pracovnice, studentka antropologie na UPV/EHU, Vitoria (Araba)

Ana - žena, 31 let, studentka antropologie na UPV/EHU, Katalánka

Aizpea - žena, 43 let, střední škola, spolumajitelka hostelu, euskaldun, bez vyjádření, San Sebastián

Beñat - muž, 62 let, střední škola-chemie, vysoká škola - filozofie a logika, učitel UPV/EHU, euskaldun, abertzale a anarchista, dříve člen ETA

Bittor - muž, 27 let, střední škola, povoláním IT, euskaldun, abertzale, San Sebastián

Mikel - muž, 18 let, student střední školy, horolezec, euskaldun, abertzale, člen ilegální organizace SEGI

Jon - muž, 28 let, student UPV/EHU, euskaldun, rodina původem z Leónu, dnes žijící v San Sebastián

Iker - muž, 56 let, novinář, cestovatel, důchodce, muzikant, Loyola

Itziar - žena, 33 let, zdravotní sestra, euskaldun, abertzale (PNV), San Sebastián

Lander - muž, 23 let, student antropologie na UPV/EHU, Andalúzan

Marta a Amaia - ženy, 30-45 let, zaměstnané, euskaldunak, umírnění abertzale

Olatz - žena, 47 let, španělská filoložka, vyučující na UPV/EHU, euskaldun pasivní, San Sebastián

Olatz a Aizkoa - ženy, studentky psychologie na UPV/EHU, Bermeo (Bizkaia)

Pedro - muž, 21 let, zdravotní bratr, student antropologie, euskaldun pasivní, Bilbao-San Sebastián

Doatsun - žena, 37 let, baskická filoložka, zaměstnanec UPV/EHU, euskaldun, abertzale umírněná, Rentería/San Sebastián

Zuhaitz - muž, 29 let, student psychologie UPV/EHU, euskaldun, abertzale, San Sebastián

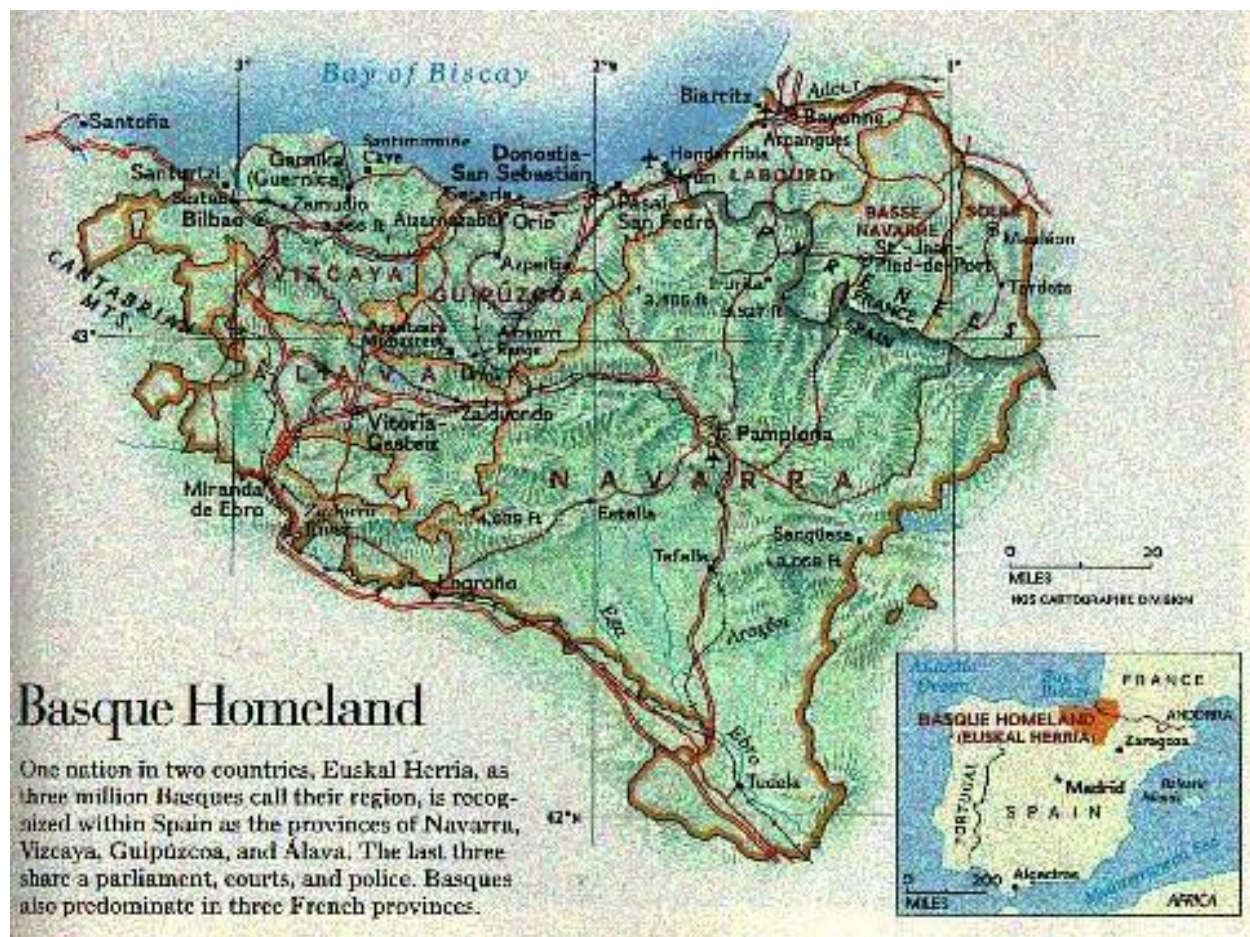
Zurina - žena, 27 let, studentka antropologie na UPV/EHU, euskaldun, abertzale, Durango (Bizkaia)

Baskická abeceda

a, b, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, x, z

a speciální dvojhlásky rr, ts, tt tx, tz,

Příloha - MAPY

Mapa č. 1 – orientační geografická mapa

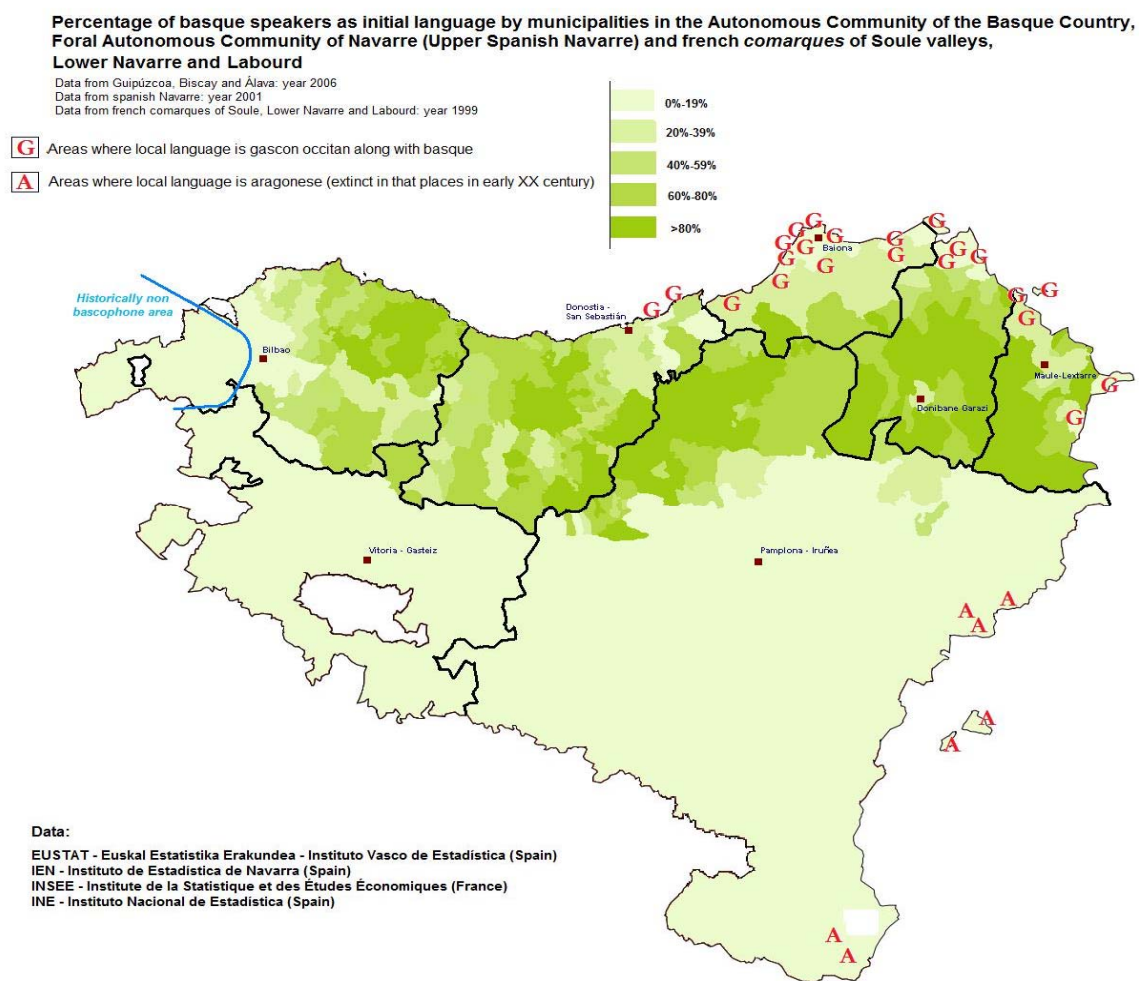

Mapa č. 2 – Sedm provincií Euskal Herria (schematická mapa – názvy v baskičtině)

Mapa č. 3 – dialekty baskičtiny; zdroj: google.com/euskal-herria-maps

pozn.: silné čáry označují ústup baskičtiny od 16. po 19. století. Dialekty jsou orientační

Mapa č. 4 – užití baskičtiny dnes; zdroj:

http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Percentage_of_basque_speakers_by_municipalities.JPG